नं. ५२४८

नाम. लाट्यायन श्रौत सूत्रम्. सूत्राणि वा

क. × ×

पत्र. सं. ७४ सम्व. १५२१

विष. सूत्र परिशिष्टं.

त्री
१२८

ग्रा. वे उमा य नि गोष्ठी
ना. सर्वेश्वर अविमुक्तेश्वर
य. हि श्वर वै सं ज्ञा पं गोस्वामि ०
चैत्र शुदी सं. १८२५

॥ वं5 नगराकांठी त्रवाडी सर्वेश्वर पुत्र त्रवाडी अविमुक्तेश्वरे
॥ पोथी लाट्यायन सूत्रनी अमदावादी त्रवाडी रूपनाथ
॥ पुत्र त्रवाडी वैजनाथ ने द्वै श्री ब्रह्मार्पण आपी सं. १८७१
॥ मी. कार्तिक शुदी १५ रवौ

॥ॐ॥ॐ नमः श्रीगणेशाय॥ श्रीसामवेदाय नमः॥ॐ अथ विध्यव्यपदेशे सर्वत्रर्त्वधिकारो मंत्रविधिश्चा
दिग्रहणेनोत्तरादिः प्रवर्तितलक्षणमेकश्रुतिविधानान्मंत्रान्कर्माणि वा ज्ञातेव कार्यादिनादेशो याव
यजुरनादिष्टांतान्मंत्रान्त्वश्चादिग्रहणेन चिंगार्षेयान्त्वानः साधु चरणो वाग्म्यन्यूनांगोऽनति
रिक्तांगो द्विसतस्वानतिकृष्णोनतिश्वेतो याज्यश्च प्रथमे स्त्रिलिंगुणो व्याख्यातः सामप्रवाकमकरिष्य
मः सामायराद्ध्र्यसुन्को प्रत्यावर्तीत महन्मे वा वशं तिकरिष्यन्प्रतिमंत्रयेत तन्नजस्याद्यो कोपिकीं
घ५ ष्यामीति विदित्वा वसऽ सामप्रवाकाय लवणमन्नं दध्या हारयेत्त्रीहिणु यात्त्रस्ताद्व्यक्षु ब्रह्म लोपाप्
रस्ता कर्मन्यः प्रागुदक्प्रवणं देवयजनं लोमशमवृत्तऽ समं पुरस्ता द्वास्यापः स्युस्तदन्नावमग्न
हृद्वा उदपानो महापथो वानवासः स्थलतरमद्भूरे स्याद्देवयजनमात्रं वपुरस्ताद्विपर्यस्या ऌवर
णीयेषु स्थलादन्यद्देवयजनमात्राद्धूस्वयं व्रजेत्कृयउपवक्ष्यो वादद्ध् वन्नु गृहेभ्यः प्रथमं देवाद
वमाचिंति ह्रूरं ब्राह्मिवाविहाय दोष्कृत्यमिति वद्धानामासीति पंथानमाप ... वेधंतमाक्रम्य दद्ति
तर

णमीक्षमाणाः पितरोऽक्षुरिति यजुरंतरयेत्वा हारं धानंजय्यउपेक्षणं ॥ शांडिल्यः ॥ १ ॥ दध्यक्तासावित्रीपादै
र्मधुपर्कस्य पिबेत्त्वेत दाहरं ति विष्टरं पाद्यप्रक्षालनमर्घ्यमाचमनीयं मधुपर्कमिति तस्य पूर्ववद्
दमन्नमयं ॥ रम्भ इमा गावः सह श्रियेति उपरस्तादेकैकस्य वाम्बुकुम्बकुम्भमृक्षया दिति प्रथमस्योपरि
ष्टात् प्राणो विवा वोक्ष्याम्बुकुम्भे क्षयो क्षया दिति द्वितीयस्य मनो वाव सर्वं ॥ सूर्वं मेक्षया दिति तृती
यस्य सर्वैः स्वाहाकारांतारसोऽसि वानस्पत्योरसं मयि धेहीति मधुमंथस्य पिबेदिति गौतमो वाना
स्पत्य इति प्रवचनं तथा दधिमंथोदमंथयोः पयस्योपस्य इति रसादेश एतवेव प्रवचने कालिं
दः सारस्वत इति वा विशेषं ब्राह्मणाय दद्यात् दत्त्वावेडक्षि संप्रोक्ष्य ब्राह्मणाय कुरूतेति गां विप्रो क्रियो
ऽयाद्ध् स्तजतगांतृणानि गौर त्विति वा सूवैषां यज्ञोपवीताद् काचमने नित्यकर्माणि पिबतामन्यव्यत्यो
व्याहृतिभिर्वयशोगैः प्राङ्मुखकरणं चानादेशो क्रीतिराज्ञनिस्कु ब्रह्मणप ॥ तरणं सोमवद्द भवेशाचाऽत
रणा षेशमी शाखां पलाश शाखां वा सपलाशां पाणौ कृत्वा ॥ वतिष्ठेताध्यर्कु संप्रैष ॥ सर्वत्रा कौ

सुब्रह्मण्यायाः ॐ रशनां धारयंश्छात्वयोः प्रेषेणा वेदिं दक्षिणं पूर्वं ॐ सुब्रह्मण्योमिति त्रिराह्वयेत् आविव
र्त्तमानेषु द्वृत्यः पत्नीं विहवेण पत्नीशालां विमुक्ते छदिषि शाखामवगुह्य तामेवं षामनक्ष्म पूर्यथ्या
र्थं ॐ स्याद्दक्षिणमनड्वाहं ॐ सुब्रह्मण्याय दद्यात् कुमारीवितिशाब्द्यायमन्के विज्ञायते कर्म सूया
गाकुर आतिथ्यायां ॐ सं ॐ स्थितायां दक्षिणा स्यद्वारबाहोः पुरस्तात्तिष्ठन्नंतर्वेदि दिशं न्यारभ्य
जमाने पत्न्यां वसुब्रह्मण्योमिति त्रिकृत्वो निगदं ब्रूयात् इंद्रागच्छ हरिव आगच्छ मेधातिथेर्मेष वृष
णश्वस्य मेने गौरावस्कंदिन्नहल्यायै जार कौशिक ब्राह्मण गौतम ब्रुवाण तावदह सुत्यामिति या
वदहस्याद्वेति समानाहनि देवा ब्रह्माण आगच्छतागच्छतेति गौतम आगच्छेति पूर्वं देवाकानाध्व गाहरुं
नंज्ञय्य आगम्भम् धवनित्येके पूर्वयोः प्रणववयोर्विरमेन्नमेन ब्रुवाणयोः षणेजारेचाग्नेय्यां हृषगप
जतेशष्टिषुवेवं त्रिराह्वय पत्नीयजमानावुपह्वमिच्छमानौ सुब्रह्मण्योपाह्वयस्वेत्युपहूत इत्युपह २
वं उपह्वयं यथार्थं ॐ स्यादेवं ॐ कार्वेष्वपमदं तेषु याम्याख्मुपमध्यं उ करेनु तत्रातिष्ठन्नाकलुत्या

देशान्नामग्राहोऽग्नीषोमीयवपायां हुतायां परिहृतासु वसतीवरीषु प्रातरनुवाकोपक्रममेव ज्ञायामस्तो
२ तिम्र यजत इत्येकं ग्रहणीयाद्यजमाननामधेयान्यमुष्य पुत्रः पौत्रो नप्तेति पूर्वेषामथाचरणां यथाज्येष्ठं त्री
णिं यां यजीवेयुर्जनिष्यमाणानामित्युक्त्वामुत्पादेशात्प्रभृति समापयेदग्नीषोमीयवपायां हुतायामाघाः
रेषु। ३ अग्निष्टुत्स्वाग्नेयो निगदस्तत्र गौतमीयमग्न आगच्छ रोहितास्त्यां बृहद्भानो धूमकेतो जातवेदो वि
चर्षण आंगिरस ब्राह्मणांगिरस ब्रुवाणेति प्राक्समुत्पादेशाद्देवानां स्थाने अग्नयोऽध्वानं जय्योग्न आग
स ५ छरोहितवन्नागच्छान्तरवरूथस्याजरदूतः सूनो वारा त्वं दिन्नुषको जरस्त्वांगिरस प्रभृति कामान्निं
द्रः श्रीक्रेति ब्रूयाच्चिद्यद्वृति देवानां निर्भक्षणानकन्ते प्रातःसवनयोर्वाजिपेचनीयदशापेयावंतरणोक
दानामग्राहोऽहेर्गणाद्धदराधंतयोरागमयेदुत्तराधार्ह रंतिकाग्नीषोमीयप्रभृत्यप्रद्युनिषुत्कवाः सनाम
ग्राहादीक्षानुसह्नोर्णादीक्षितानां सत्रेषु नामग्राहमध्यमतिराश्रादग्रहणं तस्यां तेश्च सुलागोत
मस्य नामधेयं तत्र एकधस्तु त्वाशांडिल्यस्यानाकानंधानंजय्यानि स्तेषु चान्नमासु नामग्राहमुत्तमया

२ ला

२ इतिगोतमस्तथासत्यग्नीषोमीयवपायामग्रहणं धानंजय्योनाक्कानंवासर्वत्रमत्रेष्वग्रहणं७ शां
डिल्य ऊर्ध्वमितिरात्रादाग्नेय्येका द्वितीये पंचदशरात्रे ह्वेवासवाः प्राक्कुककुकेत्यस्तृतीये कौंडपा
यिनतापश्चितयोर्द्वादशादस्तुत्येतिविदित्वापरिमाणाकानं धानंजय्यः स्तुत्यामागच्छेतीतरात्रूर्ध्वं
वातिरात्रात्प्रथमस्यकारस्वत[illegible]स्यप्राकस्थः स्तुत्यायाः कौंडपायिनसारस्वतयोरिष्ट्यायनेष्व
स्तुत्यावच्छांडिल्यस्तथाग्निहोत्रमासेतथाग्निहोत्रमासे ।४ सर्वत्रानादेशेपरिसामानिप्रस्तोता
ऽयेस्वाध्यायवत्स्वासुस्त्वापत्नीनिहवेषुत्रिरितराण्यंतरणावाचालोकरोसंचरः सर्वत्राना
देशेतदप्यानंतीर्थमग्नौचीयमानेपश्चिमेनपुच्छंगचापद्दक्षिणेपिकूर्द्दे तिष्ठ यत्रवोपदष्पुः पश्चिमे
नपक्षावपिकत्रौपूर्वेणोपद्भ्रयोपुष्करपलाशउपधीयमाने हिरण्मयपुरुषे स्वयमातृष्णासुचराधि
रासुव्याहृतिस्सामानिगायेयुः उमान७ मत्यंपुरुषान्नुवंस्वरित्येतासुस्थक्षेपाः७ स्थाने २
स्वयंविन्धानरुतनिधनमाज्यदोहंपुरुषव्रतमेकानुगान७ रथंतरंवामदेव्यंबृहदितिरथंतरप्रके

तीनि विक्रम्यं तं लोकसाम्निकिरावृत्तैः संविशन्मग्निं दक्षिणेनानुगच्छा ऽग्न आयूंषीति प्रत्यङ्मुखवास्थि
थं शिरसि गायत्रं गायेन्निरुक्तं प्रत्याक्रम्य रथंतरं दक्षिणे पक्ष उदङ्मुखं पश्चाद्वा प्राङ्मुखः पश्चि
मेन पुच्छं गच्छा बृहदुत्तरे पक्षे दक्षिणामुखः पश्चाद्वा प्राङ्मुखः प्रत्याक्रम्य यज्ञायज्ञीयं पुच्छे मंवस्र
रम्यैदेहः क्रोत्याव दुर्ध्वायज्ञायज्ञीयमन्यत्र वामदेव्यं दक्षिणे पक्षे प्रजापतिहृदयमुत्तरे एतानि
गौतम उत्तरेणाग्निं गच्छेतान्येव प्रदक्षिणं प्रत्यंता द्वानं ज्यायं यज्ञायज्ञीयं पुच्छे प्रजापतिहृदयस्था
न च वामदेव्यं दक्षिणेनाग्निं गच्छा गौतमीये व्यत्ययं येपक्षयोः शांडिल्यः शिरसि च गीचोत्तरे पक्षे य
थागीतमितरा एपुत्तरे चापक्षे येस्व ऽ हृदयमालभ्य प्रजापतिहृदयमध्वर्युः पिधेशपेतं । प्रवर्ग्यवदुत्तर
एतस्मात्साऽत्संदीगच्छा पश्चात्तिष्ठन्नध्वर्युः प्रेषितस्य ग्नायिरितिगायेत् पदायपदायस्तोत्रो गाधन्नाये
व स्तोत्रीयावं विस्रजेद्रूपग्रहं प्रभृति निस्वरयंत उपेयुर्ये धर्मनुपयुक्ताः स्युः पत्नी चैवं मूध्य
त्राप्य वार्हवनीयायतनं परिषिच्यमानेऽप उपस्पृश्य वाषाडिरमिष्टाहोत्रीयं परिषिञ्चेत स

सर्वे निधनमुपेयुर्घ्नीषं वेद्धर्मपात्राणि हरेयुर्नाकं ह्रोतारि षेवन ७ श्येतं अत्या अजउ ७ स्तेवे विकस्पां
वायजं मानो निधनमन्तरुपेयात्सूर्वया द्वाराप्रपद्योत्तरेणाग्नीध्रं चापस्थाजाहर्पत्यस्पति धर्म्मलवीरा
यतनं प्रेक्ष्यमाणो वामदेव्यं गायेदिति धानंजय्यः श्यैतं तानीतिशाण्डिल्यो गणाः सामान्युत्तराण्यानिरू
प्याकर्तव्यानीत्येके न वा कुर्यात्स्वैवायज्ञे कुर्यादित्येके दीक्षणीयायां तान्दर्य सामनी गायेत्यमूखि त्येतप्र
यणीयायां प्रवर्ग्यविमुदयनीयायामुद्दत्ति ध्यायां गायत्री सामोशनमं जोति धर्म्मतत्र शाग्मे ७ र
जतजातरूपे उपदधाति तद्धुक्रू वंद्र अन्नीधतेत धर्म्मस्पतन्चोक्षचितं प्राकुस्त धर्म्मस्पवारोवनमिंद्रस्य
वाधन्तरुपस्तजं ति तद्ध न्तस्य देवतायेसोपायाउ स्तोनमाहरेन्नपादायति गोतमउत्तमं पादं पुनस्त्य
स्पघयापंचनिधनं वामदेव्ये पय आहरंति तत्पय आसिंचंति तु शिंधु षामाच्चा विशंचितिशफान्यां
परिगृह्णंति तद्धाकिछस्पशाफो क्रियमाणे अतपन्दो कुतेऽग्निनाग्रेतः अह्नोरात्र्योर्वा रोहिणान्यां पुरो ४
डाशान्यां चरंति तद्धाजनरोहिणके परि धर्म्मी ७ धान्याडासं ध्या ७ ममारोपयंति तदास्त ७ वदांगिरसामि

तएतइतिस्वाप्सिंधनमृङ्मयोयजुर्मयः साममयोघर्मोन्नवतीतिह्याहाग्निंप्रणयंतितत्राग्नेव्रतमन्त्रोवि
मोतत्रान्नयोर्व्रतिसुत्यायांयज्ञसारथ्यपहरहः सत्रेसत्रस्यधर्मुद्धावेदन्तबंध्य अदलो रं धूरूपक
आर्षेनमुक्तेतत्रैककुर्तंवशायांवाशामज्ञआज्ञिंमेषअस्यायिवंपयस्यायाः स्वरं पयोनिधनमुद
वमानीयायामुद्वृंशीयमुपक्रमयकामापयेदाक्तेतारपवमाति अदुंबरीमुच्छ्रियेपन्पूर्वेणदेवयज्ञ
नंगच्छेदुद्दिणूलस्वेदस्यावमथः स्याद्युत्तरेणयघन्यतः पूर्वौसदसोद्वार्यौम्बकन्नावंतरेणप्रपद्या
येणोदुंबरींगच्चोदङ्मुखस्तिष्ठन्नध्वर्युणासहोच्छ्रयेघृतानस्त्वेत्यायोरितिमंत्रेवदध्यादवधायज्ञ
पन्नमः समुद्रायनमः समुद्रस्यचक्षसेमामायून्नवर्द्दिमाद्भ्यस्यूर्ज्ञोदाऊर्जंमेदेह्यूर्ज्ञंमेधेह्यन्नं
मेदेह्यन्नंमेधेहीतितान्तविस्रज्ञेदवच्छादनादध्वर्युणान्निहुतायांजुहुयात्तस्येवाहूतांतरेणविशा
स्वघृतेनद्यावापृथिवीआप्रीणाथाः स्वाहेति पूर्वां प्रजापतयेस्वाहेत्युत्तरामन्यतरांवास्वाहाका
रद्वितीयांयथान्त्मिमाज्यंप्राप्स्यतीत्यधस्ताद्विशाखस्यपरिग्रहयज्ञापदिविदेवांदृं हमयिप्रजामि

त्यंतरिक्षे देवयाजं स्मिदृं हमयिपश्यनितिमध्ये पृथिव्यामध्योषधीषु दृं मयि यज्ञजातानि तिमूलं कद्धुं
स्मिन्माद्याजमानं धानंजय्यः स्वयमिति गोतमः शांडिल्यावृवक्षायमानायां दिव्यंश्छ छ ग्रामिसंतनिनृ
मविश्वजनस्यछायानमस्त्वेस्तु मामाद्यां ममीरिति दक्षिणेन श्वत्वानच्चापरो द्वायावंतरेण प्रपद्ये
तत्कुर्यादिति शांडिल्य उत्तरेणेति धानंजय्यो गोतमीयामितर प्रथ्येतं निष्क्रामेत । ७ स्तूपमुद्धीयमाणमनु
ल ५ मंत्रयेरन्क्रमण उद्धृत्तिरमं चेतान्येवोरुस्थानानि यावंतस्युर्यत्रतिष्ठंतउद्धीयमाणं पश्येयुरिति शां
डिल्यां तत्र चेवेति धानंजय्यो न बहिर्वेदि यजुरवकल्पत इति विश्वरूपाणं गानं यजमानेनोक्तः प्रत्या
वर्त्तीत गायेदिति वै देवब्रूयान्नमामननामंत्र्य प्रातरनुवाकमुपाकुर्यादित्यध्वर्युर्ब्रूयाद्धोतारं प्रातरनुवा
कायोपविष्टं हविर्धानगच्छाय यजमानस्य श्वशुर्व्याद्वारा प्रपद्यांतरेण हविर्धाने दक्षिणे वक्रेण उदङ्मुख उपवि
शन्पूर्वं पुरस्ताद्यजमानः प्रत्यङ्मुखो युंजेवाचं शतपदीं सहस्रवर्त्तनिं गायत्रं त्रैष्टुभं जगद्वश्वारूपा ५
णि संतता देवा उकाचं स्मियक्षिर इत्येतस्यां पङ्क्तौ त्रिर्गायत्रं गायेदिति धानंजय्यः स्वाध्याय स्वरेण मनसे

गायेर

वयज्ञमान उपस्वरे त्रिषु त्रिषु पदेषु गायेदिति गौतमः पूर्वं पूर्वं मतिसृजन्नुगाधकारं वा गीत्वा य
थार्थं ॥ ६ ॥ स्यादिश्वरूपास्वेवं गायेज्ज्योति ॥ ७ ॥ ष्वपि गायेत्परि इति प्रातरनुवाकेऽपोनप्त्रीयं नाम सूक्तं
पुरातस्माद्धोतारमारमयिचाग्रयणस्य वानुहिंकारं पवित्रं धारयन्नास्तावं वा प्राप्य पुरास्तोमयो
गादग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरिंद्रो ज्योतिर्ज्योतिरिंद्रः सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्य इत्येतेषु पदेषु त्रिस्त्रि
रेकैकमत्यासं मनसा गायत्रं गायेत्तानि नान्यत्र विश्वरूपान्त्यो नूत्वा न्यू विश्वरूपाज्योतिष्टोमा
ज्योतिष्टोमात् ॥ ८ ॥ युगपत्कर्मसु अवेष्ट्र कानुदक्षिणामनुबाहुं प्रस्तोतासर्वं प्रतिहर्ता होता ब्रह्मा प्रा
तरनुवाकमन्वब्रुवानं उपाइतियदा ब्रूयादथ वेदमाक्राम युर्मर्दत्याशीधिरेति बाह्विर्वै घेतजपि
चामामाहि ॥ ९ ॥ सारित्येतावतेवेति धानंजय्यः सवनमुखेषु च यजुषा दक्षरिति गौतमः सत्रे
ताविति शांडिल्यो यावद्भाक्रामेयुरित्येके हविर्धानं प्रवेक्ष्यमाना वसतीवरीरनुप्रविशेयुस्तस्य
रराट्यामालभ्य विष्णोः शिरस्ड इति षडूर्जे इति प्रविशंतांतरेणोषबाहून वक्षुत्यपाक्षीरनुपश्चं

तायुनज्मीतिराज्ञानमभिमृशेयुर्यः प्रातःसवनायाविनक्रम्ये सर्वं नवेस्त्रा भुयुर्दर्शने
वप्रस्तोताऽग्रथ्यमोतिसर्पन्ति ततऽज्ञाताततः प्रतिहर्त्रादिदक्षिणस्यपूर्वेवृक्षनिसापश्चात्स
मावृत्तऽपविशेयुरूतेस्यसदनइतिपुरस्तात्योपरिष्टाद्धः सर्वत्र उपेयुर्यास्मिकारिष्यं
तःस्युरत्रत्रबहिष्पवमानस्याग्निषुतेराडत्प्रतपात्रमसीतिद्रोणकलशमालम्भवान्स्यत्य
इतिप्रोहेयुर्दक्षिणपाणाकुशानादशापवित्रंकुर्वीताऽदेवेदुपहन्युः पुनः प्रोहेयुरन्तरेणाद्धे
विध्यंतोदशापवित्रंप्रास्येदनुपसंस्पहितौवेदनौकुपरिमावदेऽरथ्यापरस्तकुपयुपर्युत्तर
णारथ्यन्तंवाऽरथ्यस्येतु प्रत्याक्रस्यम्राक्तोयुंज्यात्प्रदक्षिणमष्टमदेशेषु स्तुवीयाऽस्पन्त्यं
तराणिकृचातानिमुखानिदक्षिणार्द्धपूर्वार्द्धं प्रथमंतामभिमृश्यपजपेयुर्मनसानइन्यूतस्माप्र
नएतज्जपिचायुक्ताजुवहतेत्यतावतेवेतिधानंजप्यः पश्चाद्दक्षिणतोवाज्ञोणकलशमध्य ५
ह्येयुरिदमहमिमम्मितियजमानशाद्यऽ सर्वत्रयथार्थंकेयुरनुजपेयुरन्येनकृतेमंत्रोब्राह्म

एवंविहितादन्यत्रैष कल्पः काम्यो द्वेष्यकल्पादन्यत्र विपर्यस्यत्तु तास्मि ॥ स्तृक्षीवयोजनाधूहने
इदमहममुमिति पादहिरण्यपरमष्टमदेशं निरूहेत् द्वेष्यत्रैयकल्प्ययोर्मन्त्रो राजन्यूहेत्तस्य विश
मादिशेत्तां चेवान्नाद्येनोपा ॥ अभवनो नामस्त्रावापृथमस्त्वनुपरिष्टाद्द्रोणकलशस्य कुर्याद्वाष्ट्र
ऊधा ॥ स्रुः अतविशांबलवतीं विशमादिशन्ते तेषामेकं तच्चापथ्यं कुर्यादिति गोतमस्त्तमेवेति धा
नंजय्यः एषानां तु सर्वया धारा निष्क्रम्य का म्य ॥ शांडिल्यः पवित्रेण द्रोणकलश ॥ संमृज्याद्वल
वस्त्वेति बुध्य ॥ कद्रास्त्वेति मध्यमादित्यास्त्वेति बिलमेतेषामेकेनत्रिस्त्रिरनुभवन ॥ संमृज्या
दिति धानंजय्यः मा वै मवैं घ्नीति शांडिल्यो ऽवधूयपवित्रमुदग्रं साम वाङ्मानि वितनुयुः पवित्रं तदु
तिरश्चीनं ततायां धारायामुक्ता तां उपस्र अत्रेत्यमुष्मै राज्यायेति प्रियं ॥ राजानमादिशेद्राज्ञो राज्याये
ति वा यजमानस्य राज्ञो राज्यायेति वा सोमस्य राज्ञो राज्यायेति वा स्तो मूस्येत्येव ब्रूयात्सोमराजा
नो हि ब्राह्मणा आग्रयणं गृह्णन्नध्वर्युर्हिंकरोति तदा उद्गातारः नाभिः अस्तोता हंमानुषो बृहस्पति

कः कुतोऽहं मानुषो वायुः प्रतिहन्त्रि हि मानुष इति न प्रवृणीरन्नेति धानंजय्यः प्रवृणीरन्नेवे
ति शाण्डिल्योऽत्र वा वयं यच्छेयुरिति सदने वा वेदिं वा क्रामंतः स्तुते बहिष्पवमाने विसृजेरन् ।१०।
उत्तरार्द्धे विद्धनि ध्रुवस्थाली ॥ हरंतः पश्चिमेनो गार्हपत्यं चात्वालं नेव प्रतिहरेयुरध्वर्युर्निष्क्रामेत
प्रस्तोता संतनुयात्त्रम् उद्गातोद्गातारं प्रतिहन्तारं ब्रह्मा ब्रह्माणं यजमानो न राज्ञान माजन्यानुप
स्पृश्य पाप आज्यमालभेरन् ॥ स्रुचाज्य ॥ राज्ञान ॥ सर्वत्राध्वर्युणा कृते प्रहृत होमोऽनुद्रुत्य गत्यानु
पूर्व्येण वै करानामासि स्तूयोमेति ॥ सुतसोमे च विधिकामु गातानुद्रुत्या संवेशा यापवेशा
येति यथासवनं छंदसः स्यादिशान्त्रुव ॥ सामेति स्वाहाकारांतया तृतीया ॥ सर्वत्र मरवे तिशा
ण्डिल्यो महागिरि महानदी रथाद्वायुव्य वा यत्र ॥ सवः पद ऊन पदे चा विद्धिषाणमात्रादि
त्येकुद्वाजपेयु ब्रह्मादं गायत्रीवावं प्राणं प्रजापतिं प्रपद्येऽश्मानमाखणं पर्यह इत्यध्वर्युमन्वा ।
वर्तेरं सर्पन्तः सव्यैः पाणिभिः पृथग्दक्षिणान्तरगानि निरस्य पुयोध्य मोम्य इति वाचा चाल देशं प्राप्या

ध्वर्यावुपविष्टेतस्मात्प्रत्यगुपविशेयुर्यमि आत्मेति प्रत्यङ्मुखः प्रस्तोतोदङ्मुख उद्गातापश्चिमेनोद्गा
तारं गत्वा दक्षिणे पूर्वमेष्टम देशमीक्षमाणः प्रतिहर्त्तानाभिव्याधरानुपक्रम्यान्नूचाधावापृथिव्याः
संधिमीक्षमाणः सामानि मुखानि धारयंत एवं सर्वस्तोत्रेष्वासीरन्नपरेणोद्गातारं अव
राध्य उपगाश्चतुरवराध्याने केत एतेनाक्षरेणोपगायेयुर्हो इति मंद्रस्वरेण संततं भक्षे वाप्य
ध्वारमंतस्तस्मात्र्यंतरेण स्तुयुः समेन वा प्रातःसवन एकांतरेण वा । १ प्रस्तरं प्रतिरस्य प्र
स्तोता ब्रह्मन्स्तोष्यामः प्रशास्तरित्युक्त्वा त्रय छेत्रेन दक्षिणां ऊंघामुपहृत्य युंज्यात् स्तोममन्न
स्तेऊ सत्यन्नं करिष्यामीति जपेत् स्त्रीं वाचात्मकं दपात्रं च विन्द्रं सामात्मे प्रतिमानाहि तादित्यं
त्वस्त्रीं वाम्नक्षहिंतत्यबहिष्यवमानेन स्तुवीरन्नहिं कृताप्रथमा रतस्याहिं कृताः परा रथंतर
वर्णो त्रिमाविम्नष्ट हिंकारातस्याऊं प्रस्तावाद्यचार्ये क्षराणपक्षि ष्टोन्नदन्नमकरमिति स्तुचाऊंपे
घ्येनासीति प्रस्तरयऊमानं वाचयेत् सर्वत्रस्तु चोपक्रयेरं संवर्वस्तेतीक्षकांक्षस हकारिणाद्य

प्रेक्षमाणो जपेन्नमो गंधर्वायेत्यादित्यं देशेनैवांतर्धितिष्ठेदेतत्सर्वं कुर्यादुत्तरयोः पवमानयोः
प्रवरास्तु निवर्हंति चाचात्वालावेक्षणभक्षतिवृज्ञाग्नींकाराप्रवेशानसंमार्जनेष्वांतरेणोत्तरे
यसवनिकेतनं तत्र समृज्यादुत्तरे हविर्धाने यः पूर्वो द्रोणकलशाद्धृतात्तं पूतभृदित्याव
हतेतं पूतभृदित्याचक्षते ॥१२॥ इति लाट्यायनसूत्रे प्रथमः प्रपाठकः ॥ छ ॥ ॥ स्तोमयोगा
ग्नियुनज्मीत्येतस्य स्थाने वायुं युनज्मि सूर्यं युनज्मीति नाना सवनयोर्विहारं धानंजय्यो
ग्ने स्तोमं बृहस्पतिस्त्वेति प्रातःसवन इंद्रस्येंद्रियेण बृहस्पतिस्त्वेति माध्यंदिने बृह
स्पतिस्तृतीयसवने सर्वैरेकैकं यथाम्नायं शांडिल्यः साम्नि साम्नि दिकुर्युर्वृषिकांसि स
स्वरास्मीति यजमानवाचने स्तुचा बहिष्पवमानेन प्रस्तरा कुलयतश्चकेसंगुलंपांसि द्विप्र
हणं चात्वाले प्रविध्येद्यदि स्तुतं यदि वा वसुष्टुतमर्वाक्स्तुतं यदि वातिष्टुतं यत्त्रयारत्न्यनादि ८
वमाक्रमेमममन्येन जयेमलोकमिति तत्रैवोदपात्रं निनयेयुः समुद्रं वः प्रहिणोमि स्वां योनि

निर्मन्त्रिगच्छतारिष्टास्तन्वान्क्रयास्समापरान्नेविनोध्नन्मिति बहिर्वेघुर्दंबोयुंक्तिपदान्युक्त्वा
मयुः प्रागदशान्य आज्ञ्याग्नीध्रीयं बहिष्पवमानं वौधीयीरन्ननु व्याहाबी मामितियमतिशं
कततस्मादाग्नीध्रीय आहुतिवन्तं प्रहरेद्यज्ञशंवृत उपचतेनमश्चतसत्पासिसत्पसत स्क
तस्तस्यतेयकुनं योनतंयोतिरिक्तमदर्शत्तस्पप्राणेनाप्यायस्वस्वाहेतिनव्यूनिवरेतेति
धानंजय्यः॥ १० अस्तीनबहिष्पवमानेः सदसिस्तुवीरन्प्रथमादक्तोन्यत्रापूंतयोश्चमन्त्रेषु ष्ट्वा
ग्धिष्ण्यविहरणान्निष्क्रमणं प्रासनप्रन्हतिसमापयेयुर्वेदत्रिरात्रे सत्रन्यायं गोतमा
दीनं न्यायं धानंजय्यामंद्रं प्रातः सवनेस्तुवीरन्कुर्वरोन्नस्तुवीरयोमध्येनवान्नयोरेतस्यांवला
यांप्राश्नीयुरनुसवनंनु मन्त्रेषु सवनमकुर्वीयान्न दधि चामानेषु नाराशं सेषु वपायां हुता
यांधिष्ण्यानुपतिष्ठेरन् श्याचालन्नु मार्जनं सर्वेः मन्त्रोष्ठिदमापः प्रवहतावं द्यंवमलं चय
चान्निद्रुद्रोहान्तंयहशेपे अन्नीकरणमापोमातस्मादेनसोदुरितात्यान्तु विश्वतोनिममुंवा

मिशापघ्यान्निर्माविक्रमणाद्भूतनिर्म्माय्यमस्यपङ्क्तिं ६ शास्सर्वस्मादेवकैश्चिद्वेषास्युमित्रियान्
आप उपधयः संकुर्द्धमित्रियास्तस्मै मंतु योस्मान्द्वेष्टि यंच वयं द्विष्म इति मंत्राडस्मीत्याह
वनीयमुपस्थायोदं चोगचाऽस्त्वावचाचात्मशामित्रानुदस्युस्वाः स्युतानन्तो मंमृष्ट इति विज्ञ
9 रसीत्याग्नीध्रीयमुपतिष्ठेर ६ स्तमुत्तरेणमौयूरः सर्वत्र दक्षिणेनोत्तरयोः सवनयोर्यदाहव
धनिमाहवनीयंचपृष्ठ्यमायध्रुवस्या ६ सदम्मो धारिप्रत्यञ्चुस्वास्तिष्ठंतो वक्रिरिति होतु
धिष्ण्य ६ स्यात्र इति मैत्रावरुणस्यनुयत्नुशिगंधारिरवस्युरिति ब्राह्मणाच्छंस ६ मिश्चन्तलीना
मुपेवस्त्रैवतिष्ठतः शुंध्युरिति मार्जालीयमृतधामेत्यौदुंबरी ६ ममुक्ष इति ब्रह्मणः सदनमु
त्तरेण सदोगच्चांतर्वेदि प्रत्यञ्चुस्वास्तिष्ठंतोऽहिरिति प्रजाहितमज इति गार्हपत्य ६ सगरा इति
दक्षिणाग्नेरायतनं कव्य इति दक्षिणं वेद्यंतं तत्रैव तिष्ठंतः मावंन्नासमन्वीक्षमाणाः पातमेत्येकैक ९
मुपस्थायेत ध्रयुरिति शांडिल्यो बकुशाष्टानिकव कुर्वतः ॥ २ ॥ सोऽकर्णावे कुर्युरादित्यं प्रथममुप

तिष्ठेरन्नाध्वनामित्याहवनीयमुपस्थायतमेवापिज्ञोसिजायमानइत्यऽपिज्ञोसिनवजातइतिवाय
मग्निमनुप्रहरंतितमग्निध्रेत्ययदावाचालमथोकरंतुमुलोस्याक्रंदतचेतियदाशामित्रमथ
यत्रावध्यंनिखनंत्यूवध्यगोह्यासिपार्थिवइतियदाग्नीध्रीयमथयत्राच्छावाकआसीनोहोतयुपे
दवमिच्छत्युपहव्योसिनमस्यइत्युपहव्योसितनूपाइतिवायदाब्रह्मणःसदनमथमादस्यास्य
सदस्योसिमालिम्लुवइतियदापरिक्रीणांवेध्यंतमथप्राजापत्यमसीतिपत्नीशालामैंद्रमसीतिस
दाविष्णवमसीतिहविर्धानमैंद्राग्नमसीत्याग्नीध्रीयंवैश्वदेवमसीतिवाथतथैवकमस्तेनस्
वैस्त्वसोम्यामः सर्वेसोमंपिबतस्वैसोमस्यपीतिमानश्चाधिपातमेतिसमानंपरमतस्यद्वारे
स्थइत्यपरोद्वारबाहूसंमृज्यमामासंताप्तमितिप्रविशेयुदक्षिणेनोदुंबरींगत्वातस्याउत्त
रतउपाविशेयुर्नमःसखिभ्यइतिपूर्वेणाग्रस्तोतारंप्रतिदक्षिणाग्रिछेदतस्यावेलायाऽंसमु
पक्रयेरंस्सर्वेसत्रेषुमिथोन्यत्रसर्वेयजमानद्वारबाहूसंमार्जनप्रभृत्येतत्सर्वंकेषुयदाधि

क्षत्या नुपतिष्ठेरन्याजमानब्रह्मचेवेर्ज्ञाता कुर्यादाग्नीध्रीयमुपस्थाय पूर्वेणपरिक्रामेत्सदसानुप
स्थायतत एवेक्रमाणः पात्नीशालानितरथेतरावृतस्य द्वारोस्थ इति। २ पूर्वौ द्वारबाहू कांस्त्यूद
क्षिणस्य पुरस्तान्द्धदङ्मुखउपविशेदितिधानंजय्यः पश्चात्प्रत्यङ्मुखइति शांडिल्यऽउक्तं प्रवेशना
प्रवेशने क्वचिकथ्यथेनगच्चासमस्तोपस्थानप्रभृति समानं दक्षिणाद्दुसदसः पूर्वमुपवेशनं प्रस्तो
तुरुत्रत्युपवेशनं ब्रह्मोपवेशनेन निरस्तः परावसुरिति दक्षिणानृणां निरस्य दावूसः अप्नेसीदाम
तुपविशेऽनुविस्व बृहस्पतिर्ब्रह्माहं मानुषइत्युच्चौदुंबरीं गच्चोपविशेदन्युपविशेतामितरावेतेना
नुपूर्व्येणसर्वयथास्मनं विकीर्षेज्ञायेद्वेदघ्योदुंबर्येवमदस्यएवमेवधिक्यानुपतिष्ठेन्ब्रह्माणमनु
प्रविशेद्ब्राह्मणाच्छं ५ स्मिनं वातनास्यमसमुपद्रव! स्याकृदृच्छममानोबीलक्षेयातां वेत्ता नाच्चमस्मो
स्याताऽ अर्पत्सुनश्च न्यूऽ सूदः कुर्यात्तिस्यदधि नदां तं कमूक्तानिवर्त्येतिमत्रेषु विमन्तऽ क्रितेऽ पूर्व १०
याद्वारांतरेणा दत्त हुर्दिक्यां मित्रावरुणस्य वमसं वरस्तच्चधेतं तच्चधेतं। ४ चमसं प्रतिग्रह्याप्र

सवन २

स्तोता दक्षिणं करावाधाय दक्षिणेन पाणिना पिधायासीतोपहूयमानायामिडायामन्तःपधा
रयेदनुपहूतं च षट्कृत्वस्तेरनुतन्त्रं ८ सर्वत्र तन्त्रं ये युञ्ज्म्थि उपहूयो ज्ञातान्प्रथमो दक्षिणमनु
बाहुं दण्डं तच्चाश्येन इत्यवेक्ष्यं दविति द्विरस्यं तन्त्रये यथा सवनं छंदा ८ स्यादिशानं घृं इति
मुखान्प्राणान्निमृश्येत सोमपारं धीतिं हृदय ८ सोमगीर्भिरिति नान्निमेवमितरौ क्रयातं
प्रतिहृन्नपिश्यात्तत् ८ स आप्याययेदूतिम्मृश्य आप्यायस्वेति सर्वे वितयागायत्र्यातां तृतीयसवन
द्विरयुः संतपया ८ सीति माध्यंदिने गायत्र्यैवानुसवनमाप्यायनमिति शाण्डिल्यो द्वितीयाः सव
नेषु नाराशंसाः पूर्वयोश्च तृतीयो तेषामनवेक्ष्य तन्त्रेणामवमै रिति प्रातः सवनं अवैरिति मा
ध्यंदिने काव्यै रिति तृतीयसवने पितृभि रिति सर्वत्रानुसा ८ इरेत्सत्पानि मक्षने यथाकामीध्र
धूम द्वितीयो पूर्वयोः सवनयोराप्याययेत् प्रथमं तृतीयसवने स्वावत्विंषि प्रतिगृह्य पू
स्तोताप्रथयछंदधा प्रस्तरमनाक्रियमाणायोनमंत्रं जुह्यात्तथैव जं वानुपहृत्य युञ्ज्यात् स्तो

मंदू दायै तपसो मनमो वाचइति नानाधान्नं उंयो यत्रानं तु राणि च चायंति: सर्वेषां प्रजाप
तिस्त्वे सुत्तर मुत्तरं कुष्येता स्वीयः सु प्रथमेन वाजपेय माप्नोयुं ज्यान्नत्यन्कृती त्रिरात्रो तथ
तिरिक्त स्तोत्रेषु सर्वे रैकैकं यथाम्नाय॰ शांडिल्य आवन्निन्याय: संधा कुपस्त्यच्यै ननिनस
मामनेरना पप्रस्तोता कुशा: कारये च क्रियस्यद कस्यरव दिरस्यदी वृमित्रे ष्वेके प्रादेशमा
त्री: कुशा पृष्ठास्त्व कु: मामाम मज्जनो गुष्ठ पर्व पृथु मात्री: प्रस्ताता ग्रा: कारयि चाग्रं धे: प्रालिप्य म
पिषामन्ने ष्वेके विष्णुतेन वमानेन परिवेष्य दौमशाण कार्पूलानां केनाविदुपर्यौ दिं बयावाल
येन्नाक्ष्वोन्मते कुशैक हुयि वैष्टयि चैवंजातीयेनैव वमानेन प्रदक्षिणम हृदिश्नेन परिवे
ष्ट्य स्तष्टोन पश्चिततक्राये छष्व मपश्रयेत त्येके स्तोष्यमाणानां मध्ये विष्णुतं वमानं प्राक्समानं
वोदक्समाम्नं वोपरि दर्भा मास्तीर्य प्रस्तोता कुशा विदध्या त्प्रस्तावांते ष्वेने कु प्रस्तावे ष्टपगारं २
प्रथमं विष्टावं प्राक्सा॰ स्कं प्रत्यग्वातं पश्चिमेन मध्यदेशे नोदक्सा॰ स्कं प्राग्रं प्रत्यग्वातं पश्चिमेनो

दग्रं प्रत्यक्तो ॥ स्त्वमेवं विधाः पर्यायाउत्तरोत्तराः पर्यायविष्टावां त्संदध्यात्पर्यायादिषु हिंका
रणस्तु वीरन्तु त्वमां प्रस्तुत्ये घेतिशः ॥ सितारमी द्वेतस्तु तस्य स्तुतममी तियजमानवाचनं ॥
सवनम्मा ॥ मकात्तु प्रशास्त्रो कायथेतमपरया द्वारानिष्क्रम्य पश्चिमेनाग्नीध्रीयं वदिवेदिम
त्रं ऊर्य्य वर्विं यप्छेयु यो व हुदक्याः स्पुरेतन्मगतीधंतेनन्मृयः शम्यापराम्मा ऊ छेयु योर्न्मृया
ऊगमिषदाम्नानेन म्नगछेत ॥ ५ अथ धिष्ण्यानुपतिष्ठेरं समस्तेनोत्तरयाः सवनयोरिति गौत
मशांडिल्यायनौ मार्वे एतिधानंजय्यो तुपस्थान ॥ शांडिल्यएवमेव निष्क्रम्य पृथक्त्वेनोत्तरन्याः
समस्तेनोपतिष्ठेरन्यान्पूर्ध्वं मुक्त्वेन्याः पर्यायेन्पस्तु रात्रेयधीमानं तुमुपविश्य प्रस्तोता हविर्धा
नं गाछे मध्यंदिने हुत चमादित्य ग्रहे प्रतिहर्त्तान्निवउन्नयत्नमवे मित्रेषु पवमानयाम्नुत्तरयो
द्विष्ण्य विहरणे मा ऊर्णीय ॥ हर्तः पश्चिमेन यजमान ॥ हचात्तेनैव प्रतिहरेयु मध्यंदिने
नस्तु चामत्रेषु दधिवर्म्मस्पन्नदयेयुः मन्तुपकृत्य दधिक्राव्ण इति तस्पाउत्तमं पदं दध्यामन्त

न्यन्यस्येयुः पूर्वेणपत्नीशालामंतरेणाग्नीध्रीयं सदश्च दक्षिणेनयेयुस्तीर्थेनसर्वासांदेवस्य
त्वेतिपुरस्ताज्जुह्वोपावहरणस्त्वेतियथादेवतंप्रतिगृह्णीयाद्यथार्तिमृगानप्राणञ्च पुंवन्मिथुना
न्यन्यत्राज्याम्यः स्तोनकइदमित्युपरिष्टाज्जपस्तत्रोदपादीनिचादेविदक्षिणेदक्षतिवयन्तंस्पा
तेनदात्रइदमाविशैतन्नइतिचनुंजतीतियन्मयाद्धिवं मीरितिवाश्वरथंवेदग्धा पूर्वेणाग्नीध्रीय
मवस्थाप्यपुरस्ताज्जपंजपिचादम्मुष्टिनाश्वमुखानिसंमृज्यावृान्यां वान्यामश्वनामन्यामे
कैकस्याश्वोस्मीत्येतस्यनृतिनिक्रन्दकरुं स्थामितिधानंजय्योधुर्यौ प्रथममित्यपरं दक्षिणं पूर्वं
तथाप्रष्टीसर्वाण्येकैकस्मिन्नुदक्रमं स्थामितिशांडिल्यः सर्वाण्येकस्मिं स्कृतामितराणीत्य
परमेतान्येवाश्वास्त्वश्वतरेष्वश्वतरीषुचयथार्थमूहेत्त्रिभिर्द्विपदन्येकस्मिन्नान्यानि द्वयोर्द्वै
ध्वं द्वयोः आदित्यानामितिरथशिरआलभ्यजपेध्रुवंस्याद्वायोरितिचमर्णं प्रतिगृह्णीया १२
न्नहत्राणामित्यश्विमयं सूर्यस्येत्ययालोहितरणंवदान्दणेन रथंगचारथंतरमसीतिदक्षि

एंवक्रमालम्भेतवामदेव्यमस्तीत्यधिष्ठानंबृहदस्तीत्युत्तरंवक्रमंकान्यंकृइतिवक्रेएवमांम्रज्या
धेस्थानरइतिदक्षिणेनपादेनारोहेदाक्रम्यजपेत्क्रिदेषतइतिक्रशोतिम्यानन्नीक्ष्नायच्छे
दस्मैतिदक्षिणानवगृह्णीयादेवगृह्यमूरुधाकएम्मुक्षायथादेवतमूर्दिश्यापरिष्टाज्जपेत्ज
पेदितिगौतमः आम्माजनेनपूर्णत्यत्सर्वंन्नेचाविमुच्यनानापुरस्ताज्जपोपरिष्टाज्जपोवाकरण
मश्वेन्यारथायचेतिधानंजप्यात्त्यायेन्नेपधाम्नंवितन्सर्वंजपेत्स्पष्टंवेदघात्र्याग्वाकरणाद्धना
मानिजपेत्पुरस्ताज्जपाधातथादांतेषुयद्वष्ट्वंस्पान्नेनतत्प्रतिगृह्णीयादन्तस्पोतिप्राग्वाकरणादेवं
पुरस्ताज्जपाद्यम्नास्त्वाएंतलितिवत्मनस्पतकृदस्पेदतांतवैहिरण्यमल्प्ययिन्नोगादागच्छदोरुं
वयामाक्ष्रोषयेदाग्नीध्रीयेवाजुहुयात्समस्तान्व्रीहियवानेकत्रकृतोप्रतिगृह्णीयात्तथातिलमाषान्त्रा
जापत्येनानादिष्टदेवताः प्रतिगृह्णीयाज्ञक्षमीमयज्ञेदक्षिणाइतिधानंजप्यात्जं वः स्वरितिगो
तमःओंमितिवामितिवा ८ पूर्वंनाराश्वा ६ मंनान्वयिचाहवनीयेप्रस्तोताप्रष्ठहोमंजुहुयाद्यत्स्पष्टं ६

स्यात्तदादिश्यपादः पिबन्तु सोमंमधायुर्दधद्यज्ञपतावविह्रुतमिमंयज्ञमभिसंवसाना होत्रास्तो
ष्यं तु स्तुमनस्यमानाः स्वाहेति पूर्वा ॥ स्वाहाकारेणोत्तरां पुरो धं जुहुयादिति धानंजय्यो दः पिबन्तु
सोमंमधायुर्दधद्यज्ञपतावविह्रुत ॥ स्वाहेति पूर्वा मिमां यज्ञमित्युत्तरा ॥ होतृकपृष्ठे स्पृशति
रेवतीषु वारवंतीयमिति षष्ठ एवाह देशं गोतमो महाव्रतमिति व्रते रेवतीष्वेव वारवंतीयं चेति धा
नंजय्यो यावंति पृष्ठस्तोत्राणि स्युः सर्वाण्येव प्रसंचरीत पिबन्तु दध्यादिति च यथार्थं स्युर्हि हेतुकृतान्यथ
तरेणावास्तोष्यमाणः प्राक्सोमयोगादक्षाव्याहृती मनसा ध्यायेदेवमिति रथंतर एवं यस्तोगो
ष्वीति युक्तोस्तोममेतद्ध्यायादिति शांडिल्यः उक्तं पूर्वं व्याहृतिस्य यदितीतरे धानंजय्य ॥ रथंतरे प्रस्तू
यमाने सर्वत्र संमीलेदेकैकं मनसा हर ॥ स्तोत्रे वा वासंयुक्त आत्प्रथमस्वरे स्वकारे नकारा पिवि
स्वक्रांते द्वितीयस्वरोत्तमे एतद्ध्यायीतमित्याचक्षते प्राक्प्रतिहाराद्धकुरुस्वर ॥ शिष्टात्सर्वत्रप्र १२
तिवीक्षेत स्तु चावरं वोदयेत्तस्यापृष्ठघन्यास नो निवर्त्तेरन्धर्माः सह स्तोत्रेरिति गौतमः स्तोत्राण्येवा

न्वियुरिति धानंजय्यो ऽग्निष्टोमसाम कंधिषाम्क्तोरेवा पृष्ठ ं स्तोत्रे दिति शांडिल्यः सर्वत्रास्व स्तोत्री
यंन स्तोत्रे दिति स्थविरो गौतमः १९ वामदेव्येन स्तोष्यमाणः श्राकस्तोम योगाज्ञा वोऽश्या अज्ञावयो
व्रीहयो यवा इति मनसा ध्याय हूरमान्तियः कामो यजमानस्य पस्यात्स मिध्यचिति ध्याय न्नुपालं
तनपेतरस्ड जायन्नालं वेणास्तु चापुरोडाशा देकेकं पिंडं त्री ं स्त्री न्चापरया द्वाराद्धविर्धानं प्रपद्याथ
स्ता न्स्व स्य वमसस्य कुर्युर्यदाम न्नः स्यादत्र पितरो मादयध्वं यथा भागमा वृषायध्वमिति तमाक्रिय
माणं प्रति मंत्रयेरन्नमीमदंत पितरो यथा भागमा वृषायिषतेति सौम्यमाहृत मनुज्ञातावृन्दे तामुमेव्रा
ण इति पुनरस्मास्कुदध्वमसीत्यंतस्त्तं दशमेऽहन्य न्यस्येयुर्यन्नियममित्येके द्वे वैणा चेवा वेन्द्रेतत स्मि
न्नंगुष्ठानामिके अवधायाद्धिरणीविमार्ज्जीत येनाख्याज्ञिमित्येव मितरो कुर्यातां प्रातिहर्त्तापि स्थाने मुन्न
रणाप्रतिहर्त्तारः हस्यकुर्यहोतायजीयस्य हिंकारं प्रतिपन्नामुज्ञाते द्वेतुनिधनं प्रतिपन्नो दक्षिणमूरु
मभिषिंचेत तृतीयायां स्तोत्रीयायां प्रस्तुतायां सर्वे तदुपकं तिनये दुत्तमायां स्तोत्रीयायां नु

= गुवश्चाजाचि

वद्धाऽजेष्वितन्न्यस्येन्नामितिव निधनमनुष्टुभमुत्तमामदूरेणांततइतिस्याद्दित्यनन्यासं चावाया
निधनं वयथाम्नाय॥ शांडिल्यस्तत्पदानुशा॥ सन्होतापोदिष्टीयाब्रूयात्तदेनमन्वालंतरन्
पा॥ एवानाक्रमन्यस्थानगतस्यानिवर्त्तेरन्नवमायदन्यदग्निष्टोमसामस्यात्तस्यस्युरर्दिंकारे
णुश्रातिहारवेलायांपत्नीमुद्गातेन्हेतानुज्ञालणामाविकांसंनामां सर्वत्रकुर्यादित्यन्योक्रमेन्मा
म्नि॥१०॥ तृतीयसवनेसर्वेषुस्तोत्रेषुक्रमाहेषुनन्दूयिचास्तोमंविमुंचेयुरितस्यचेतिपर्दूरएण॥
पाणिनाः कुशाः संलोनयेकुर्यजमानवाचनादनंतरमत्रवायजमानवाचयेत्तंतवेमाऽपातिघ
त्यसावनुमातनुदिद्भूयोतिब्रूतियथाऽयेष्ठंपुत्राणांनामानिगृह्णीयाऽजनिष्यमाणाइत्यजातेषु
जातेषजातेषुपुत्राद्दत्यवसत्रेषुवषट्कृते हारियोजनंयथेतमपरयाद्वारानिष्क्रामंतोऽपयुः सो
मेहीतिसुम्नूरसीत्यादित्यमुपतिष्ठरन्नस्तामितश्चऽजार्दपत्यमाग्नीध्रीयेघ आकुतीजुहुयुरपांपु १४
ष्पमितिहवाः॥ स्वाहाकारेणोत्तराः॥ हारियोजन्यानामधानाद्रोणकलशोन्नवंतितासामुद्गानाप्रथम

आददानः समुपहूतान्भक्षयिष्याम इति श्रयात्त्वयेतरा वुन्नेतयुपहवमिष्ट्वा हारियोजनस्यातश्च

तितिरा क्षस्येत्यतिरात्रे यथाधीतं वा सर्वत्र द्विकपद्यायपश्चादाहवनीयस्यप्रां ततः परिश्रिनिव १५।२

पेयुरनुप्रहृतेषु तस्मिन्तेपऽउपस्पृश्य पा ष्टावष्टौ शकलान्याहवनीये प्रहरेयुर्देवकृतस्येत्येतस्य

च्छ्रतिनिरिकारांतैः मत्रैर्देवकवाणिपु त्वमेनेतिशौ विद्वान्दिरसूषामानाम च ममाश्वाचालदेशोक्तिः

सा॰ ५ हसीस्त्वषु हरितानित्तृणानि प्रास्तानित्र्कवंति तेस्वंचमसंपर्युपविश्यापसु धौतेत्यचम्तश्पऽपेयुर्म

धुमंतमितिपाणीनुपऽउध्रेरंछमनञ्चइत्युदंचंचमसंनिनयेयुः कामेत्यन्यात्स्मावन्दयेयुरूर्गित्युरः

सुपाणीन्निदधीरन्प्राणासोमेति मुख्यान्प्राणानालिम्हशेरन्नाग्नीध्रीयंगत्वा दधिक्तन्दकंभन्दयेय

युरत्र समुपहूय दधिक्राव्ण इति। १ अग्निष्टुपतीत्यवभृथमान्तस्यावृद्ध्या प्रथमस्य प्रवर्ग्या

न्नान्नः सर्वक्रुचिजो निधनमुपेयुरष्टा होत्रीयमन्त्रिषवनीयेमममस्मो तिवाश्वत्रिरात्रेनानावन्त

यान्यहानि तेषांप्रथमस्य मनादग्न इत्यवभृथसामयद्वाऽऽविशपतिरितिद्वितीयस्य त्वग्नायि

रितिवाऽवन्नद्येऽष्टौ स॰स्थितायामवन्त्वृध्यनिवुं पुणानिवेस्करसिनिवुं पुणावदेवे देविन्हतमेनो
यात्मिषमवमन्त्यैर्मर्त्यैरितं पुकरात्क्रोदेवर्षस्पार्हीत्यपउपस्स्थश्यत्रिरस्मुद्देरन्ता। दित्यमुपतिष्ठे
नुद्वयंतमसस्परिज्योतिष्पश्यंत उत्तर॰स्वः पश्यंत उत्तरं देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तममित्यस्त
15 मितस्यैदाहवनीयंतस्मिंन्नमिध आदध्युरेधोस्येधिषीमहीति प्रथमा॰ समिदसि समेधिषीमहीति
द्वितीयां यदेनश्चकृमा वयं यद्वान्यकृतमारिमानयास्मिधावय॰ सर्वं तदपमृष्म ह इति तृतीयां तमे
वोपतिष्ठेरन्नपो अद्यान्वचारिषं॰ रसेन समगस्महि पयस्वानग्न आगमं तं मा स॰सृज वर्चसे
ति प्राणुद्यनीयादति रात्राद्यस्मिन्वामांतमकः मन्त्रेष्वध्यधिस्ततांतम्दानिषुयावंत्यकानिराज्ञानंनक
ययुस्तावस्त्वब्राह्मणायोच्छिष्टं न दध्युरक्षिर्वप्रीदध्युक्तदेषश्लोकः सोममेतत्पिबतयां केवाश्री
त ब्राह्मणा मा ब्राह्मणायोच्छिष्टं दातमापा सोमममोमपस्त्येतं परिक्रम॰ सर्वकेतुषु विद्यासर्वकेतुषु २५
विद्यात्॥२॥ इति लाट्यायनसूत्रे द्वितीयः प्रपाठकः॥ छ॥ ॥सर्वेषु केतुषु इयं परिभाषा ज्ञातव्या क्षौंडिकाया॥

ॐ षोडशिनाम्नास्तोष्यमाणो यथासनमुपविश्य हविर्धानं गच्चा षोडशिग्रहमवेक्षेतो ज्ञातायस्मादन्य
इत्येवमेव प्रातःसवने यदि वोत्तरयोरपि गृह्णीयुरध्वः कस्मः सर्वस्या ॥ मदसो धारित्वप्रमुखवास्मै
श्रेदिति धानंजय्यो परस्यां प्राङ्मुख इति शाण्डिल्यः कक्षान्वाविश्यावस्तन्दनावेयः कथ्याम्बा गोवर्जितो वा
ध्यात्वावेयायः सामांगं ब्रूयात् हिरण्यं धारयेद् ज्ञाता निधनमुपयन्तु सवे वा किम्मशेयुरवमर्पीति
प्रथमं पर्यायं गायेच्छन्नं विधिने द्वितीयं मध्येनास्तोमितं तृतीयमाविर्यदीप्याङ्कुर्युस्तु वीरन्नेवाऽहनि
छन्नं ॥ रात्रावाविस्तृतं जात्रे दद्यादश्वं हिरण्यं दक्षिणा वसुमत्त्र एव ग्रहस्यान्ते दद्युरेवं ॥ अह इत्य
दस्य हारिवद् हरिकाङ्क्षुवे स्तुवीरन्ननुष्टुप्छन्दसाव मनस्यपूर्वेणैवान्तथाक्रुवीन्नेन्द्रश्च मांम्नाङ्कू
णश्च राजानो तेनाद्वक्तुरग्रएतं तयोरुदमनुनन्दं नन्दयानिवाङ्गुषाणा सोमस्यतृप्यांचेति यद
स्यद्वमिद्धति वा वाग्देवी सोमस्यापि वाचि ष्वित्येव तदधिकुर्येत् ॥ अह इति चमसस्यामन्त्रे त्रिष्टु
छन्दसा वाजपेयसाम्नि नन्दयेदिति गौतमोऽनुष्टुप्छन्दसेति धानंजय्यशाण्डिल्यावनुष्टुप्छन्दसा

रात्रोपघ्यकृत्यभ्यः अधो हिं कुर्युरिष्टयजुषश्शतिकृत्यो गायत्रछंदसातिरिक्तस्तोत्रमिति गौतमः
पृथग्यज्ञकृत्यं दोक्तिरनुपूर्वमिति धानंजय्यशांडिल्यावनुष्टुप्छंदसावा छंदसावानुमंधिवृद्धा॥ आ
हिताग्निरसोमयाजी परः सोमेन याजयिचापरि नन्दं कुर्वीत सोमयाज्यपीति शांडिल्यो हुतायां
प्रातराहुतावाज्यं गार्हपत्ये धिश्रित्योद्युत्य घान्तेयकः सचमससेवा द्रव्यान नवधाय दक्षिणाग्नावुप
सादयेत्स्फ्यदर्भमुष्टीव पश्चिमेन गार्हपत्यं गत्वा चापश्चादा हवनीयस्योपविश्य स्रुवेण स्रुच्याज्यं गृ
ह्णीयाद्यावत्कृत्योतीस्यात्तज्जुहुयादिमामग्ने शरणिं मीमृषो न इममध्वानं यमगाम दूरमापिः पिता
प्रमतिः सोम्यानां भृमिरस्याभिषकृन्मर्त्यानां स्वाहेत्येवमेव गृह्णीयाचापां पुष्पमस्योषधीनां रसोग्ने
प्रियतमा तन्न इन्द्रस्य प्रियतमं हविः स्वाहेत्याज्यस्य पूर्वाग्निरपरान्गृह्णीयाद्धनत्तमं विश्वेभ्यो देवे
भ्यः स्वाहेति दधिशेषं स्रुच्यानीयादक्ष्णा हुत्य प्राश्नीयात्त्वं सोम व्रतवयं मनस्तनूषु पिप्रतः प्रजावं १६
तो अशीमहीति प्रक्षाल्य स्रुवं यथेतं प्रत्याव्रज्य प्राचीनावीती कृत्वा दक्षिणार्धदक्षिणाग्नेः स्थंडिलं म

मुख्या॥ङ्क्ति॰ संप्रोक्ष्य स्फ्येन मन्त्रपूर्वमुल्लिखेद्व्योल्मुकमुपनिधाय दर्भानुपस्तीर्य पितृउपानूनीयामीबां ह्रा
मानां॥ इदमण्याद एवमेभ्यः पितृभ्यः स्वधामस्तु तद्देभ्य इति प्रथम मोर्वेभ्यः कार्व्येभ्य इत्येवमेवूदाहृ
णापृथगत्र पितरो मादयध्वं यथाभागमित्युक्त्वोदङ्ङावर्त्तेतासि चायावन्मन्येत तावदार्पर्यावर्त्तमा
नोऽजपदमीमदन्त पितरो यथाभागमनं तरितीः पितरः सोमपीथा इति तांश्चलमांश्च श्मार्दः स्थ पदाहरणा
न्नो प्रहरेत ॥ २ यज्ञोपवीती भूत्वाप उपस्पृश्य परेत्याग्न्युत्तरकुपेक्षणमाबिनीतमावेपितृमत ओं बक्त
त एमस्य ओं विश्व ह सुमनाः सुमेधा गृहानैमि मनसा देवेन येषामध्येति प्रवसन्येषु सौमनसो
बहुर्गृहानुपह्वयामहे ते नो जानन्तु जानत उपहूता इह गाव उपहूता अजावयोऽथो अन्नस्य या
रस उपहूतो गृहेषु न इति पश्चाद्गार्हपत्यं प्रविश्य उपविश्य गावः अजाय इमि हाग्न्याहरु इह कषा
इत्युपस्थाय दक्षिणाग्नि पिण्डानिषीद चिमपगस्त्रणानि प्रत्युष्ययः कुहन्नमाभिजाषितगोषुगात्र्यपापा
स्त्वजुह्वपपमुपपद्धनेमाङ्कुगोषूपपद्यतामुपरुषमस्परतस्फुपेन्द्रत ववीयहिनिस्मन्नेषकुसवानिध्वयुः

दीक्षयेद्दीक्षिष्यमाणां दर्शयेत्स्वस्य पात्रे यमस्कन्धवतीं ऋवमुदपात्रं य एषोऽदितिपुत्रको दृश्य
ते नैतानि परास्कुः पश्यतीति तान्दीक्षये दीक्षिष्यमाणाः संवदेरं सहस्थनः साधु कृत्वा
नानापापकृत्याया स्मिंसत्रेऽध्ययन्पुरा च कर्मकर्तास्म ध्वयथोपस्थितमेव नस्तदिति तेषां
दीक्षा प्रक्रान्ति पत्नीशालायां कोऽन्न संवेशनेस्यातामुपवसथ्य प्रकृत्याग्नीध्रीये स्कन्धे वेलया
वर्धियुष्यो युर्विविदक्षणां तां वाचं नाविरन्त्वकं च नातिवादयेरन्नक्षत्रेण संतोषेरन्नाधिष्ठाऽ
न्यपेरन्नप्रतीच्याद्वारा पत्नीशालायां निःक्रामेयुः मांसं मुद्गं संस्थो धारं कुर्वीरन्नबकं वदेयुर्न
दंतान्दर्शयेरन्नाकुलस्याश्नीयुर्नैव नान्योऽश्नतः पश्येत् सर्वेषां स्नानानां प्राश्नीयुः कोधान्य
तवर्जयेयुरेतानि व्रतानि दीक्षासु दीक्षोपसत्सु वा वासमन्तांता दुह्यास्त्न मयावस्या आवणं
वबन्ति वेदिषन्न्तवर्जयेयुः ॥२ तेषां वेदनाऽ स्त्रया णां किं विदयाकृत पत्नातु पत्तवामिष्ठो १७
रठ स्तवेदु ज्ञातरि दीक्षानुपूर्व्येण वा सर्वेषां परिहृताः सुवसती वरीषु मांविशेयुस्तेषां वेकश्चि

त्रयापत्तीर्थेन निर्कृत्या द्वार्येणानाहिताग्निं दद्युररत्यो रग्नी समारोप्यते आग्नानेन निर्हृ
त्य निर्मंथ्येनाहिताग्निं मध्यमस्य रात्रिपर्यायस्य दैवोदासं होतृषामस्यादौ छूर्मञ्जनं वाक्रि
द्भवस्य द्वितीयेऽनि नगोर्यशा इति प्राग्विषुवतो व्यत्यास्य स्यातामिति गौतमः ऊर्ध्वं त्रिष्टुब्लिह
वषु यशोगर्गीति परेषु मन्त्रो द्वितीया यशः पुरस्ताच्च धायापारेष्ठाद्धर्गाइतरो ह्येत्यपरं गर्गः प्रत्वं समन्य
द्वाकि यशा उत्तरस्मिन्नन्त्यपरमेतान्यामुक्तेर्वीकस्तुद्धाश्रुद्धीये विषुवतऊर्ध्वं वीकमेवस्यादिति धा
नंजय्यः पंचमे यदद्यग्निगायत्रं तंनिस्यान्मानवास्त्रवं वैवाम्रं स्यादिषोवृधीयसमंतद्ध्यानंत
र्येषष्ठे पर्वस्मिन्नपच्छसि त्रिषुवत्सु धोक्लिब्धवाक्रुप्यते त एवावृत्ता ऊर्ध्वं विषुवतो क्लिब्धवास्तेषां प्रति
लोममत्तान्पुपेयुः छष्ठ्यस्वरसाम्नां वदशारात्रक्रमोपि त्रिषुवत्सु एषामावृत्तानां प्रथमो क्लृप्यतेति
धानंजय्यस्तत्रमइषोवृधीयसमंतस्यातामिति विपरीतमतच्छांडिल्यायनस्य विषुवत्स्वमोपिच
त्रिष्वत्रावइषोवृधीयसमंतयोर्नावस्त्वावायायाणांनावस्त्वावायायाणां । ४ एष्वेर ध्यमतिवादियुः पञ्चा

त्रांवंप्रदक्षिणंततोवादेवंबर्हिर्वेदिरथंतरस्यस्तोत्रेबृहतोदुंदुभिमासन्नुपवाद्यमानावेक्ष्णपेण
स्तुवीरन्नुपवाद्यमानावावावघिन्वायजमानंवातआवातुचितिन्वेनानुमंत्रयेत्वैराजस्यस्तोत्रे
।वउपाकृतउपयन्तिअशकलंनिधायतृणेवतस्योपरितिरश्चीमरणिंनिधायात्यालंप्रजननंकृत्वाग्निः
अप्रदक्षिणमग्निमंथेजायत्रंछंदोनुप्रजायस्वत्रैष्टुभंजागतमानुष्टुभंवैराजमितिगोतमस्यग्निरिति
धानंजय्यास्त्रीकीरितिशांडिल्योऽरण्याःसंधानमालभ्योपजिघ्रेत्तेजोसितेजोमयिधेहीतिमथ्यमाने
स्तोमंयुंज्यात्जातेस्तुवीरन्वाचयिवायजनंपुनरूर्जानिवर्तस्वपुनरग्नइषायुषापुनर्नःपाह्यं
हसःसहरय्यानिवर्तस्वाग्नेपिन्वस्वधारयाविश्वप्स्न्याविश्वतस्परीत्यनुमंत्र्याग्निंकुर्यात्तद्
ब्राह्मणेनस्वाहाकारेणोत्तरामपस्नावकाउपनिधायमहानाम्नीनांस्तुवीरन्योयःकामांगंब्रया
स्यउद्घोषंजनयेद्वाचयिवायजमानंतानिनयेदास्तावेनाधृष्टासितावाक्सोमोराजावरुणयामपी १८
तउपतिष्ठंतआप्यायेशाक्वराऋषभायेस्वराजस्तेअर्षंतितेवर्षंतितेऋएवंत्विषम्हजोरायस्पोषं

तद्विदेयेतिऽक्षमन्यायंतीतिवाऽमुष्यंवः प्रदिशामीतिवाऽवैर्वीश्रीवतोरवकाउपोदरे ॥ स्वदिषिव
र्षकामोध्यायेदितिशां डिल्योगोष्ठेपशुकामः सभायांयशस्कामः श्मशानेऽभिचरन्नापवारवंनीय
स्यस्तोत्रेधन्वः संवाशययुर्दक्षिणतः हवोत्तरतावत्सान्पूर्वेणमदः ॥ स्वज्यपार्श्वे मनास्मीश्री
यमुदीचीरत्यजेयुर्वाविधिचायजमानंगोनामभिरनुमंत्रयेत हव्येकामेवं ईज्यातइडेरंतेजुष्टस्त
नरिमयिवारायः अयंतामिडएह्यदितएहि जुष्टेजुष्टे गमयमुपहूताउपहवं वाशीयेतिभक्ष
र्षकाइतिवानान्यांवाऽपिश्वकृपाकुर्युस्तानि नयदास्ताव आपोहिष्ठीयाभिः षष्ठेऽहनि ॥ कि
तबकुर्वादिनः स्युर्नवाधीयीरन्नोत्तरस्याकुउपाकरणात्सर्पिर्मधुन्यामृचिजोनाशयेदहनि
अन्यतरेणवाऽपिबिवहृतीयस्मवनेसत्रेषुतस्यान्यतरस्मिन् ॥ स्नातेतिग्राह्याणांनन्दयेयुः
स्कुवाप्टेनविषुवद्भृतयोश्चत्रिष्टुप्छंदसाद्वंवंबमर्केन्याऽन्यत्रवैतास्मिन्कालेयानाहुर
पुः सहधर्मैः सर्वत्रप्रष्ठ्यः स्यादशमन्नतेवालीवतेस्तोत्रीयानामभिज्ञाविकान्पृष्ठ्यश ॥

स्येब्राह्मणाच्छंसिनाकालेयद्वैधावाकृनःसर्वत्रयदापवमानेस्यातांसर्वत्रेन्द्रक्रतुंब्रा
ह्मणाच्छंसिनोर्ध्वंविषुवतःप्रागतिरात्रात्कृष्धरजितिविराजेधर्मान्कुर्यादितरेष्वपिदृष्ट्वाद्धि
त्याचार्यमतिः सप्तमेरन्त्यग्नेरर्कोच्छिद्र्ववसामस्थाममोक्षस्यपूर्वयोमौक्षोम्सामनीया
यत्रस्पोत्तरयोरग्नेरर्कक्तिम्हविर्तिवासाकमश्वेडानाः अंहारोव्यतिहरंत्येकेसुरूपक्रो
वएकर्वयोरेकेनवमस्यज्योतिष्टोमःपर्यासःसाहमिकइत्येकेतस्यवृहत्सामरूपेगयानिवृच
षुप्सुबुवामिश्वमध्यस्पार्याविश्वम्यसंप्राक्ष्गार्दाग्नौशर्वयशान्तः साक्षेवन्तवेषुयरेजामीत्यपरे
दीर्घतमसोर्कोत्पलसामराजंवाद्दष्टस्योत्तरयोर्दीर्घतमसोर्कोमांडववैडंसामराजंत्यो६ दशम
स्यबहिष्पवमानंद्वितीयप्रकृतीनांपंचानामकामनुरूपाःप्रथमाद्यबहिष्पवमानंतन्नववमि
नुरूपेषुन्तवाप्रतिलोमारुचोनववर्गइतिगौतमःसर्वत्रत्त्वाइतिधानंजय्यायथाधीतंनववर्गमिति १९
शांडिल्यायनःसर्वत्रर्वःप्रतिलोमाइतिशांडिल्योप्रतिलोमेतस्मिन्नन्हन्यनुष्टुम्मात्रांतत्त्वावदीर

ज्यायसि षष्ठं दक्षिणं लुंपेयुरन्तराणि कनीयसः त्र्यस्पेयुरग्निष्टोमसाम्नास्तुत्वा प्राक्पत्नीसंयाजे
भ्यो यदोऽग्निः अप्रस्तुतपरार्ध्यं व्रजितउ स्यान्नऽचाश्यत्यावज्ञ्यमननसानुस्माद् हुतेषु पत्नीसंयाजे
षु गार्हपत्यमुज्ञानाऽभुहुया हुपञ्जनं धरुणं मात्रे मातरं धरुणो धयन्वाय स्पोषमिषमूर्जमिस्मा
सु दीधरस्वाहेति पूर्वाऽ स्वाहाकारेणोत्तरामाहवनीयं गत्वापस्थाति ष्ठंतोऽयंऽ सहोहा इति त्रिकृत्वा
तागायेन्निधनमितरावन्हपेयातां यजमानसंवरेण गचाथ्यूर्वयाद्वारा सदः प्रविशेयुर्यदाध्वर्युरुपा
कुर्यात् ॥७॥ अथमानस्तेनस्तुवीरन्नायंगौः पृश्निरक्रमीदिति गायत्रेण पृथक्स्तोत्रीयान्यो हिंका
रं त्रिकेण स्तोमेनास्तोमयोगा यजमानवाचनेन प्रतिहारवेलायां प्रतिहृत्वा पान्याकृत्तमां प्रस्तुत्ये
षेति होतारमीक्षेतसार्वमेतस्मिंस्तोत्रे मनसा कुर्युः समीक्षणेन विज्ञापयंतोयमध्वर्युर्नेदं
प्रयच्छन्मन्येत तस्य मनसोपहूय कस्त्वा कं न हुयामीति न हूयेयुर्ब्रह्मोद्यं वदंतीति गायत्रीं त्रि
र्ब्रूयुरिति धानंजय्यस्यन्नु होतारमनि प्रेत्येत दिति गौतमो यथास्वत्रिरात्र इति शांडिल्य एता

स्यांवेलायांवरान्वृणीरन्मन आयानिक्षियुरन्तरत उ ज्ञातो दुंबरींगृह्णीयात्पश्चात्प्रतिहर्तादि
क्षिणतो ब्रह्मा पुरस्तादितरे सर्वेऽथ जपेयुरिह धृतिरिह स्वधृतिरिह रतिरिह रमध्वं मयि धृ
तिर्मयि स्वधृतिर्मयि रमो मयि रमध्वमिति वाग्नो वा वाग्यता अपिधाय द्वार आसीरन्नान क्षत्रप्र
वचनात्स्तोकेन क्षत्रेश्च वर्ययाद्वारा निष्क्रम्य चकु ब्राह्मणा प्रणवे वा विंविसृजेरन्निति धानंजय्यः श्रु
वर ५ चेवाह्वयमानाया इति शाण्डिल्यो वरणावाग्यमनं यजमान एव कुर्यादि निषुत्थचेतरे यथार्थं क्षि
चेतरे यथार्थं। ८ महाव्रतस्य पट्छ उपाकृते युक्तास्तोमं पूरिमादो गायेदिति कौडितायनः प्रति
गृह्य तृण अयुक्तेति गौतमशाण्डिल्यौ धानंजय्यस्य प्रागव स्तोत्रोपाकरणादित्येके दक्षिणेनाग्नी
ध्रीयं गत्वोत्तरेणाग्निं प्राणप्रच्छति निष्कुपतिष्ठेरं ७ स्तुक्के ब्राह्मणेन सर्वाणि पुच्छातानुक्तुसत्र
जायेन्निधनमितरावन्तपेयातामपि मध्ये निधनेष्वाधंतस्तु ब्रूषुपदाय पदाय स्तोत्रे तेनैव प्र २०
त्या अज्य पुच्छं व्रत पक्षयोः सर्वेण दक्षिणं पक्षमुत्तरमपि कक्षमुपतिष्ठेरन्विश्वेदेवा इति व क्षिष्ठ

निर्वर्त्य मृद्भ्राचालमुपस्थायोत्तरेणाग्नीध्रीयं गत्वा पश्चात्तिष्ठंस्तत एव प्रत्यङ्मुखा इति धानं
ऊय्यूस्तस्योत्तमं निधनमात्तमितोरूपेयुः पूर्वेण हविर्धाने पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखाः पश्चादितरेण
तत एव द्रुमाणामाञ्जलीयं यद्घं घेषु नाके सुपर्णमिति यथा हविर्धाने तथास्पदोऽतर्वेदि प्रत्यङ्मु
खाग्गार्हपत्यमिति धानं ऊय्यस्तस्यैव पश्चात्तिष्ठंत इति शाण्डिल्य इं उप्रक्तीति प्रत रुं निधनमुपेयुः
।९ अथ राजानं कन्नाद्ये तस्य घ्नवराघ्नौ रिथावनुयायिनौ स्यातां पूर्वेण देवयजनं मन्नाद्वे
रन्नन्येतस्माद्दक्षिणेन परियायुः पूर्वेण पत्नीशालामुत्तरतागत्वा दक्षिणेव घूते ग्रावोदन्नीनास्ती
र्यते घेनं प्राङ्मुखमुपवेशयेद्यथा क्षेवमा निदूरे दन्यं वा कि हरं तमनुमंत्रयते तीतिष्ठ राजन्यार
वम्मासि पश्वयुक्तो यरथो वितता देव आरवणो विशः राजा ब्राह्मण एधि गोप्तेति पश्चिमेन परियार
त्पुक्तातेनैव प्रत्याव्रज्योत्तरएनं वेघंते वस्ताप्य ब्रूयाद्धस्तत्रं बध्नीघ्रोज्यमायुधं कर्मकृच्छ्रीनि
ष्टनुपकल्पयस्वायमयान्यमेव कंववकुर्थ मिति प्रतिध क्ष्वेति ब्रूयात्तं प्रतिपद्धानमनुमंत्रयेतावे

=य

णावताऽजतिधस्वशंकुंमापत्रोष्ठमोतेतिपस्तद्धलणागुप्त्यैविधृत्यैधारयात्रेतिका॰ हृत्यानिष्ठितिश्र
याद्दक्षिणेनरथ्यपथंस्त्वोत्तरेणाग्नीध्रीयं पूर्वापरे चर्मणी विबध्नीयुस्तं श्रयात्प्रदक्षिणं देवय
जनं परीयात्पूर्वविभ्रागमनेषु विधेरेकैकेनोत्तरोत्तरयनेति पालयन्तं परस्मा इतरे यथाक्लिप्रे
तमस्पेयुस्तृतीयेन विध्योदङ्श्रयायास्तदावन्तुयन्निषुं यां दिशं मन्येध्वास्तामस्पेयुर्गोदुग्धावति
ष्ठेयास्तत्र चाविस्त्रंत्वयेयुर्ब्राह्मणमुच्चैःम॰ हिंकारवेलायां कारयेरिति । १० ॥ भूमिदुंदुभिमाव्र
जेत्पश्चादाग्नीध्रीयस्यार्धमंतर्वेदिश्वभ्रस्य परखातः॰ स्यादर्धंबहिर्वेद्या पश्चिमेनोत्तरलोमा चर्मणा
भिविहितः स्याच्चं वागमिर्येनः कत्रे अग्निं दिक्षु दीक्षायाः॰ श्रांत आग्नितेराञ्चितेन्द्र्यो दुंदुभेरा
घ्नमस्मन्त्यनावदेति परावदद्विषं तं घोरां वाचं परावदाथास्मत्स्य॰ भूमित्रियां वावं दुंदुभोकेष्या
णीकीर्तिमावदेति परावदद्विषतो वाचं दुन्दुभिर्ये विषक्रदो धास्मत्स्य पुष्टि॰ राद्धि॰ श्रियमा २१
वददुंदुभ इत्येनमेतैः पृथगाहत्य वाल धानेनान्यं वा घ्नंतमनुमंत्र्याप उपस्पृश्य पश्चाद्विष्ठंताग्नि

नुपतिष्ठेरन्नमस्ते गायत्राय यस्ते पुरो यत्ते शिरो नमस्ते रथंतराय यस्ते दक्षिणतो यस्ते दक्षिणः पक्षो
नमस्ते बृहते यस्त उत्तरतो यस्त उत्तरः पक्षो नमस्ते यज्ञायज्ञीयाय यस्ते पश्चाद्यत्ते पुच्छं नमस्ते वाम
देव्याय यस्त आत्मा यत्ते मध्यमित्येतैः पृथग्गंगान्यन्वयंनियमस्तेन तस्मैतेस्तु नोः स्तुत्वोन्नयाज्ञ
नामानि नामन्नयाज्ञमाविरस्याविर्म्नाकेन्नाविताः प्रमास्तु वयांमनुष्याणांन्नुतो संपश्पश्चितधन्ति
न्नयाज्ञ ६ श्रियं मयि धेहीत्युपस्थाय सदः प्रविशेयुः १९ अपरया द्वारौदुंबरीमासंदीमौदुं विवाना
मतिहरेयुर्यस्य यस्य वृक्षस्यौदुंबरा नावे मुंजानावे दानं प्रादेशमात्राः पादा अरत्निमात्राणीतरा
णि पंगानि दक्षिणेनौदुंबरीं ६ कृत्वा तस्या उत्तरतो निदधुस्तामुत्तरेणोद्गातायगच्छ पश्चादुपविश्य
न्नमिस्पृशोस्याः पादान्कृच्छाक्षविधस्ता हृपोस्याभिमृशेद्रुह्न् रथंतरे ते ह्रवौ पादौ श्वेतनौ धर्मे अ
परौ वैरूप वैराजे अनूच्यौ शाक्वररैवते तिरश्च्यौ इत्येतैः पृथग्गंगान्यच्चर्यौ विवयन मालन्यवः प्रावा
आताना यज्ञ ६ षि तिर्यञ्चः सामान्यान्तरणा ६ श्रीरूपवर्हणं वाकोवाक्यमतीराक्षावार वंतीय ६ मंथयो

राज्ञ नमात्मा प्रतिष्ठा[illegible]य कायज्ञीयमिति तां मुखेनोरस्याबाहुभ्यामिति स्पृष्ट्वारोहे वसवस्त्वा
गायत्रेण छंदसारोहंतु तान्वधिरोहामि राज्याय रुद्रास्त्वा त्रैष्टुभेन छंदसारोहंतु तान्व
धिरोहामि वैराज्यायादित्यास्त्वा जागतेन छंदसारोहंतु तानन्वधिरोहामि स्वाराज्याय वि
श्वे चा देवा आनुष्टुभेन छंदसारोहंतु तानन्वधिरोहामि साम्राज्यायेत्यथैतेरकपदेवं नो
उदस्य राज्यश्च हंवामुना चाछंदसारोहामीत्यारोहे हे राज्ञ पंचमे रिति गौतमच्छेदुके
रिति धानंजय्यास्त्रोक्तीरिति शांडिल्य आरुह्य ऊपेत्स्योनामासदद्द्ँ सुखदामाकंपंनमके
स्कुमामादिद्ँ सीरिति तस्मिन्नारोहति कूर्चानारोहयुः प्रष्ठी ब्रह्मास्तदपति सामंपयव्या
रव्यातं द्रव्यंवाणस्य द्रव्यंवाणस्य ।१२।। इति लौगाक्षिसूत्रे तृतीयः प्रपाठकः ।। ।।छ।। ।।छ।।
दौ रोहति तेनानडुहेनोत्तरलोम्नावचर्मणा पिहितः स्यात्तस्य पश्चात्कुंडपश्चाच्छिद्रेषु दर्भान्दद्यातं २२
त्रयोबद्धाः स्युर्मौज्योदान्योविवात्रिवृदिति शांडिल्यस्तिस्रः शम्ममध्यमेत्रयास्त्रिःशतावन्ति इति

पुरस्तादेकैकशास्ता स्रुवेण विज्ञ ज्यम्हत्वा भूर्भुवः स्वरित्येताभिः पृथगुत्तरोत्तर्युद्दस्तेत्तमान्मशो भूदो वद वदा
वदीवदोवदोऽक्षः पृथुः स्फुरः स्फुरं बचः कर्मः करणः करः करस्फुरञ्जीषा कृष्णजीषा हवानि मातिरुन्यानि
मातिहावकामहरिश्चमहीयाऽ स्यमहस्वाऽ स्यमहमानाश्चो भयाश्च बृहद्भयाश्च महाभया ॥ स्यं बृहद्
भयाश्चेडी वावं बृहती विश्वरूपाऽ शातायुषी भ्रवद देववाणेति शिथिलाऽ स्तंत्र नायछेदेति नीवाणं
तंतुभिः शतऽराद्धी रिहावदारास्म भ्रवे तोर्भजीवाज्योतिरशी महीति वाक्यं वंमिनोज्योतिर्मानोभद्र
इति जपित्वा वादयेदिंड्गणतयेषीकया वेतसशाखया वक्रपलाशया मूलतः प्राणाय चेत्स्फ्रु मुक्तिं
रवदपानाय चेत्यवांवं वानाय चाव्यानाय चेति त्रिः कांलिरव्यादं वं प्रोहे ब्राह्मणमुखे ममुखे ऽभिरवन्न
स्येति ।१ आहत दुंदुभीन्प्रवदंतु वीणा इति ब्रूयादलाबुवीणां वक्राकपिशीर्षण्यौ वि भूर्वस्यां धारिबुहि
स्यदम्भं वक्राकपिशीर्षण्यौ दुंदुभौऽ स्व प्रतिमंत्रयेत यो वक्रायां कपिशीर्षण्यां दुंदुभौ यश्च वाच्यं बा
बायामहतोमहाऽ स्तेननोराद्धिमावदेति महावीणा पिशीलवीणा पर स्यामंतरिति गोतमशां

ङ्क्ष्यो बाण इति धानं ऽथ्यो ऽलाबुवीणा पिशीलवीणा वा प्रतिमंत्रयेताऽलाबुवीपिशीलवीं वयं मंत्र
मधिऽगमनुस्तोत्रेनेदमुपगायतां ते काममर्द्धयिष्यत इति पश्चिमेनोपगातृन्हेद्व ए केकापत्नीकाण्ड
वीणां पिच्छोरां च व्रत्यां संवादयेदुपमुखं पिच्छोरां वादनेन काण्डमयीतापघाटिला इत्या च
क्षते ताः प्रतिमंत्रयेतयां पत्न्यपघाटिलां मृदुकं वादयिष्यति सा रातिमुपबाधतां क्षिपं तं तेऽनि
चगिति सर्वमनुवीक्ष्यमाणा ऽपेदाक्रं ॥ ह उल्ल लयः चक्रोशाय ध्व वक्ष्यति मार्वाभित्रस्य मारारि
स्तथे पदः सामगायत इति ऽपेदवक्तुपसो म्लिगक्ष्मा न्त्रेमां था वावं वदिष्यामि बहु करिष्यंतीब
हुकरिष्यंत्स्वर्गमियिष्यंतीः स्वर्गमियिष्यन्मामिमान्यऽमानानिति । २ ब्राह्मणो ऽङ्गिरसः सर्वस्याः
सदसो द्वारि प्रत्यङ्मुख उपविश्य द्वयलोपगरोपरस्यां प्राङ्मुखः सद्भ्रूयान्नारासुरिमे मन्वण इ
त्पराासुरित्यङ्गिरसो दक्षिणेन मार्जालीयमर्यां सवेदि दक्षिणामुखं सितिध्रुवाह वेदिप्रकृतुदङ्मुखा २३
यान्नावयः कञ्चायो विसर्स्तो श्वेतं परिमंडलं चर्म व्यायच्छेतां शूद्रः सर्वः सर्वेणाग्नीध्रीयं ब्रह्मचार्यं

तवैधुपञ्चुरवस्तिष्ठ द्वादिवैदिपु॰ स्थलीदक्षिणामुखीमाब्रूयाद्युम्यारे तिन्नवकौस्त्रीन्त्रीन्ति धिष्ण्या
जालिमे पु॰ श्चालिग्रामस्प मार्जनिपुरुषस्य पुरुषस्यापि शिश्नप्राणे जनीति ब्रह्म वायैव मानुतीयं ख्याता
मा॰ सर्वेषांकर्म्मणि निष्ठितं तत्प्रदेवाकिंगरस्त्रिक्रियाप्रवम्तजपश्रुद्धः प्रद्धवे त्रं ते नैवाव दक्षिणुयाघ
यानि प्रेत मितरां ब्रह्म वा यां क्रोशेतास्मिमे नाग्नीध्रीयं बहि वेदि परि श्रिते मिथुनौ संत्रवेतां यो व
षैलिलेरन्ग्रह पतेर्दस्योनवानुदहरणान्सरयिचाप्रदक्षिणां माग्नीध्रीयं परीघु नैमहा २२ पंमधि
तिवप्तप: पंवावराध्याः पंचशतं पराध्याः पंच वि॰ शतिः मांप्रनाः सवाक्तिक्तक्रिष कुं कुनीना
बध्नीयुमन्तरोमण्ये तारि वाचोव्यापृर्ये पुयावतीरधिगच्छेयुर्वीषो॰ घ्यदिंकार मन्त्र किरार प्रूल्ह
तयः स्वचायथार्थ॰ स्पुरास्तोत्रं ताकुं केन्यः सर्वेविधाः ।२ पंचवि॰ शेवन्तु वि॰ शस्यो त्तमः
पर्यायेपरिवरायामावपेदिति गौतम आवापस्थानइति धानंजय्यः प्रथमस्यावापस्थानइतिशां
डिल्यस्त्रत्वविं॰ शेनवास्तुचामध्यमामदिन्कृतांतु वस्पष्ठस्तु यां त्रय आस्कंदोनाम तन्नकुर्यादिति

शांडिल्यायनउत्तमायां स्तोत्रीयायामस्तुतायां पादावुपाहरेरन्हविर्धानेऽन्त्यमो प्रति छापये दाक्षि
यमाणेऽन्ते प्रतिलोमे राशौ हस्तौ प्रियस्व कृत्यं यज्ञपेऽन्महीं द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षतां पिपृतां
नो भरीमभिरित्यथ आसीनाः शेषेणास्तुवीरन्नुदयनीयेऽतिरात्रे सं ३ क्षिते वत्सध्वमन्तेऽव युरन्नु
पमज्जंतः पाणिभिस्तु संधावेरन्यस्यात्रपत्नी स्यात्सा छंदतया युक्ता वयेत्तानुज्ञातो दानयेद्गृहपतिगृह
पतिः सोमोपनहनं परिदधीत वत्सराणीतरे अनुक्रणप्रश्नातिक्रमाप्येयुर्येनेतोगच्छेयुरन्येन प्रत्या
व्रजेयुरन्ने बंधवपाया ३ कृतायां दक्षिणे वृषेते केशश्मश्रूणि वापयेरन् समाप्तिं सं ३ क्षिते प्रांचउदंचो
वागच्छाहृष्ययुग्दक्षानीयाग्निरिष्टिभिरादित्याग्न्याया यजेरन्गृहपतिं यजमानमनादिताग्न्यउपासी
रन् क्षदेवत्यैः स्थालीपाकैर्यजेरन्निति धानंजय्यः संवत्सरं ३ सं वत्सरस्य द्वादशरात्रमहोरात्रो वाय
वधाम्नुयुर्यावद्वाम्नुयुः ।४ अथातो गवामयन विकल्पाः सर्वं ज्योतिष्टोमेनैकेऽतिरात्रवर्जं विं ३ २४
शनवाहव्रतातिरात्रौ वा यथाम्नानं ३ स्युः शेषो ज्योतिष्टोमेनात्र वागो आयुषी दृष्ट्यान्निहवो दश

रात्रमित्युपाहरे संवत्सर प्रबर्हः शंखवा हत्तंवनानादेतिर्वेयंकल्पयामोयथैतद्ब्राह्मणमतिरात्र
मुक्त्यसाममानंकुर्वन्तांधीगवाद्धुत्तरे अपत्यहत्तीषोडशिमाऽ स्यैदोदत्तम्लानेनानदं सर्वोहरतः
सामन्त्वस्युत्तुविंऽ शमरथंतरमेकरथंतरपृष्ठंवाहृहदनुष्टुकमग्निष्टोमऽ क्थंवेत्रिंऽ शान्या
ज्यानिषड्विंऽ शानिपृष्ठानिषड्विंऽ शानिवाहोत्रकसामानिपृष्ठानांवाषट्चत्वारिंऽ शानिसर्वाणि
वात्रिंऽ शानिस्तोत्राणिव्यत्यासंवात्रिणवत्रयस्त्रिंऽ शावेतदंतत्क्लृप्तमभिप्लवऽ स्वरसामान्युपयामिष्टो
मतंत्रएकेकल्पयंतितथाक्लृप्ताऽ शा घायनिनः षडहविनन्नीरनुकल्पयंति द्विविधमभिप्लवमेक
उपवत्यग्नियवतीव्यत्यासंप्रतिपदोराथंतरबार्हतानिवाऽज्यान्याज्यप्रतिपदावोशानकावृसं
त्यपार्थमामेवाबार्हतानाऽ स्वयान्यन्नीवत्तरिरथंतरपृष्ठेषुश्यैतंहृद्बृहत्पृष्ठेषुवर्तः पृष्ठमेके
तस्यसम्रूप्तंप्रथमस्यांकोर्बाहिष्पवमानंऽ सम्रूपमेकेरथंतरबृहत्पृष्ठंनानापृष्ठंवान्तरवनु
रहेरथंतरहृहतीव्यत्यासंपवमानेषुबृहतीषुरथंतरमनुष्टुप्सुहत्तैद्वितीयेहरद्धुत्तमऽ सम्रू

॰ आग्रायणिधनात्सर्वे कौल्मलबर्हिषं मांधीगवाच्यावाश्वमुपोत्तमम् ॰ कम्मूहे ।५ आन्तुपापक्र
माद्बृहती पूर्वमेमानवात्सर्वे ॰ हारायणं मधुश्चुन्निधनादाकूपारमुपोत्तमम् ॰ कम्मूहे बृहतः सर्वे
त्रयएकर्श्चैरथंतराद्बुत्तरे षष्ठेच बृहतो व्यूढे नित्यो वशशाकसौंवृत्तीये पृष्ठ्ये नीवं तत्काले यद्बृ
हतीं चनुकल्पयेदिति गौतमो नेति धानंजय्यो व्यूढं नानुकल्पयेदिति शांडिल्यायन एकविं ॰ शस्य
ष्कारिणउपरिष्टादभिजितः पृष्ठ्यमुपयंति प्राक्च विश्वजितः स्वरसामभ्यो ऽच्यानन्निजि द्विषुजितो
व्यातहरं त्येके ऽभिजितो रथंतरपृष्ठस्य राथंतरी प्रतिपद्भ्रुराज्यं वाजि वायुमित्यौशनं ज्योति
ष्टोमं परं ॰ कुहानमु[illegible]धिष्ण्यावाम्बात्सर्वे गौरीवित बृहती स्वयोनिनी रथंतर बृहती स्वरसाम
स्वेके स्वरपृष्ठा स्वे स्वरसामिकेषु पृष्ठस्तोत्रीयेषु यथास्व ॰ स्वाराणि वार्त्रवीं त्यानि द्वैगतगौतम
योः स्थाने रथंतरमंतरिक्षस्य गौतम ॰ स्वरसप्त द्वितीये नित्यश्च सामन्द्वा अ[illegible]चाष्टा सामो २५
क धारा विषुवतो दिवैके प्रातरनुवाकमुपाकुर्वंति बहिरस्येके बहिष्पवमानेन स्तुवतेऽग्निरिंद्रायो

पास्मेपवस्ववायइतिस्तोत्रीय ७ संगावात आवाचिति माषशरावयोर्यज्ञायज्ञीयं नास्मे व्यतिहरं
त्येकेवामेमहा ७ आसिम्नर्येइमिदेवतातयेश्रायंत इवक्तयं मितिमहादिवाकीर्त्यस्तोत्रीयाविकल्पं
ता ६ हहत्स्पष्टेपृथिवीयवती प्रतिपन्नृतीयासाहस्र्यादजयानिनितौ विकल्प्येत ७ समधस्थाने रथं
तरंतस्य महादिवाकीर्त्यमय ७ कामइतिपार्थमानिजितानिष्टध्यानीन्द्रक्रतोश्येतंगोः ककुब्विसहा
कुद्ध्रतिपिपीलिकमध्या ७ श्यावाश्वविकल्पे गौरीवितांधीगवौ दलनामान्यनुष्टुभ्योदूतस्थाने वा
वाङ्गूधनं क्रौंचमरण्येगेयेत्वचयोर्व्रतास्परे विश्वजितियज्ञायज्ञीयबृहती व्यतिहरं त्येकेहरु स्पष्ट
श्चन्नृतीयासाहस्र्यात्प्रातःसवनं कालेयस्थाने कमंतमानिजितानिष्टध्यानीन्द्रक्रतोश्येतंगोः क
कुब्विसहाकुद्ध्रतिपिपीलिकमध्या अनुष्टुप्सु त्रितातादुत्तरपक्षस्य यनविकल्पाः आनिरुद्व
दृष्ट्यान्प्रतिलोमानुपर्यस्यहरावर्तकारिणः दृष्ट्यानिरुद्वानतुलोमान्मासावर्तकारिणोगो
आयुषीचविपरिहरं स्तुवन ७ कांतायं केवंसि द्वमान्मासात्दृष्ट्यान्निरुद्वानुद्वरेत्यं नायनमा

स्तान्कृत्वा दशरात्रमिश्रा दन्ति झवमुद्धरे त्तथा स्मति पूर्वे पिह्नाम्नि विकल्पः षष्ठ्या दन्ति झवद्ध्या
नुद्धृत्यव त्तुर्विं ७ शाद्युत्तरा न्कुर्यात्सिमो पञ्चौ विकीर्षन्यं चायनमप्या न्कृत्वा दशरात्रमिश्रं मास मुद्ध
रेत्पंचदशो पञ्चौ व्रतस्या परिमा चंद्रद्दत्प्रष्ठं विश्वजितं विश्वजितउपरिष्टा दायुषमेकं उपर्यंति तथा
स्मतिगो आयुषोरेकाहिके बृहत्यो दशरात्रमेक आव र्त्तयंति तस्मा ध्रुतं यदापरं व्रतां तेमानस ७ सं
वर्गजितागो तमाः ७ ज्योति षामयन विकल्पात्त्रय दादितो ततस्तद्दृर्ध्वं विषुवतोमास्मि मास्याद्य
स्यान्तिझवस्य स्थाने त्रिक द्रुकाः सषड्ढि ७ शाद्दनोना दतः सप्तवि ७ शितो द्दिमासाः षष्ठाद्यस्या
न्तिझवस्य स्थाने ज्योति गौ श्चज्योतिरेवा वृत्तेस्म नवोनो ना द्दत्र एव त्र्योदशो युग्ममासे षाद्यस्य
न्तिझवस्य स्थाने तत्पंचा दृःसषट्टनश्चांद्रमसः षष्ठादो त्रिकद्रुका नन्तिझवं चोपदध्या स्सोष्टाद
शाधिकः पो एमासो ध्रमावस्ते र्यगयनिक आदित्यस्या सज्जनानि मासिमासियथांत एवमाद्य २६
त्तानामादिः पूर्वे ष्वन्तिझवेषु षष्ठमद्द स्त्रान्त्कृत्वा ऽग्निष्टोममनुत्तमेनं त्वेक त्रिकस्तोमम स्कृत

तिबहिष्पवमानंगायत्रंगायत्र्यामाश्वमेधं बृहत्यांगोष्ठीवायाश्चवेति गायत्रपार्श्वमित्यविः सव
नविधंपस्तुं कुर्वन्त्युत्तममक्लिष्टवपंचादंत्यचाषष्ठस्थाने सवन विधःपशुः प्रथमंवाक्लिष्टवपंचाद्यं
त्यचामामांत्तेसवनविधःपशुःसर्वान्नुनानेके प्रथममक्लिष्टवपंचाद्यं कुर्युरद्दनीवाससमस्येयुः
रक्लिष्टवपष्ठायाः मांन्निपातिके अक्लिष्टवयोस्तन्तरेतथा सत्येकादशपां सर्वपद्वस्यपदौ द्विवा
त्रयोदशादीदाः कवीरं सप्तदशावाव्यत्पास्तं वा सप्तोनान्तनां सप्तानावृत्तां छालंकायनिनएका
शकादीक्षिण उपसर्गिणोक्ते तस्मिमेकत्रिंशमहरासीरं सवन विधेनवापशुनायजेरन्नाधु
र्वेबहवैः समयत्वचादीदेरन्नेवमविलोपोभवतीतिन्नूवतीति। सर्वत्रब्राह्मणादक्षिणात्तः
द्धस्तूरबकुयश्विमेभ्योऽभ्युत्पाकयज्ञाइत्यावक्तृतएकाग्नेर्यज्ञाः श्लेषाः तोषण्सुतस्मीमुपवि
श कृतयथार्थं स्याधूलगाववबलीक्रियमाणाननुगच्छन्निधीयमानानां दक्षिणतः स्थितोवा
निहितेषुप उपस्थाय पानपदं सत्याव्रजेत् सः पाकयज्ञपद्धतिगोमामितिवाप्रतिगृह्णीयात्सकुरे

वपश्रोर्द्दक्षिणेन सर्पिः पात्रं॰ स्थालीपाकस्योत्तरयोर्वायव्यां सादंकर्मादिषु सर्वेष्वद्भिः पुत्रिमं प्रेष
मागमयेत पूर्वयाव द्वारान्नादेशोत्रविशेदन्याधेयदक्षिणया द्वारात्रपद्य चात्रुष्यान्संश्रयं निर्व
स्य प्रस्तुत्य सौ मुपविशे निष्क्रमेयथार्थ॰ स्यात्र कुर्वरिष्यस्त्वेवमेव तद्वदिच्छेदितः आशायपु
स्संकुलाद्वनादायापविध्येयुर्नेष्टाविद्धं रुतानी त्यथान्यानुतास्वाश्वच्छीषु अनुदधीरन्नाधास्य
मानस्यारण्योः प्रत्ययो यथार्थ॰ स्यात्सर्वा क्ले दक्षिणेनाग्न्यायतनानि गत्वायत्राग्निं मंथिष्य
तः स्यपुरस्तात्सद्दक्षिणतो निरस्तः परावसुरितिदक्षिणा तृणं निरस्य प्रावसोः सदने सीदामीत्यु
पविशेत्प्रत्युर्वः स्वर्द्दह स्पतिर्ब्रह्माहं मानुष इत्येतेनोपविशेद्यजुषेति यत्रस्याद्दग्निं प्रणीय
मानं यथेतमनुगच्छेन्निधीयमानं स्यद्दक्षिणतः स्थित्वानिहितेयजुषोपविशेदत्र प्रथममभि
हिंकारोत्यो द्वितीयमिति धानंजय्या ज्ञातेरथंतरं गायेद्वामदेव्यं॰ क्रियमाणे बृहन्निहिते भवा २७
णि च वेषु मनन्तप्रथमोत्तमयोः स्थाने वारवंतीययज्ञायज्ञीये इति लामकायनः सर्वे केवल्य

याऽस्मीति धानंजय्यः ॥१९॥ मंथिष्यस्त्वरणी आकृत्यारण्योरिति गायेन्मथ्यमानेऽग्निं नर इत्येतयोर
न्यतरद्धूम उदिते चेषस्वेत धूमकृण्वतीति प्रज्वलितेऽदर्शिगा चिति निधीयमाने गवां व्रतं यदग्निमीड
इति यानि वैन मध्वर्युः क्रियान्ता निगायेत्तान्युज्जाति कर्मैकत्र ज्ञातान्यामवेदेनेति श्रुतेर्यथा विस्वयस्मज
नीयकया श्रुतीयानि दृत्तुः प्रस्तोतुरुद्गावेराज्जशक्करीप्रस्तावाः सर्वैर्ध्या विधाना धूत्स चकारिनिः कु
र्मयेगाद्यो ज्ञातुर्ध्यवारामह्यर्विज्जः प्राश्नंतीति हवान्तु ष्प्राशप्प्राशनमधिकारात् ब्रह्मण उज्ज्ञात्रे
वाविधानाद्वैवानेन सामगानं वाजपेयसौत्रामण्योरुज्ञातेति यथान्लय सौवादी होत्रेऽविधे
र्विद्यादीनि स्तोत्र वृत्प्रस्तावा विराड्भुस्तुवंति पुरीषेणस्तुवत इति बहुश्रुतेरविधानं ॥ विधि
द्वैधाद्याव द्वयनं कर्मयोगो हुतायां समाकृतौ यथार्थं ॥ स्पादृत्ताऽ श्येदंनिद्रुहुयुस्तत्रगचा
तस्मीमुपविशते प्रति यथार्थं ॥ स्पादिष्याद्धिष्कुसर्वेषु यजुषोपविशेत्सर्वो यजमानादाहवनी
यं प्रतिपरिध्यौ वर्मिधिऽ स्रुवां वाग्रामुकरं वातमंतरेणाहवनीयं च यजमान संचरानान्येषां

तं यदाध्वर्युर्ब्रूयाद्ब्रह्मन्निदं करिष्यामीति सवितृप्रसूतो भूर्भुवः स्व बृहस्पतिर्ब्रह्माहं
२ मानुषमित्येतेनानुमंत्रयेत ।१०। प्रणीतास्तु प्रणीयमानासु वाचंयच्छेदा तासां विमोचनान्ना
स्त्वेव प्रणीयमानास्वाहृता विष्णुतस्तंब यजुषः स्वाध्यायमिधः प्रस्थानीयायामिति वा यत्र वाध्वर्युर्ब
हृवौ वेष्टतां यत्र वा न वेष्टतां वाग्यतः प्रायस्त्वेव स्यात्प्रायश्चित्तं वे कृत्वा ८ स्याद्भूः स्वाहेति गा
र्हपत्ये जुहुयाद्भुवः स्वाहेति दक्षिणाग्नावग्नीध्रीये वा नुत्पाचे स्वः स्वाहेत्याहवनीये भूर्भुवः स्वः
स्वाहेति तत्रैव जुहुयाद्ब्रूयाद्वेष्टता कार्षं प्रायश्चित्तमित्यपवर्गायां वेद्या हरेद्यज्ञियं वापद्येते ता
एव व्याहृतीरनुद्रुत्येदं विष्णुरिति वर्षममावास्यायां दोहनपवित्रे माञ्जर्यन्नायोहिष्ठी
यानिस्तवन्नावेदान्ते करवै छिद्रिति शांडिल्यायनः प्राशित्रमाक्रियमाणं प्रति मंत्रयेत मित्रस्य
त्वा चक्षुषा प्रति पश्यामीत्यप आचम्य प्रतिगृह्णीयाद्देवस्य त्वेति कुरुच्छूणानि पुरस्ताद्दंडेन आद २८
यन्त्स्पृथिव्यास्त्वा नाभौ सादयामीत्यंगुष्ठेनानामिकया चावदायाग्नेष्ट्वास्येन प्राश्नामीति प्राश्नीयादसं

स्वाहेति निगिरेदप आचम्योरसि पाणिं निदधीतेंद्रस्य त्वा जठरे सादयामीति प्रक्षाल्य प्राशित्रहर
णं तत्र निदध्याद्यथाकृतं वा प्रतिहारये ब्रह्मभागमाहृतं तत्रोप निदधीत तमिष्टोस्य ७ मिश्रितायां
प्राश्नीयादन्वाहार्यमाहृतं तं नूक्षमालभेत प्रजापतेर्भागोसीति वाऽथापरं प्रजापतेर्भागोस्यूर्ज
स्वान्पयस्वान्प्रहितो स्य प्रहितौ चा प्राणापानौ मे पाहि समानव्यानौ मे पाह्युदानरूपे मे पाह्यूर्गस्यू
र्जं मयि धेहीति तत्रैव यजमानं वाचयेत् प्रजापतिं चयाम्यूमन्वाद्ध्याक्त्मा माभागम्या भ्रान्वाहार्यं द
दानि ब्रह्मन्ब्रह्मासि ब्रह्मणे त्वाहुताद्यमामा हिं ७ सीरहुतोमत्स्य ७ शिवोभवेति ११ समिधं प्रक्षा
नीयामनुमंत्रयेत देवस्य वितः तत्ते यज्ञं प्राहुर्बृहस्पतये ब्रह्मणे तेन यज्ञमव तेन यज्ञपतिं तेन माम
मव मनोज्योतिर्जुषतामाज्यस्य बृहस्पतिर्यज्ञमिमं तनोत्वरिष्टं यज्ञं ७ समिमं दधातु विश्वे देव
स इह मादयंतामित्युपा ७ अप्रतिष्ठस्य बृहन्तर्बुवि: स्वर्ष बृहस्पति ब्रह्मा हं मानुषस्त्युपा ७ श्वो मित्सु
वेः सर्वाननुमंत्रणेन वा विमुक्तान्प्रणीतास्कुमामिध आदध्याद्यथावक्ष्याद्युदेत्येत सर्वेषीनांप्र

लत्व॰ अस्मानाहन्यूकासेनेन पुनर्यजुषापविशेदिति शांडिल्योऽग्न्याधेये इष्टिषु प्रथमायां यजु
षापविशेदुत्तमायामभिध आदध्यादिति गोतमः पृथगिष्टिष्विति धानंजय्यश्वात्र अप्राश्य वत्सा
श्व सुधेनुं दद्या द्ब्राह्मणोऽध्वर्यवे वाग्निपदं धेनुं होत्रे वत्सतरीं ब्रह्मणेऽनडुहोऽध्वर्यवे ते यो ऽत्रेम
वेत्रिवर्गाः पष्ठौहीमाग्नीध्रायमन्त्वेभ्यो वरस्थं ऽलेचेत्येवमेव धेनुमग्निपदं चेति शांडिल्यो धे
नुमनड्वाहं वत्सतरीं वत्सतरमजं ससपात्रं तत्प्रथमायामिष्टौ दद्यात्तयोरन्यतरयोरन्यत्राजं सस
पात्रान्त्यामिति वरः सप्तमो दक्षिणानां त्रयोदशो वापं च वि॰ शो वितधाउ सनेके ये मन्याधेयां ता
न्कुर्वन्ति पसीकृतिमन्द्रानि सामभिष्टीरिति मिथुनो दक्षिणान्वारंभणीयायामिष्टौ वाजिना घिन
घर्मणान्त्रचिल्लुहुतपदवमिश्वप्राणान्तदं जन्त्रयेत्प्रत्यच्कनद॰ स्वयज्ञे यन्मेरेतः प्रसिच्य
ते यद्वामेपिगच्छति यद्वाजायते पुनस्तेनमा शिवमाविशतेनमा वाजिनं कुरु तस्य ते वाजपीतस्योपहू २९
तस्योपहूतस्य जन्तयामीति वाजिनस्यन्दनं चांवा जिनं जन्तयामीति वान्नान्यं वोनान्यां वा॥१२॥ इति लाघाय
वाजिनां नक्षत्रे चतुर्थः प्रपाठकः॥ १

ॐ चातुर्मास्येषु वरुणप्रघासानां कर्तव्ययजुर्हरिष्यत्सु यजुषापविशेद्धि लिखितेवाचालेऽध्वर्यु
णाम्नाहुत्वा अज्याहवनीय उपविशेदग्नीप्रणीयमानो यथेतमनुगच्छेदध्वर्युश्चेद्ब्रूयाद्ब्रह्मन्नेकौ
स्फ्ययोपसंनिं द्वीति स्फ्येनाहवनीयात्याः ऽनुपरत्योत्तरस्यावेदेर्दक्षिणादंतोत्कर्षीन्नियां
द्वविदिमध्यादेकाचेत्त्रोक्ष्यस्फ्यपश्चिमेनवेदीगत्वा निधीयमानयोरग्न्योस्स्कन्नमुपविशेद
तकर्माग्निप्रणयनेषु सर्वेषु वच्छ्यन्यंगंगच्छन्सु पूर्वेणाग्नीवाचालं व गच्छेत्पश्चिमेनवेदीवा
चालंवस्येयज्ञेहविर्यज्ञेषु पशंवरउत्तरेण विहारं कर्मन्योययावाचालेतथास्तुपेशपिन्नेवप
श्चावेवन्नथन्यंगंप्राप्यान्मुदरणप्रह्नतिकौत्यं कर्मसमापयेयुः साकमेधेषु दीरोदनस्य यथा
र्थप्राश्नीयाद्यजमानंब्रूयाद्प्रकृतमन्त्रंकारयस्युहिताञ्जलिःतान्नवतेत्यमात्यान्ब्रूहि वसा
स्यमात्मनिः सह वामयेत पूर्वाग्निःऽध्वर्युः दीरोदनमृषन्नस्परवयेज्जहोति ब्रह्माणमुपवेश्य
षन्नेह्नवति ब्रह्मेव ब्रूयाज्जुहुधीति न सौपि न्द्रयज्ञिकायाः सर्वं कुर्यादोमित्येवानुमंत्रयेत् ॥१॥

यज्ञोपवीतप्राचीनावीतयोरध्वर्युमनुविदधीत तस्याहवीꣳषि निर्वपस्य स्रुदक्षिणया द्वाराप्रपद्य
पश्चात्प्राङ्मुख उपविशेदेवमेव वेदिं गत्वास्तंबयजुर्हविष्यस्याज्यभागयोर्हुतयोर्दक्षिणेनाग्निं
गत्वा पुरस्तात्प्रत्यङ्मुख उपविशेद्यजमानश्च हुते स्विष्टकृतीति यथेतं प्रत्यावृज्योपविशेत् तां प्राशित्र
माहृतमुपघ्रायाभिविध्येदाज्यं वेप्राशित्रभागादवद्ये युक्तमुपघ्रायाप उपस्पृश्य स्पृशेदिडां च प्रतिगृ
ह्य प्रतिप्रयच्छेत्परिशिष्टेऽध्वर्युणाहवनीयमुपतिष्ठेरन्दक्षिणेनाग्निं गत्वोत्तरेण दक्षिणाग्निꣳ स्वे
यह्वो न मीमहे तदिति प्रथमा सुसंदृशं त्वा वयं मघवन्मंदिषीमहि प्र नूनं बंधुरस्तु तो याहि वशाꣳ =हूसप ५ =यि ५
अनु योजान्विंद्र ते हरी इति द्वितीया पोषु शृणुही गिर इति तृतीया तत एवेक्षमाणा गार्हपत्यम
नोन्वाहुवामहे नाराशꣳसेन सोमेन पितृणां च मन्मभिः पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनो जी ३०
वं व्रातꣳ सचेमहि आ न एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे ज्योक्च सूर्यं दृशे यामिति कयानश्चित्र आ
भुवदित्येकया दक्षिणाग्निं । त्रैयंबकानामाप्रपाकवत्येककपालान्सिद्धायमध्वर्युराहरेत्कर

उपोपेत्तच्चापउपस्पृशेयुः शिवा नः शंतमा भव सुमृडीका सरस्वति मा ते व्योम संदृशि इत्यासी
नैतरेषां ० ह्रूयमान इति धानं उप्यस्त्विष्ठेदिति शांडिल्यो जुहुतेति ष्ठं तो उपेयुरेवांब रुद्रमदीमह्य
वदेवं त्र्यंबकं यथा नः श्रेयसस्करद्यथा नो वस्यीयसस्करद्यथा नः पशुमतस्करद्यथा नो
व्यवसाययादिति भेषजमसि भेषजं गवेऽश्वाय पुरुषाय भेषजं सुगं मेषाय मेष्यै सुभेषजं यथा
सदिति यजमानस्यामात्या एकैकमपूपमादाय त्रिः प्रदक्षिणमग्निं परीयुस्तत्र ब्रह्मा परीयं
उपेदिति धानं उप्यस्त्विष्ठन्निति शांडिल्यस्त्र्यंबकं यजामहे सुगंधिं पुष्टिवर्द्धनमुर्वारुकमि
व बंधनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतादित्येवं परीत्योदस्युस्तेषां ब्रह्मैकं लिंगं चायुस्यस्मै स्या
तस्मै प्रयच्छेत्तस्या विवमांतं पाणावाद्धाय ततथैव प्रतिपरीयुर्यत्रैनानध्वर्युः राजेऽत्र त्रापति
ष्ठेरन्नेष ते रुद्र भागस्तेनावसेन परो मूजवतोऽतीहि कृत्तिवासाः पिनाकहस्तोऽवततधन्वामि
त्यात मितारुपेयुः शं नो देवीरित्यपउपस्पृश्यापानपेचेदं प्रत्याव्रजेयुर्वरुणप्रघासे व्याख्या

तं ब्रह्म च ॥ ऋत्विग्यजमानेषु पशूनां यथाप्रवृत्ति ॥ होष्य सु सूक्तीमुपविशेद्धुतायां यथार्थं ॥ स्यात् तु पायां ॥
हुतायामिदमाप्यइति वाचाले माजयि चामस्वपशूनां यथार्थं ॥ स्यात् ॥ २ पुरस्तान्न स्त्री
सुसूक्तीमुपविशेदाहूतं पुरोडाशमालभ्य ब्रूयात्प्राश्नन्तु यज्ञाशिष्यंत इत्यनुब्रजे सर्वपशू
नां पत्नी संयाजानिति धानं ज्ञय्यः स्ववनीयस्यैवेति गौतमो न स्ववनीयस्यैवेति शांडिल्यो हू
दयस्य लोचावन्न यथा न्यंग स्थानि भवति तस्मिन्नप उपस्पृशेयु द्धर्मो धान्नो राजः ॥ स्ततो वरु
णेनो मुंच यदापो अघ्न्या वरुणेति शपामहे ततो वरुणेनो मुंच सुमित्रिया न आप ओषधयः सं
तु दुर्मित्रिया स्तस्मै संतु योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्यस्तु दक्षिणास्त स्तनूं दुना दित्य सु
पतिष्ठेरन्सूक्ती हुतो हूयमानायामाग्निवा हुतायां यथार्थं ॥ स्यात् स्रुचं तु होमा ॥ स्वेऽनु दृप्युरासी
ता तेषां ॥ होमा सौत्रामण्यां ॥ सुराकर्मस्या ब्राजमासीत तत्र धाव यन्त्रीं प्रति प्राणायंति तयादक्षि ३०
णत आसीत दक्षिणस्य धधिके त्यामास्ना कायां ॥ सुराग्रेषि धाग्नि यमाने स्पपतिष्ठेन्य पवित्र

२

मद्विषेण्ग्नेविततमंतरंब्रह्मतेनपुनीहिनेत्यग्निनोग्रैरुस्यन्तद्दयेध्यमग्निनानमुवेराह्मराध्
धि सरस्वत्यस्तु नो दिं द्वियेणेमंत ७ अस्तु कं मधुमंतमिंद्र ७ सोम ७ राज्ञानमिहन्तद्दयामीति तिन्त
द्दये यजमानं वे हव्यातिशेषेणाक्रिषिंचेयुरूपोच्छायांतरेणाग्नी गत्वाऽध्वर्युणोक्तः स ७ शाना
निगायत्यदायपदाय स्तोत्रे निधनान्युपयंतो यजमानस्यम्मूर्धनि मालन्तेरं संवादिन्वंतीत्येते
षां पूर्वः पूर्वः स्तोत्रउत्तरं निधनं ७ अवभृथः स्नानेक्रं जित्यै विजित्यै सत्याजित्यै जित्या इति हृत्रियस्य
संसृष्टो विसृष्टो सत्यसृष्टो सृष्टा इति वैश्यस्य ह सौत्रामण्यां कौकिलीवरकसौत्रामणीय कौकि
ल्या ७ सामगानं नेतरस्या ७ महद्रुविर्यज्ञस्य ७ स्थाः सप्तसोमस्य ७ स्थाः स्थाम्ला ७ हविर्यज्ञस्य ७ स्था
नामन्याधेयमग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि पशुबंधः सौत्रामणी पाकयज्ञ इत्यथ सोम सः
स्थाः अग्निष्टोमोऽत्यग्निष्टोम उक्थ्यः षोडशी अतिरात्रो वाजपेयो ऽप्तोर्याम इत्येतायमिश्रति ।४ सुत्यायां ब्रह्म
णः आकुब्रह्मण्यायाः अज्ञात्रेणां समानं कर्म हृदाक्रमणे वदेः संवर धिष्ण्योपस्थानं दक्षिणा

प्रतिग्रहं न दुष्टः सोमविमोचनाञ्चोर्ध्वमन्यसामगानादनुष्ठानं दीक्षणीयां तस्याः॥ अथ स्थि
तायामासीनादीक्षणा यजमानस्य तं यदाध्वर्युर्वा नियमयेद्यथा यथार्थं॥ स्यान्महावीरं
संकरिष्यत्सु तूष्णीमुपविशेत्संस्कृतेषु यथार्थं॥ स्यात्प्रायणीयायां॥ अथ स्थितायां यथेतं निष्क्र
म्य पूर्वेण पत्नीशालां तिष्ठेद्दाक्षिणात्यपदस्य राजक्रयण्या आनि कृत उत्तरेण सोमं देवयनं ग
त्वा प्राग्वा पदान्तिष्ठोमाद्दक्षिणेन यत्र राजानं क्रेष्यंतस्यु स्तत्र गत्वा तूष्णीमुपविशेत्क्रीते प्राङ्गुः क्रा
मत्यग्निमनेन॥ हृत्वा राजानमाध्वर्युरादित्यं पूर्वेण परीत्योह्यमानमनुगच्छेद्दक्षिणेन वेदं तस्या
उत्तरेणायेतीति प्रत्यङ्गुः क्रामेत्पूर्वेणैन॥ हृत्वा राजानमाध्वर्युरादित्यं पश्चिमेन परीत्योह्यमानमनु
नुगच्छेन्नामेवात्रैषा मन्त्राववर्तेत्तस्मादस्य प्रागियवर्तमानस्य दक्षिणेषा भवतीति विमुक्ते वांत्त
रेण सोमं देवयनं पत्नीशालां च दक्षिणाक्रम्य तिष्ठेद्दीक्षितश्चेदाराज्ञावरुराणां ताः प्रवेश्यमान॥ ३२
राजानमनुप्रविशेदच्युतयन्नाग्निनाग्निं बाधं चेस्या दक्षिणयापि द्वारा प्रविशेदुत्तरेणाहवनी

यंपश्चिमेनवेदिं संचरेतदीक्षितस्यैदातिथ्यामिष्टिंनिर्वपेत तांचेदनवहृतेराजनि निर्वपे
रन्वारंभणं राजनिक्रमादिश्यतत्राक्रीततस्या क्र क्षितायांतान्हनत्रभाज्यमवमृश्यपञ्
पयुर्हविरसिवैश्वानरमनाधृष्टमनाधृष्यंदेवानामोजोनभिशस्त्यभिशस्तिपाअनभिशस्ते
न्यमंजसासत्यमुपगेषं स्वितेमाधाइत्यपञ्चपरस्तश्यपाधुर्युणोक्तोराजानंविस्त्रंसयेत् स्ति
रणेपनांतद्यथानिमृश्यायुरं स्वरं सुष्टेदेवसोमाप्यायतामिंद्रायैकधनविदआतुभ्यमिंद्र
प्यायतामात्वमिंद्रायप्यायस्वाप्याययास्मांत्सखीन्सन्यामेधयास्वस्तितेदेवसोमसुत्याम
दृचमशीयेतिकाशमयेप्रस्तरेनिह्नुवीरन्दक्षिणानुत्तानान्यासीन्द्रचासव्यान्नीचएष्टारा
यएष्टावामानिप्रेषेत्तगायत्तमृतवादिन्योनमोदिवेनमःपृथिव्याइत्युपन्सादिष्टिरतऊर्ध्वंतस्यांत
थेवाभिमर्शनानिह्नवनेमध्याअपराह्नउत्तानानासुदक्षिणान्यंवःस्तुवर्णोपकल्पोमेकुतवि
धास्यं क्षितेतितस्याघर्मः प्रवर्ग्यवतिप्रवर्ग्यमन्त्रीधिष्ण्यस्थाः गार्हपत्यंगत्वाज्यऊषाप

विशेषादुत्तरेणानदक्षिणाग्निमुत्तरेणबर्हिष्युपविष्टे उचितो धर्म्म इत्युक्तेऽनुवाकेन तिष्ठन्तो वेदेर
न्यमध्यं पुंश्च्यान्तः क्रियमाणं यथेतमनुव्रजन्त्युपविश्य आशादक्षिणाधर्म्मवन्देवानया
ऽत्मस्वाहाकृतस्य धर्म्मस्य मधोः पिबत मध्विनेत्याऽ तउपविश्य पश्चिमेनाधर्म्मपातं मध
व्यनिमदिवान्तरिक्षं तिस्रिन्दां त्रायणेन मो द्यावापृथिवीभ्यामिति हुते यजमानं वाचयेदपाता
मश्विनाधर्ममनु द्यावापृथिवी अमंसातामिन्द्रो वरातयः संचिति धर्म्मशेषस्य हुत्वा यन्मधु हुत
मिन्द्रतमे अग्नाविष्यामन्ते देव धर्म्म नमस्तेऽस्तु मामा हिंसीरिति मन्त्रं चैष्यायजमाना उपकृत्य ध
नित्यवोपकानमेवः मद्य प्रवर्ग्योपसदः कुर्यान्मसावेदे मन्त्रं बयजुर्हविःसु यजुषोपविशेदि
लिखिते चाचालेयथार्थः स्यादुत्तरवेदिं निवपन्त्युत्तरस्मिन्नुपविशेत्प्रसुतायां यथार्थः स्याद
ग्निचित्यायां प्रागुद्दक्षिणीयायाः सावित्रान्होमान्होष्यत्सुयजुषोपविशेच्चेषु हुतेषूखायां मृत्तिकाम ३३
क्रियमाणामनुगच्छेत्तस्याः संक्रियमाणायामामिक्षायां संस्कृतायां यथार्थः स्यात् ॥ ७ ॥ छ

आहवनीयं वेष्य स्रुग्यजुषोपविशेत्तस्मिं संचितउखायामासंदीनैर्ऋतीश्चेष्टका अरणे ७ क्रियमा
णाअनुगच्छेन्निधीयमानानां दक्षिणतः स्थित्वा निहितास्वपउपस्पृश्यापानपेक्षं प्रत्याव्रज्यदग्निं वि
कृष्य स्रुग्मवौषधं चवष्य स्रुग्न्यस्त मुपविशेत्तः आर्द्रं प्रत्याव्रज्य चितीः प्रणीयमाना अनुगच्छेन्नि
धीयमानानां दक्षिणतः स्थित्वा निहितासु दक्षिणस्य पक्षस्या मन्त्रो यजुषोपविशेल्लोकं पृणाक्
पधीयमानासु ब्राह्मणं तत्रमामादिश्यपयथार्थं ७ स्यादिति शांडिल्य आमातेवेति धानंजय्यए
व ७ सदा चितिषु कुर्यात्संचितकर्म्माणि करिष्यंश्चा ब्राह्ममासीत [illegible] सांदी ७ क्रियमाणामनुग
छेत्परिषिच्यमाने ५ पूउपस्पृश्यतेः आर्द्रं प्रत्याव्रज्याग्निं प्रणीयमानमनुगच्छेदप्रतिरथं जप ७
स्त्वग्नीमनाग्निविवत्पावेन्निधीयमानस्य दक्षिणतः स्थित्वा निहिते दक्षिणा बहिर्वेदि यजुषोपवि
शेद्धविर्धाने प्रवर्त्यमाने अनुगच्छेत्परिवार्यमाणयोस्तत्रैवगचासीत [illegible] तायामोदुंबर्यां यथा
र्थं ७ स्यात् ८ अग्नीषोमो प्रणेष्य स्रुवेदिमाक्रामेन्मंत्रेण पश्चिमेनोत्तरवेदिं स्रुपदंक्रतिक्रम्या
स्याद्यथार्थं ७

=दक्षिणेन वेद्यन्तं ततः स्यादुत्तरेण वेद्यन्तमग्निं परीत्यादायानुगच्छेत् ३

मणायजुर्ध्वमपेक्षा चात्वालसमीपे दीक्षितस्य तूष्णीमत ऊर्ध्वं वेदेराक्रमणं कौचाराऊये नातिहृतः स्यादि
नगचात्तूष्णीमुपविशेद्राजानं हरेत्पुरुषः पूर्वेणाग्निमेकस्मा अतिप्रदायतान्प्रस्थं परीत्यादायानु
गच्छेदन्येन वेद्युल्लाङ्घितस्यादन्येन राजा तेनैनं प्रगृह्णीयादेनो चेद्वब्रह्मणो गति कल्पावहरत
ष्यासीताग्नीध्रीयं आहुत्यो ह्रियमानयोरिति धानंजय्य क्रोष्टिरिति शाण्डिल्यस्तु उत्तरेणाग्नीध्रीयं
राजानमाज्यानि च ह्रियमाणान्यनुगच्छेत्प्रवेशितेषु हविर्धाने पश्चिमेन गच्चामीनेति गौतमः पू
र्वेणेति शाण्डिल्यायनो दक्षिणस्य द्वारबाहोः पुरस्तादग्नीषोमीयवपायां हुतायां यथेत
मुपनिष्क्रम्य चात्वाले मार्जयेते वमेवापरराज्ञ आज्येषु प्रविष्टेषूपवेशनं मार्जनं चेत्युन्नव
नीयवपायां हुतायां पुरोडाशेन चरिष्यत्सु तूष्णीमुपविशेद्दीक्षितस्य सवनीयान्वारब्धेन व
सतीवरीषु परिह्रियमाणासु दक्षिणोत्क्रम्य तिष्ठेद्दीक्षितस्य दातापरिहरणादाग्नीध्रीयं ३८
ध्रीयं राजानं ह्रियमाणमनुगच्छेन्निधीयमानस्य दक्षिणतः स्थिचानि हितेयथार्थं स्याद्

न्द्रितस्थ्यूत्तत्रैव संविशेदपररात्र आउयानि ग्रहा. ष्यतः पूर्वेणाग्न्याग्निं च पश्चिमेन वा यजुषोप
विशेदात्तेषु प्राङ्क्रम्य प्रत्यङ्पर्यपरीत्यानुगच्छेत्पूर्वेण चेङ्गतः स्यात्पश्चिमेन वेदधेतमग्निं प
रीत्यानुगच्छेत्प्रवेशितेषूपविशेदाज्येष्वेव ग्रहीष्यमाणेष्वत्रोपविशेदिति शाण्डिल्योऽध्वर्युणो
कोवादं उच्छेदान्तृतीयं प्रातरनुवाकस्य प्रथमाया आवापरिधानीयाया आवोपांश्वंतर्यामयो
र्होमादा वा बहिष्पवमानाद्वि विधानं वेत्पूर्वेणगतः स्यादुपांश्वंतर्यामौ होष्यत्सूदङ्क्रान्तिष्ठेदद स्ना प
न्द्रितस्थ्यूदतयोर्होमान्निः सृप्य स्वचात्वालेततस्य प्रस्तोत्राक्रममाणं कर्म प्रागुपवेशनादस्तावं प्राप्या
नामन्नो यजुषोपविशेत्प्रस्तोतारं प्रति १० रश्मिरसीत्येतावनुवाको स्तोममलागास्तेः ष्टयन्नु
पूर्वं स्तोत्राण्यनुमन्त्रयेत ब्रह्मन् स्तोष्यामः प्रशास्तरित्युक्त ॐ [illegible] प्रथमाज्ञात्रिपर्यायाद्यत्र स्या
द्भूमुष्मै चेति तं जिन्वेति तत्र भूयात्सवितः प्रसूता बृहस्पतये स्तुतेत्येकैकस्यां ततः पूर्वेषां च [illegible]
बः स्व बृहस्पति ब्रह्माहं मानुषमित्येतद्वाधिकं कयादितोकार वायथाम्नायं [illegible] वेदनुमन्त्रये

=वेषश्रियेच्चा

तत्रैधं विलज्जे दितिधानं ज्यायावकासुकोसिवस्यापिरस्मिंवेषश्रीरस्मिवस्मुकायचावस्यापृष्ठेयेचा
वसुकंडिन्वचवस्यपृष्टिंडिन्वंवेषश्रियंडिन्वस्मविन्द्रस्मकृता बृहस्पतये स्तुते तिस्तु तदेवेन
सवित्राप्रसूता इत्यनुमंत्रयेत मानसं वाजपेयेच बृहदानंतर्येणेतराणी धास्तोत्राणि पूर्वेण
तद्धिष्ट्यः परेणवा तन्निकामनान्मानसवद्धातिरिक्तमामान्यास्सर्वानुमंत्रणेनवानुक्तेचाघप
स्मात्रंजुप्यतस्स दे वस्तोमन्त्रागेन स्तुते बहिष्पवमानेन तत्रैवगचासीतवपायाः कृतायांमा
र्जयिचाधिक्ष्यानुपन्नायोक्तः मपदस्युपवेशनं। स्तुतशान्त्रयोर्विवयच्छेदनं व्यमा
नवमयंत्रवषट्कृते विसृष्टे तावत्तथाहुदेत्यानुष्याच्चशेषमर्गणेष्वेनः सदति प्रैषे
णप्रशास्त्रावाचंयमयतिराजानंः रदेतिवाह्तत्कृत्यं क्रियादावस्मतीवरीणांपरिहरणा
न सूत्रे पर्यायेण कुर्युरदीनं तु ब्रह्मैववाजपेयपृष्ठस्यस्तोत्रमनुमंत्र्यसप्दस्यं ब्रह्मासनमुपवे २५
श्यानिष्क्रामेत्सर्वेणाग्नीध्रीयः कक्षणानिरवातास्यादक्षिणेनमार्जालीयमंतर्वेदीतिशांडिल्य

स्तस्यामौदुंबरः सप्तदशारः रथचक्रं प्रतिमुक्तं स्यात्तदन्वावेष्य किंचरथचक्रं तस्मिन्ना
ह्यादध्यादेवस्याहं सवितुः प्रसवे सत्यसवसो बृहस्पतेर्वाजिनो वाजजितो वर्षिष्ठमधि
नाकं रुहेयमिति रथघ्राणिं धावन्स्वाविर्म्मेयाइति गायेदाकारमुच्चैर्यादोलुच्चातस्यस्था
नेप्रस्तात्पदधान्तरमग्नेर्न्नितिगतेषु यथाधीतमाधावन्स्वाम्नतेषु वा सर्वेष्वेवाय यथाधीतं
परिवर्त्तयन्गायेत्परिवर्त्त्यगायेन्नोचावापरिवर्त्तयेन्नायतो वान्यः परिवर्त्तयेदुदुंबरो ह
मन्येत विष्णोः क्रमोसि विष्णोः क्रांतमसि विष्णो विक्रांतमसीत्यन्तिदक्षिणामाहृत्यसदः
प्रविशेत्तत्रासीनो हिरण्यं मधु च नाना प्रतिगृह्णीयाद्धतपेयेवदक्षिणां चमसं ब्राह्मणा
य मधुं दद्यान्निदधीत हिरण्यं त्रिष्टुप्छंदसा सवनं दं चमसं न्नरुचये तं प्रतिगृह्णीयां
दिति च्छविरो गौतमः कस्त्वा ददाति स चाद्ददाति कस्मै चाद्ददाति तस्मै चाद्ददाति कस्त्वा
कं नन्दयामीति नन्दयेद्वाग्देवी सोमस्य तृप्यत्विति वा तृप्यत्विति वा ।१२ इति पंचमप्रपा
ठकः ॥

॥छ॥ॐ॥ संतनि विधमानमेकैकस्या ऋचि स्तोमसंतवात्तथाचान्यानि स्वविछे
दः सुसंतनीतियद्वादिधीयवत्रिषुवा न्दृवेषेकर्द्धवचद्वेदर्शनात्साम्नात्वस्तोमसं
ना३ रव्यानि स्म्रुधाचार्याः स्मृतेर्यथान्यानि सामानि संतानाद्वसंतिनि संततं गायतीति व..दे
कर्द्धेषु वाद्धृतं कल्पे प्रमाणार्थं दृष्वेदर्शने स्तोत्रीयायाऋ साम समाप्ति स्तात्सुम वासिद्ध
स्तावासु न्यायप्रगाथधर्मान्त्यानो त्तरयोराचार्याः स्मृतेः संततंगायतीति वन्नाक्तिलेन
पदर्शनात्तस्य स्तोत्रादावावर्त्तिषु प्रस्तावः पर्यायादिषु वा सदृत्र प्रथमायामिति धानंतु
य्यानि धनन्हताः प्रतिहारवत्याप्रस्तावाधानंजय्येन प्रथमायां शांडिल्य उत्तरे तु स्तोत्रि त्री.य.४
ष्टावमुखे वेवा प्रस्ताव्ये विष्टावेषु वैकिषु त्रिवृत्स्तोमे व परिवर्त्तिनी विधानमुत्तरयो स्तो
त्रीययोश्छंदस्तो दिप्रतिपत्ति र्द्विपदे स्यानाम प्रस्ताव्ये कर्तौ प्रस्ताव्ये वृद्ध लोशांडिल्य ३५
ककर्त्तावप्रस्ताव्ये तथा स्तपुत्रे ककर्तौ कण्विरागौतमो वृद्धत्वा धानंजय्यः॥१॥छ

प्रथमाग्निर्विघृतिन्त्रिस्तोमविधानमनोद्देशे ताः पथ्याः सर्वाग्निप्रायाश्चयथाशिषं वा विदध्या
द्वितीयां त्रिवृतः पथ्यामेके विष्टावास्याघाता सप्तदशशिरः संधिसंततनिषु वानुपपन्ना वर्षु कास्त्वे
ति वास्यामिषोर्व्यत्यासमिषुन्यां तयोः पूर्वाः श्येनस्याग्निष्टोमसाम्नि मन्त्रेषु दशरात्रे सर्वाः प्रयुं
जीतानि चरस्तीयाऽऽदद्यात् इति शांडिल्यः शांडिल्यायनः कुलायिनीन स्तोमो वान्तो धानं उप्यस्तोम
वृपथ्याग्निहोत्रेषामाणि विदध्यात् पथ्याग्निरितराणि समाप्तासु ताः एवादितः प्रयुंजीत तथा कु पुनः ५
र्वन्नागाधिकानि परिवर्त्तिन्यां प्रथमस्येति शांडिल्यः मत्वा सर्वाः समाप्य पथ्यायेव तत ऊर्ध्वमिति धा
च पि ८ नं उप्याः समाप्तासु होत्रेषामन्पथ्यायेव तथा कुर्वन् कुलायिनीं चेत् प्रयुंजीत प्रथमस्याग्नेर्द्वितीं
यं पृष्ठं तया विदध्यात् षष्ठस्याग्नुत्तममुत्तममुत्तमया तत्र यूत्स्व सप्तशस्य विघृत्या विदध्यात् कुर्क
प्रयोगो ब्राह्मणेन च ऋक्चारि ४ शस्सवनं समीषं तीर्वः प्रयोगस्तोत्रसमीषं स्तुतरस्त था कु
यदि दहनाग्निपथ्यामन्यत्राष्टाचत्वारि ४ शस्योत्तरयामे त्रावरुणस्यैवाज्यं विदध्यात् सर्वत्र वा

तान्तृकसामानि मध्यमे मध्यमे वा सवनेषु द्वितीयचतुर्थे वोत्तरे वा दशरात्रेषु अत्रेषुपध्या
एवेति गौतमः सर्वा इति धानंजय्यः ॥२ तृचस्तु कानामादिग्रहणेन विधिरनादेशे तृचो त्तमायां
प्रतिलोमो मध्यमायां ॥ ७ सौ वरेतस्यैक त्रिकस्य बहिष्पवमानमुक्थ्यनुरूपमेकर्च्ये ॥ ७ शाण्डिल्यः
स्तोत्रीयं गौतम धानंजय्यावुत्तमो तृचो बहिष्पवमाने चातुर्मास्येषु तथा साहस्त्रोत्तमे सर्व
स्वारे चतृचा वामदेव्ययज्ञायज्ञीयारण्येगेयतृचपूर्वाणां तृचकरणमुत्तरयोः पवमानयोर
न्येषां वा विप्रतिषेध एकमेकं कुर्वन्प्रथमायामादितः कुर्याद्द्वौ तस्यामेव त्रीनेकतृचेनानास्तो म० ५
त्रीयासु चतस्रः प्रथमायां द्वावितरो नानोत्तरयोर्मध्यंदिने च एको द्वौ वा बृहत्यामेव त्रीन्न्य द० ४
तरस्यां ॥ ७ मोक्त वैरूप न ध्यान्लाचेद्वयोरन्यतरं गायत्र्यां धानंजय्यउत्तौ बृहत्यां ॥ ७ शाण्डिल्यः
साध्यायायां वेदकोध्यासायामेवां ततो द्वौ तस्यां वादितस्य सोशाशकर्णतृचा त्रिष्ठध्या ३७
स्यात्कुर्यात चतुरो नानास्तोत्रीयासु द्वादशं बृहत्यां ॥ ७ सामतृचं आर्न्विचेदकोनुष्टु

छिअन्तर्तीन्धकक्रुप्रन्त्यानन्तर्येणोक्लिधक्रन्तोस्तृचैक र्चिच मृव्याघातेन। २ वामदेव्यंउत्त
रे विश्वज्योतिष्येयज्ञायज्ञीय अन्तर्तीनि चत्वारीणि भवन्ति स्तोमे। त्य० सर्वत्र न्त्वे द्वितीयं
चेद्दरण्येगेयं तद्भावे यदं त्यात्स्व मेकवक्षाने ध नाप्यधमानानि तृचेषु क्रयाक्रायत्रं त्रि
णि धनं मे अंदिने मध्ये निधनामे। भा नीवे। नादिष्टन्तृचैक वनियेतनो द्देशेन कल्पयेत् कक्रुब्य
त्रमध्यं दिन एकर्चस्तत्स्यामन्यत्रोत्तमाद्भ्रात्यस्तोमात्स्वर्यो व्रात्य स्तोमयोरान्तर्विगायत्रमे
कर्वे धानं अय्य स्तृचे मकता० का० स्तोत्रं विपरीत० शां डिल्य श्च तु रूचानां मावर्त्तिधिं त्यामु
द्वरे त्तनीया० कर्वे स्वार स्वर साम्नोः प्रवामञ्चंतीति द्वितीया० कुषमिद्ध इत्या च वसिष्ठ शुनक
कएव संतति व धुपख्यानां तान्तून पातीनाराशंसी मन्यषा० समवायेनुक्तयत्रांकल्पोरन्त
पतिं वानुसत्रिणो नुरूवं तीति भवंतीति। ४ वर्द्धमानेषु स्तोमेषु प्रथमस्य पर्यायस्य प्रथमा
त्ववन्तागानस्याक्रि वर्वनं मध्यमावापस्थान मुत्तमा परिवरापरिखरान्तव न्तागावापस्थान

=घुजस्य त्वरीजावेणोन्तयेषाः यामाविषम्यमेकिप्रन्हतयएकाधिशायाद्विकप्रन्हतयोप

मिति मध्यम आपापस्थानंपरिवरान्हचन्ताभेत्फुत्नमएतीविष्टावास्त्वदन्ताबेन्हचन्तागा
स्थानेषु पर्यायाणांपर्यायास्फुर्यथावेकः पर्यायो नैकि नि पर्याया विद्यते तथा त्रि
२३ कैविष्टावा स्त्रिन्तस्याप्यत्याः समेषु समः प्रयोगः स्तोत्रीयाणामेकैकाधिशये घ्यधिकाघ्
घ्यधिशयेषु ते विषमा युग्मा युग्मा घ्युत्तरीजावेणवर्त्तते युत्र एकिप्रन्हतयो द्विकप्रन्ह
तयोर्घ्यधिशयाः समा स्त्रिकप्रन्हतया विषमाः समपर्याये वर्त्तते भावनितोनंतरो म
मो तयोः पर्यायाः स्तः स्तेत्स्यवस्यैकमेकाधि [illegible] शयेषु द्वौ घ्यधिशयेषु नयान्यथाजा
ति युग्म युग्मो वा तत्र युग्मामेकाधिशयानामयुग्मः पूर्वौ पर्यायावुत्तरौ घ्यधिशयानां
विपर्ययो युग्मा युग्माम युग्मेषु यथास्थानं पर्यायान्कुर्यात्सो विशेषः ।५ यद्वमानः पूर्वः
पर्यायस्तत्प्रन्हतिकत्तरस्त्त सामात्सामं तद्युग्मं कुर्याद्भिशायतनीयां बृहद्यापर्या ३९
यरोहममानवसु सवेषु समासमामेव कुर्यात्पर्यायप्रतप्वरोहंतुवर्जयेद्विडायत्त

नीयां च प्रथमायाः प्रयोगे नूयिष्ठ ब्रह्मायतनीया मध्यमायाः रुद्रायतनीयोत्तमाया विष्णायत
तनीया दाशरात्रिकेन्यः पर्यायस्ततो पृथक् पर्यायानेवमादि हरेत्परिवर्त्तिन्यास्तु त्रिवृतोऽनाप
ते एष न्यायो नादिष्टानामेकिन्यावर्त्तिस्थानगते त्रिष्टुरस्तादिङ्कारः शांडिल्यस्त्वेकेच प्र
थमायेस्तोमधूरणं त्वेवेन धानं ज्यायः कस्तस्यैकिनि हिंकारं जातिकः हारः पंचविनिपंचद
या५ शपर्यायैः पृथगनुष्टुबः रात्रिपर्याणिच दध्यास्त्संध्यं घेतायामितिन्याडितायनस्तत्र विष्णा
नाः पर्यायस्थानेषु स्युः पृथक्स्तोत्रीयास्तु पर्याया दाशरात्रिकेन्य एकयाऽप्यायः स्तु तस्मा
त्सर्वस्योत्तमे पर्याये आवपे ब्रह्मायतनीयानुत्तेषु रुद्रायतनीया वास्कंदस्तु गौतमस्त्वचा
रिः शेधानं ज्यायश्चतरेषु ईदृशिनि वक्तु कामध्ये परिवर्त्तिनि पर्यायावन्तितऽघत्यावा
घतीपर्याययोर्ब्रह्मायतनीयां कुर्वन्प्रथमायां वक्तुं कं कुर्याद्वा दृशेत्वन्नागास्थानेषु द्वि
का विष्टावास्त्रयोदशात्रयोविंशयाः पंचविंशे च मध्यमः पर्यायोऽप्यायानेकऽप्यायः स्तुः

कनीयान्नेककनीयःस्तुलयैकान्तत्रि०शौकत्रि०शयोस्तु०पर्यायावातेषां प्रथमे युग्मायुक्त०
तार० शांडिल्यायनो द्वितीये शांडिल्य उक्तयो ज्ञातिस्त० तारं धानंजय्यः शांडिल्यस्य पं च विं० शो
ष्टादशा० सप्तदश एवावपेदिति गौतमोऽन्यायं विहितः स्यादिति धानंजय्य एकान्तविं० शे
परिवर्तिनी पर्यायावन्ति तस्त्रयोदशी मध्ये तस्मिन्प्रथमायास्त्रिवचनं तथोत्तमायाः पंचदश
पर्यायावन्तिमानवीमध्ये त्रिकविष्टाव इति धानंजय्यः शांडिल्यायनस्तु ज्ञातिस्त० तारं द्वात्रिं०
शति स्तोविस्तुतीः कुर्यादिति गौतमस्तासां पर्यायेष्विति प्रयोगो चतुश्चत्वारिं०शेन व्याख्यात
वप्यकृत्तौद्वि प्रथमयैवेति शांडिल्यः ० चतुष्टोमयोश्चतुष्पर्यायास्तत्र चतुर्षु द्वौ प्रथमायां
पर्यायौ स्यातां यदि ब्रह्मायतनीयां कुर्यान्मध्यमायां क्षत्रायतनीयां चेत्प्रथमायां निरूढिकास्तु
तस्य पर्यायाः पूर्वयोः पूर्व उत्तरयोरुत्तर एवं विहितावपरावितिशांडिल्यः पूर्वयोर्द्वितीयः प्र ३९
थकस्तोत्रीयास्वितर इति धानंजय्यो द्वादशे व्याख्यातो प्रथमोत्तमौ मध्यमौ द्विकौ पूर्वयोः प्र

वी॰ उत्तरयोरुत्तरः षोडशैव चारो द्वादश पर्यायास्तेषां मध्यमोक्त दशौत्तरे विं॰ शैव चारः
षट्काः पर्याया द्विकविष्टावाः पृथक् त्र्यवेषु पर्यायाः स्युर्द्वयोर्द्वयोर्वा व्यस्ता संयज्ञायज्ञीय-दे
ता प्रथमः प्रथमास्तु च यज्ञायज्ञीये प्रथमायां॰ साकमश्व-दं परमध्यायोमेऽश्व द्वितीयः पूर्व
यांश्च मध्यमयो रुग्निर्वर्णेदं तेरश्चोत्तमायां च तृतीयः पूर्वेषां चोत्तमास्तु तेरश्च-दं चांत्यउप
त्तमो वा द्विकविष्टावोऽथ मे वष्टादशादितरे पंच दशपर्यायो पूर्वविकविं॰ शस्योत्तरावित्ति
वात्तराविति वा ।८ छंदो देवतसामांतयोशान्याय्यान्ब्रुवते यथा षोडशिमतातिरात्रस्य ज्यो
तिष्टोमस्योच्योत्तमेनुष्टुनो न्याय्या विच्छंदस्कस्तु वचना द्यद्देवत्यास्तु स्तुवते सास्तोत्र देवता
न्त्वध्यायमपवादनिशामन॰ स्वाराणि हाइकारस्वारपदानुस्वाराणि तेन्यो न्यान्येडवाद्रि
धनेष्वश्च निधनवंतिम वैषं तु प्यस न्निपाते जामिवाचोन्यत्रं तन्न कुर्याद् नादेशे दशरा
त्रा षोडशिकान्यष्टमनवमयोश्चे तान्यहीनतं त्राणि ज्योतिषश्च गोश्चेकाहिके कल्पस प्राय

ऌकन्नामानियत्र समवयंतितदाशीस्तंत्रंयथानितूरणीयेष्कृत्यिषंतंत्रणन्द्राणं
मुत्तरयोः सवनमुखीयेगायत्र्याविंतिशौचिष्टान्द्विमर्ध्यंदिनीयाच्चावायणींद्विरात्र
प्रन्त्हतिषुहीनेषुप्राक्बडहेन्त्यउत्तममुत्तमैकाहिकमितिराणायनीपुत्रः सर्वाणिपादानि
कानीतिवियाध्रपध्योऽहीनैकाहसमाक्तंउत्तामयकायनः।१८ अवसानंप्रस्तावांत
जन्दूणमविनागपानांवन्तुरन्द्रूरः द्रुवैवारवंतीयेतथावाउन्नतिकार्यश्रवसाउ
गस्तुरूपाणांचपदंवाक्रिगप्रन्त्हतीनाः स्तोतांतत्र्यानीशावयोरन्त्यस्तेनोत्तरस्य
वात्र्यामैतठकारम्थ्यावनेघोऽशान्दूरोनाक्लेशनदस्यतथागौश्रृंगास्यंउययोर्ध्यि
रात्र्यांदेवोदासः षड्विंशादन्दूरषन्तिस्यरैवतस्यसर्वेषामोंकारेणोक्तीथ्यादानं
प्रथमान्दूरलोपंउधानउथ्योऽलोपःशांडिल्यः स्वरादिषुतमेवस्वरमोकारीकुर्या ४०
दागंतुमोंकारंथ्यंउनादिषुसर्वत्रचैवागंतुदध्यादप्रस्तमव्यस्तमविलंबितमनंत्य

तत्मुरसि प्रतिष्ठितमंदं ता वातिन॰ शब्दमुच्चारयन्नुद्गायेदिति धानंजय्यः प्रत्यक्षपरोक्ष
क्रिया विरन्यस्योदात्तत्वप्राप्तानां येन स॰ स्वरेत्तं प्रयासि सर्वं छन्दवीयकामा त्रालो
पे तपसादि: प्रतिहारस्थान॰ सर्वत्र पदानि देशे वोत्तमे पदे संख्या विशये वा हराधि
कारे ते: प्रति हार॰ स्तोभान्प्रतिहर्त्ता ब्रूयाद्धृष्टं वा विर्कोप्यवेतानष्टाक्षरपदोत्तमानां
व चार्यन्यत्र पंक्तिन्यस्तस्मिन्न्याय्यक्रमाज्ञापदांत मविशेषेणोपोत्तमात्पदात्प्रतीयात॰
एष न्यायो नादिशिसोमे वस्योसयिवयोरूपन्नस्य पावमानस्येति धनस्य मार्गीयव
स्ये तेषामुपरिष्टात्प्रतिहारस्य जातास्तोभं ब्रूयान्न्याय्य प्रतिहाराणामिडा संहाराख्य
स्त कोडस्वरवार्षाहरस्वारको सानां गोरांगिरसस्य सामो न्यास्वत तथ कौत्सस्याग्नि
मीयामस्येतेषां पुरस्तात्प्रतिहर्त्तासि॰ हितमार्षत्र॰ शाकलं वाऽदा वर्षः स्वाः
विशोविशीयध [illegible] तीनां वा न वा नाकुत्समस्य पदस्यादो ह इकारं वा विशो विशी

२८ सौमित्रंपदनिधनेकाएवरोहितकुलीयेयोक्कान्धेसोपसीनामुत्तरे योधाऊयंनौ
धसमाधाकारणिधनंकाएवयोक्कस्तुचंतिरश्चीननिधनमायास्यमिंद्रस्ययशोविष्ठव
मुत्तर८ सफंत्रम८हिषीयंदीर्घ पिकुलमांधीगवंबृहदाग्नेय८श्यावाश्वत्रेशोकेते
बांधपुरस्तात्क्तान्नोयोक्काश्वयोःपूर्वस्यश्यावाश्वत्रेशोकयोःपदांतोस्तोकस्तुश्यावा
श्वस्योकारादिस्तृतीयवानुथान्त्यांप्राग्धिंकाराद्विशोविशीयेहिंकारादिर्वापिवमषष्ठा
स्यां।९ शौक्कनामेधिद्विप्रतिहारंप्रथमनवमान्त्या८शौक्कस्यपदांतश्चतुर्निः पूर्वो
नामेधिस्यचतुर्निरेवमध्यमेकत्तरएकप्रतिहारंवोत्तरेणनास्तेवेक्कपयोगायित्री
णाम्नोःपदांतोद्वान्त्यांत्नास्येचतुर्निकित्तरस्यतृतीयेनपदेनयज्ञायज्ञीयनिधने
सोर्हविषेस्त्रायंतीयवक्रणनामवैगतांजस्मांदशातषाःपूर्वयोःस्वंपदंद्ववपुनरु ४
क्कस्यवैगतेपदांतउपोत्तमस्यपदस्यपदादिरंजस्मोविशोविशीयप्रक्तीनां.वानवाना

मुक्तमस्यपदस्यादौ द्वेहाइकारांतो विशो विशीयेआयंतीयवर्कणआम्नोस्यास्मादिवीम
द्व्य० स्वार० माकमस्यपाठोरुं निधनकाम० सत्रासाहीयंकाद्वीवैतं आवनंगायत्रीसा
म्नौशानं निधनवदेधमवाद्दं तेषांपंचमषष्ठे विकल्पेतन्यायेन विकल्पेतिन्यायेन ॥१२॥
इति कात्यायनसूत्रेषष्ठःप्रपाठकः॥ ॥गृह्दः कौधमेमाधुच्छंदसमौपदल० सौश्रवसमके
तरंवार्त्रतुरमृषभोरैवतः कौत्समौक्षिहमातीषादीयं कोशमौकौ निधन० स्वार० साम
राज्ञं माकतमौक्षिहमाहार० सुज्ञान० हारिवर्ण० सावत्रंजागतं वर्कणसाममरुतां धे
नुश्चौगमतं तेषांवचार्यन्यासौ गृह्दस्यान्यामादि कत्तरेषां त्रयाणां मुक्तमानि सौश्रवस
स्तोत्रान्यष्टौ वा वार्त्रतुरे द्वयोश्चन्याय्यो मध्यमं वचनमृषभे मध्यमान्युत्तरेषां पंचानां
प्रायान्यामादु क्तमानि कौत्से प्रथमानि वा साम राज्ञस्य समपुरस्तात्स्तोत्रः षष्ठ्वा पंचम प्र
भृतीनि माकतं आश्वरथंतरयोः पंचवेदन्वते वान्यासकवत्सुक्तमेतुपदांतस्तस्यादौ वा द्व

उन्नयतः स्तौ नै तृतीयं वा स्तौ वैकः ।१ आकूपारं कौ वृ गायत्री मामूनी देवा विथंगो
षकः ८ रोरवं द्वि हिंकारं वामदेव्यमेकारांतं प्रस्तावं विष्यन्वमरस्येगेयं ८ शाकरव
र्णं ८ मौक्षं बार्हदिरं रायोवाजीयं स्वारमे कवारं गौ सूक्तं ८ हारायणं कौल्मलबर्हिषं
औनत्रमुत्तरं वैतदव्यमिद्वं वामदेव्यं प्रतीचीनेडं काशीतं वैरूपं पूर्वं ८ श्यैतं ८ मंजयं ते षां ८ षड् स्तो
त्रा वुत्तमयोः प्रथम तृतीययोरुन्नयतः स्तौ नौ प्रागोकारात्प्रथमे हिंकारात्तृतीये प्रातस्तार द्व वे स्तोत्र
ये शाक्करवर्णस्य एकारांतं एकवारं स्तोत्रं अर्वाचीं प्रागोवाया त्रिष्टुनरेषु पोक्रमके बौधकार औ
नित्रैं सह वा वया पोक्रमं भगेगो सूक्तं हारायणं कौल्मलबर्हिषं वैतहव्यानां वा पदांतो वान्या द्वे
यो स्वनुर्किकन्नरयोः पुरस्तात्स्तोत्रः कौल्मलबर्हिषस्य पारस्मन्नवारवं तीये पूर्वं क्लिमं ८ क्ते षां त्री
णि पदांते कारसृश्रवकं त्रैतं पञ्चं तोरश्रवकममुत्तरं ८ श्रुधं मुदं ८ शपुत्रः शाक्वरं तेषा मध्ये प ८२
ञ्च तोरश्रवकमयोरद्धनि पदांते श्रुध्यस्य वकऊम्क तस्य गायत्रीषु चत्वारि षोडशा वृहतीषु

नदंवर्ज्जुदत्तीनामितिदशामध्यमस्यपदस्यान्त्यास्तः शाक्वरे न्याय्योवावायोरन्तिकंदः स्वारंकाव
मौक्षहृयमौशानश्यावाश्वेत्रैष्टुभेश्नौष्टंजागतं ७ सोमसामकान्त्यशा ७ स्वारंपयोनिधनमेष
ऋः शाक्वरोयएवापत्येतेषामुपान्तमंपदंपुरस्तात्स्तोभात् उत्तमानांत्रयाणामप्रतिहाराप्रथ
मस्तोत्रीयायएवापत्ययोः पंचानांवादितउत्तमेपदेचत्वारिवैश्वानरंपौरुहन्मनमुद्वं ७ शीयमा
कारणिधनंचाष्ट्रीसामतेषामुत्तमंपदंप्रागन्त्यात्कादन्त्यांमेवावचार्युत्तरयोः ।३ शाक्त्यसाममेधा
तिथंवारवंतीयमुत्तरमान्तीशवेश्मिमानांनिषेधश्चिणिधनेचाष्ट्रीसामायास्यपादद्युतमाथवृणा॰
रवतःएतत्मग्नेश्चिणिधनमुसेधनिषेधावेड ७ साकमश्वंदेवश्रिवनंहारास्पत्यंयामेग
यःश्येनस्तानिद्विप्रतिहाराणिमध्यमयोःपदयोःशाक्त्यसाममेधातिथयोःपदांतोद्वान्त्यां
चतुर्न्निर्विकाराध्यंतौस्तोभौवारवंतीयेसप्तानिर्वैकप्रतिहारंप्रागिहाहायाउकारादिद्वैकेनप
दांतोन्याय्यावाहृवर्वयोश्चवारवंतीयस्यद्विपदासुसप्तानां ७ स्तानेचचारिद्वेचतुसोद्वेएक

मित्येकपदायामुत्तरयोः पदयोरुत्तरेषां द्वे द्वे तु पसामान्नीशावप्रभृतीनां चत्वारि वा निमानानि
षधस्य चाष्ट्रौ साम्नश्च पुरस्तात्स्तोत्रानां वाथर्वणस्पतत्प्रभृतीनां चत्वार्यशीवादाशस्यत्येष्वे वे
वोत्तरेणैकप्रतिहारेस्तृतीयपंचमान्यां पदान्याः श्येनेचतुर्थषष्ठयोर्वा पदयोर्द्वे पदयोर्द्वे। ४
इथकस्तोत्रीयास्तु प्रतिहाराः सं तनिन स्त्रयस्त्रयकुधः कुमहानाम्नीनां तथा स्वराश्च नित्यवत्सा
तीयंगयोर्द्वे द्वे मूर्वेषां षडूर्ध्वाशाक्करात्तमेषु महानाम्नीनां षष्ठमध्यात्मेषु मध्यमं वचनं स्तो
त्रिकं पुरीषेष्वप्रतिहारा एषके ध्यात्मपुरीषाणि तासां प्रथमद्वितीये पदे द्विपदास्त्रीणि शाक्कराणि
यस्तुर्व स कुधस्तच्छाक्करं पुरुषस्त्रीणि शाक्करा एव ध्यास्येति यदान्युत्तमात्तु च्छध्या द्विपदासु सा ४
प्रस्तावः शाक्करप्रथमेष्वध्यात्मपुरीषेषु वचनासेनोक्तः पदांतो यत्रायज्ञीये देवस्थाने वैरूप्ये
णार एव गेयः श्येनः पार्थुरश्ममच्छिद्ररयिष्ठे तेषामुत्तरेषु पदेषु द्वे द्वे पूर्वयोश्चत्वारि चत्वार्यु ८३
त्तरयोरुत्कल्पयतः स्तोत्राः पार्थुरश्मस्य देवतापदं देवतापदमिति विरूपेनिधनानि प्राक्रिसु

मत्यास्तोत्रैः प्रतिहार एकादशमैडं दैवोदासं सप्तमाष्टमाभ्यामभ्यासेत्रैककुत्रस्य नवमदश
माभ्यां वैश्वमनसस्य तथा वृषकास्त्रिककुब्भ्यां तत्स्य कादशगीतिषु सर्वेषु पदेषु पृथक् दशनि
धनं रन्वन्त्र्यं तदनादेशे शेषमुक्तानां तानि विभाग्यान्यादितस्तु द्वेषु पदाय पदाय स्तोत्रे घायः पदं श्र
ये। तथानुपदं स्तुद्वेषु। पक्कद्वंद्वे प्रथमात्पदात् संहतिनः प्राङ्ककुर्यात्पदात्स्तोत्रे। प्रतिहारे निधना
निपदान्युपायमक्षरशः स्तोत्रान्तायेषां तानि स्तोत्रविभाग्यानि तत्र तृतीयायेव पदाय प्रतिहारस्तो
त्रे दुपायवंतस्तोत्राएकवृषस्य देवतासु वषट्कारस्य शाकरस्य तासां नानास्तोत्रेत्यपर्यो गायत्री
सामसु विभाग्येष्वन्तमं वा वर्गं शिष्ट्वा प्रतिहरेदिति धानंजय्यः सर्वत्रैव पदेनेति शांडिल्याय
न त्रिककुब्भ्यां स्तोत्राणां छ क्रियेषु चतुर्थ्ये युरन्यत्र निधनेभ्यो महादिवाकीर्त्यस्य प्रस्ताविके दवे
ते विपरिहरे तस्यामास्तोत्र विभाग्यः प्रथमायेवानुगानाय प्रस्तोता प्रस्तुयादात्मनैवेतराण्य
नुगानान्युक्तानैव कुर्यात्तेषां निधनेष्विनमन्तपर्यातामुत्तमानि वाचीएपमनुगानानि षट्स्या हस्ये

तस्मै सप्तात्मपदेष्वस्तोत्रधर्मेणानुक्रमं ॥ ६ ॥ इदं पुर्यानि पुरस्तादात्मनस्तानि मन्त्रस्तोत्रादे
यान्यर्द्धं तानि मन्त्रस्तोत्रांते पर्यायादि पर्यायांतयो वा भाक्त निधनं दशमस्य पदस्योपाय
मुक्ता तैवक्रया सर्वाणि राजने त्रिकानि पंचदशेभ्यो युक्तस्यानुपदं ॥ ७ ॥ स्तोत्राः पदेनं
प्रस्तावस्तृतीयेन पदेन पुरस्तात्स्तोत्रेन प्रतिहारो विभागं वा तत्र देवतान्योयपरं तरं २४
हृद्वं पदं तेन मन्त्रेना युक्तं स्तोत्रे तत्पद देवतमित्येके यथाधीतं वा ॥ ८ ॥ निधनानि पदानि पद
स्तोत्रेषु तथेऽस्तोत्र्यो नाना स्तोत्रेषु त्रिभ्यः प्रथमेभ्यः प्रस्तोता त्रिभ्य एव कत्तम प्रत्येतिभ्यः
क्ति क्त्वार्द्धं पदं निधनमिऽव्ययं तेषु सर्वमिव्यवं तेषु चतुर्थस्य प्रथमः पादस्त्र द्वाणि
चत्वारि निधनानि तथा तृतीयो द्वितीयो त्तमो वा द्वैधं चतुर दूरशाइ तरा व विभागपा वा द्वमैः
स्तोत्रैः प्रथमस्य नवमे मध्यमयो दशमेकत्तमस्य नवमे वैणां दस्योत्तमेऽ नुगानेषु विभागया ४४
नीतराणि प्रथमं वा विभागं तत्रोत्तमस्य स्तोत्रस्य मध्यमेन वचनेनैकादश दैवतमन्यस्या

ष्टमे स्तोत्रे॥ नवैत्रयसोः पंचमेन्वयदिद्वि प्रतिहारे पदवाद्दरशस्तोत्रे विभागे धर्म्मे विधर्म्मणि
द्विपदाकारंवा तयोर्दशमेन स्तोत्रेन प्रतिहारः षष्ठेनवयदिद्वि प्रतिहारे पदांते त्रीणि सोदृ विषेप
द्वेदे वा मध्यमेव वचनं॥ स्ववैं निधने सोदृविषे विभागेवामध्यमनेव वचनं पुरस्तात्स्तोत्रं वैराज
स्यतंस्यपदांता॥ चतुरस्य स्ययुस्त्रिवांतथावाचतुर्थिकेस्यवासप्तस्य समाधिस्त्वविभागयाना
मुत्तमेमपदे प्रागुपायात्ष ड्व्यावर्गवैश्वष्टस्कुवायथावामदेव्यक्रोशेह्ववेणिव्यावर्गेणप्रति
हरेदितिधानंजय्यउत्तर गणेतिशांडिल्यायनः प्रातिहारिकमेवगीतं प्रतिहारो विछंदसोष्मय
पदादेनोह्वंप्रतिहारादोंकारेणादधीतेति धानंजय्यः॥७ प्रस्तुतेतस्वराणां तु प्रस्तुत्कायां
२ घथोकालेयस्यनका २२२२ २ रिणां २ येथो वासस्य मयो २२२२ वो २ उंकारेणप्रस्तवेत
स्वराणामादधीतेति गौतमो यथाम्नाय॥ शांडिल्य इहकार हउ थकारो गीतं वनिधनस्वर॥

45

हीषी स्वरं वध्य दूरं देवताश्वारण्येगेयेषु तान्यंतः साम निधनानि वाक्के स्तोभांतोनंतरः पुरस्ता
हृदुः तष्टो वाकारः स्वरितं वार्द्धिकं वा हृदुं पूर्वेषां त्रयाणां यथारेवत्यस्त्वाष्ट्री साम यो ऽ जयं
दा ८ युतमाथर्वणमांधीगवमिदव वामदेव्यंते न्याय न्निगपद ह त्सनंतरमार्द्धिकं तेन सहोपियु
षे४ रन्नादिशे पुरीष्वा र्द्धिकं प्रस्तावाक्रों वेप रिस्वार इद व वामदेव्यें विहकारो निषेधे वो न्तोत्रि परा४
णिधने चाष्ट्री साम्न्युपग्र हादीनी तोंहानुगानन्दतीय इहकारे विकल्प आतीषादीये वमध्ये निधने
कोऽसीदि म ध्य निधनं नाष्टाद ८ष्टु सदों वेशीयार्क पुष्पेषु वेकारादि मिडा ८ सर्वऽ पेयुस्तानि
प्रतीचीनेडा निड कारं चन्या सुगो तम इडे तिधानं जय्य इ कारांतं चै वोपाय ८ संत्र गायंति के
साएवं नः तक्ले ऽ पेतान्न विष्पतीति प्रत्सुफ्ता तस्तु खल्वेषां तयोऽ ज्ञातान्नवति । ८ प्रगाथेषु हृ ४५
हृद्रथंतरयोर्यज्ञायज्ञीयस्या चानादेशे क ओ नाकु त्र रे तयो र्ध्व दूरः प्रस्तावः सर्व त्र त्वेषु च हृ

रसः संगेन प्रथमायाउत्तममन्दूरं मध्यमायाश्चप्रथममेवमेवापरे द्वितीयोत्तमयोः प्र
स्तावप्रति हारणिधनानामन्दूरपरिमाणः सर्वत्रयथायोनिं विकीर्षे द्वैछंदसे घनादेशो
सुस्या द्विकिमुदात्तानुदात्तंतदृग्गूढमथयस्यसामिकंतत्सामोढं यैथा पोक्षजस्योत्तरयो
यैथा २२२ विदर२२ समा २२२ मृजी २२ दितिधानंजप्यस्तदृग्गूढं यैथा विदर२२ ११ स
मभ्मुजीर२२ ११ दितिशांडिल्यस्तस्य सामोढ मूनान्दूरेषु पादेष्वन्दूरोपधिः शांडिल्यो
यथाग्नेस्त्रिणिधनस्यो २न्द्र २ण २२२२ गो २मा २नोन्निरा २२२ उवा २२२ आ २२२२
हो २२: सोमा २हू २२२२ ग्धा न्निरा २२२ उवा २२२ आर २२२२ हो २ स्तदन्दूरस्याधा

श्च चानुपधिं धानंजय्य ओ ३ न्द्र ३ पे २२२२ गो ३ मा २ गो न्गिरा २२२ उवा २२२२ हो ३२२ ॥
सो २ मा २ हू २२२२२२ ग्धा न्गिरा २२२ उवा २२२ हा २२२ स्तत्पद स्य धानुपाङ्क्
स्यानुष्टुप्सु द्वितीयं पदं द्विधं व्यूह्य थथर्व न्नस्य पशा ध्वरस्य वचुरक्षर शास्तृतीयं यथा मंद्र
तिनो वृहती छ्यक्षरं वचुरक्षरं वयो नो यान्यत्त्यापे नेनान्य छंदः संपद्यंते यथा गौरीविती
ष्टकौ सं त्रैक कुत्त वैरवानस्ते तदापन्तेषु गौतमसाद्दगिवान्न त्यासं मशकोगार्ग्यत्यासं
मशकोगार्ग्यत्यासं ।१८ अपारस्थाने ध्वन्यानिधनानि स्वराना देशे तथा स्वराणि स्फुरिडा
वा ना देशे ऽ धपद्धचिव ध्य ऽर्धपानामौत्यत्रिकः स्वरः स्वः कश्मीत देवोदास सुशान यास्त्वसृचः ४५
दृष्टे वक्ष्व ठे त्तर इति गौतम धानंजय्या वापगव्या रथा मथा वा कामं तु नाना स्विरलीये

षुवामथाथान्यत्रऊागतृस्यसोमसाम्न इंद्रइवदस्यू७ रम्हणा २३ः सूर्यइवदस्यू७
रम्हणा २३ः वज्रिं सुवज्री २३ः निंद्र इवदस्यू७ रम्हणा २३ः सूर्यइवदस्यू७
रम्हणा वज्रिं सुवज्री २३ः नितिवें इन्द्रइवदस्यू७ रम्हणाः सूर्यइवदस्यू७ रम्हणा २३
वज्रिं सुवज्री २३ः नितिवेंद्र इवदस्यू७ रम्हणाः सूर्यइवदस्यू७ रम्हणा वज्रिं सुव
ज्री २३ः नितिवा कात्यायिनश्चत्रयो विकल्पाः दयिन्नवे २३३ हृ७ २३ दयिन्नवे २३३ हृ७ ३३
दयिन्नवे २३३ हृ७ २३ः एवमेवात्तर स्मिन्निधने गायत्रस्य पदेन प्रस्तावः सर्वत्राऽष्टा
दशेले ति धानंजय्यस्तथा पुराणं तांऽ तस्य निदर्शनार्थं गानं गायत्री पुपास्मै गायता नरो २

मिति धानंजय्य उपास्मै गायता नरो ३ इति शांडिल्य उपास्मै गायता नरा ३ इ त्येके शेषमुक्ता
तामनसा नुस्वर्य्य क्लि मोकारं तथा स्वरं वा वागायेत्यो ३ वमानायें दा ३ वा ३ ३ ३ इ त्येका वृ दे
त्रिदेवा ८ इया ३ इ त्यपरा न्दो ३ त इत्यपरा कृ वा वा वग्म विवनर्द्विति धानंजय्यो मध्यमाया
मावृति कौस्तौ श्रौ कुर्यान्नावववनर्द्विति गौतमो त्रिदेवा ८ ३ ३ ३ ३ ३ इति । ९० ज्यायसि षष्ठं इयौ
वृ सि त्र थमायामावृत्या वपे कुत्रमं पद ८ शिष्ट्वा न्दृष्टा न्दुरमिति धानंजय्य ऊर्ध्व ८ रेतस्याया
ध्स्द्दुर ८ शिष्ट्वा हिंकारं ब्रूयाधु ३ आ ३ ३ इति त ८ रेतस्यायां प्रति हृत्वा मिनसा ध्यायेन्न
परास्त्विति गौतमः परास्त्वेवेति धानंजय्य शांडिल्यौ यं तर वर्षीयां व-चार्य हृराण्य क्लिष्टो न्ते ७
ञा न्ना इति शांडिल्यो न्त्र इति धानंजय्या क्रम हृरं वा त्रिष्टोन्ते त्वयं म ८ ह्य द्द रं नुक्तमिति

हुं २३ इति हिंकारो द्वादशाक्षराण्यनिष्टोक्तेदनुष्टुप्सिसर्वत्रवचारीतिशांडिल्योयथाईवां
तंब्रूयाद्धो २ता २ ईवा २ य २ इत्याकारं चाचार्यास्तं दीर्घमेवस्वरेदिति धानंजय्यः हो २ तो २
औ ३ हो ता वा इति गोतमः हो ता औ आ इत्येके काम्यानां निधनानां किंचिद्विकीर्षन्नुत्तमस्य
ध्यक्षरस्य स्थाने कुर्यादिति गौतमोऽग्निर्देवा ६ इय हो ता २ ३ ३ ३ २ इति वा सर्वाम्रुचं समाप्या
विकारेणास्वर्गी चेति धानंजय्यस्तान्याकारस्थानेषु निधनचेन्नहि वोघंते हतलक्षणवोदनाद्यो स्तु ४
त्पत्तिकोस्वराणि हतस्वरं तु निधनं तस्य वाध्यते वर्णविकारो यथा रथंतरस्य गायत्रस्थानि त्यृ
र्वत्रस्यपुरनारम्योत्पत्तिचाशायत्रस्य बहिष्पवमान इत्येके तद्धि विकारानातिक्रामंति यथा र
तस्या रथंतरवर्णे धुरां च सामां ता बहिष्पवमानसंयोगस्तु तेषां न कामसंयोगः। १ गीति विका

रोगायत्रस्य धुरस्तोत्रीयानुरूपयोर्ज्योतिष्टोमस्याज्येषु बनान्यत्र रेतस्यायाः क्रियत कुला
तीति ब्राह्मणं भवति पा ३३ वा ३३ मा ना यें द्रा ३ वा ३३ ई गायत्र्युत्तरा तस्या द्वे अन्त्ये रे सशाय
नीव्यति षड्जतीति ब्राह्मणं भवति मध्यमस्य च पदस्योत्तमम् उत्तमस्य च प्रथमं मोथर्वीणो आशि
श्रा ३३ द ३३ युवं दिवायद्रा ३३३३३ त्रिष्टुबुत्तरा तां बलद्दिवोऽस्मे व गायतीति ब्राह्मणं
भवति शां ३३ ज्ञा ३३ ना ३३ यशामवो ३ तो ३ ई शा ० रो ३ ज्ञो ३३ नो ३३ स्व पा ३ धा ३३३३३
उत्तमा द्वे द्वे अन्त्ये रे द्योतयतीति ब्राह्मणं भवति यद्गु द्युं हिंकारान्ते निरूयादिति गोतमः ॥ ४८
धा इति धानंजय्यो जगत्युत्तरा तस्याश्च चारिव चार्यन्त्यराणि निःक्रीडयन्निव गायत्याद्यदशान्यो

द्धरेन्त्य इति ब्राह्मणं भवति पो ३ रिष्टोन्ता २३४ न्तो २३ यान्तपा २३४ स्तो ३ माः शुक्रा २३४
गा ३ वा ३४३४३४३४३ उ त्तमा द्वे चत्वार्यद्धराणि द्योतयतीति ब्राह्मणं भवति द्वे पुरस्ताद्धिंका
रात्तथोपरिष्टादिति गौतमः सोमाः शुक्रा इति धानंजय्योऽनुष्टुबुत्तरा तां निनर्दीन्निव गायतीति
ब्राह्मणं भवत्या ३ वाजं वाज्यक्रमी ३४३४३४३ त्सीदंतो वा ३४३४३४३४३ नुषा ३४३४३४३४३ निरुक्तां
वा निरुक्तां वा गायतीति ब्राह्मणं भवति ।१२ समस्तं ब्राह्मणं धुरां मन्य इति गौतमस्त्रिष्टुब्जगत्यो द्वे
द्धराणि निराहृत्य तस्या एवेति धानंजय्य शांडिल्यौ तस्या द्वितीयं पदं निर्ब्रूयात्तृतीये वाद्धरे पं
चमषष्ठे पंक्तिरुत्तरा तस्या द्वे द्वे अद्धरे उपासंगायत्या षड्यो द्धरेन्त्य इति ब्राह्मणं भवति
संजा ३४ ग्मानो ३ दो ३ ई वा ३ का ३ वा ३ इति धानंजय्यः कवा ३ इति शांडिल्यः स्वदितिरेत

स्यायानिधनं। अमितिगायत्र्याः स्वरितित्रिष्टुभ्यइडेतिजगत्यावागित्यनुष्टुभस्तेषाम्

को न्यायः काम्यैः सामं तैर्न्नदृष्टं विद्धिष्यवमानास्फु र्जगती गायत्री त्रिष्टुबनुष्टुभावितिपृथ

गाज्यप्रथमास्कुगायेत्तत्पुराणं यथाज्यगानं गायत्री त्रिष्टुभोर्ब्रतिक्रमं धानंजय्यो गायत्रीमै

त्रावरुणस्याज्यप्रथमायां होतुरितरा आदितस्तत्पुराणं होतुराज्यगानं त्रिष्टुभउत्तरां गा

यत्रीं गीत्वा तस्या एव द्वितीयस्यामप्यनुष्टुभं गायेदिति धानंजय्यो गायेदिति धानंजय्यः ॥ १२ ॥ इति

लाट्यायनसूत्रे सप्तमः प्रपाठकः ॥ छ ॥ उदगयन पूर्वपक्षपुण्याहे ऽग्नीन्निपातयेहकालानादेश

संख्यामात्रे च दक्षिणा गावो हिरण्यमिति जातरूपं प्रतीयात्प्रथमायां पूर्वपक्षस्य दीक्षेतैकाहेष्व्यो

(वा) दष्टान् दत्तयोगं तेषामेकादीक्षानादेशे तिस्र एव तत्रो ऽपरिमिता वा। तत्र उपसदो ज्योतिष्टोम ८९

स्योक्तानमुत्तरे सोत्तरनामधेय अतिरात्र उक्तांत इतराणीति गौतमो दक्षिणाग्रहणादनियोगमित

रेषांधानंजय्योविशेषाम्नानादितराण्यप्यतिरात्रइतिशांडिल्यस्तुल्यचोदनादाष्टादशंपृष्ठ्योवि
कल्पःस्यात्कामानुच्छंदोयोगानतिरात्रस्यमन्यंतेसोत्तरनार्मधिक्रमाणावृत्तिस्त्वनुष्टुप्नां
रात्र्युपायेनविद्यतेदृश्यतेचान्यत्ररात्र्युपायान्नार्मेधंयथाकिंत्वस्यपूर्ववदेतस्यानुष्टुलःस्तो
त्रीयस्यादुक्तंतेषुविच्छंदसोतिरात्रेषुवृत्तिविकाराणास्वतंत्रस्यज्योतिष्टोमस्यसर्वंस्तोविक
ल्पात्अग्निष्टोमस्यमुख्यतातिरात्रमितितस्यानतिरात्रस्यद्वादशंशतंदक्षिणागोआयुषाश्चवि
श्वजिदभिजिद्भ्यांयमाभ्यांयजमानःपूर्वापराभ्यांयजेतेतिधानंजय्योयुगपदितिशांडिल्योभिजि
तोदक्षिणंदेवयजनंस्याद्विश्वजितउत्तरंतस्मातिपत्नीशालास्यान्तानन्विंज्ञोयज्ञांतर्वेदिक
र्मधियच्छदिर्विघकंतदभिजितःपूर्वंपूर्वंकर्मक्तंतिष्ठेतविश्वजितउत्तरंतयोःपृथक्दक्षि
दक्षिणाःकामंचयमाभ्यांयजेतसहस्रमभिजितिदक्षिणाःशताश्वंसहस्रंसर्वविदस्सं
वाविश्वजितिः१० तस्यावन्तथादुदस्यरोहिणींवस्त्रच्छवीपरिधायधर्मान्कुर्यात्तिउकोब्राल

एनारण्येति स्त्रोवसतीत्युदुंबरेवसेदुदुंबरात्रावेष्युदुंबरशाखां निखनेयुः खनित्रेणाजी
वतीति यत्र तत्र खान्यं स्यात्तेनाजीवेत्खान्या त्राचे धान्यपात्राणि निखायते क्षखानं जीवेदुत्नय
तः दृक्कुदन्निबेवतीति विणावीकल्माषीति शांडिल्यो याकाचेति धानंजय्यो निषादेषु ति स्त्रोवस्य
तीति पार्श्वतो निषादग्रामस्यवस्ते त्तेषां कामभारण्यं भुंजीत नैवारं श्यामाकं मार्गमिति जनेति
स्त्रोवस्यतीति राजन्यबंधुर्जनो ब्राह्मणः समानजन इति शांडिल्यो विवाह्यो जनः सगोत्रः स
मानजन इति धानंजय्यः प्रतीवेशो जनपदो जनो यत्र वसेत्स समानजन इति शांडिल्यायन ए
ते धर्म्माः सर्ववेदसदक्षिणानां सर्वेषां व्रतवत्सु सर्वेष्वमावास्यायां दीक्षेचोरवामाबध्नीत सां
वत्सरिकेभ्योऽन्यत्रेति गौतमः सप्तसुत्यानि षडहानि संवत्सरादधिकानि दीक्षेरन्निति युः समा
प्तिवा संवत्सरे रात्रिसत्रेषु राजानं क्रीणीयुर्यथाजातिं प्रथमे पंचदशरात्रे दीक्षेरं सर्वत्र ५०
वा यथाजातमन्यत्रच दुपेतानिति धानंजय्यो नुपेतं चेदपीति शांडिल्यः स्त्रीक्ष्वउपसदो व्रतस्ये

कार्त्तिकस्यगोतमीयेनषड्भागोद्वादशावातत्रब्रह्मणोऽध्वर्यवःशतंदद्यात्तथाग्निंचिन्वतेधूर्यवे
दृष्टेनवस्तुवानायोक्ताचेतद्धानुशःस्नातेहोत्रेसर्वेभ्यःसदस्त्रःसर्वंवेदसंदक्षिणांवेतरच्छां
डिलःसर्वसाहस्राःपृथक्त्वहस्त्रदक्षिणाः॥२सायंःकेणयद्धमाणोमहारात्रेःप्रातराहुतिं
हुत्वाविधुचावद्वीतर्त्विग्भ्यःसाधःकोमइतिप्रागएवप्रहिणुयादितिधानंजय्योदीक्षाप्रभृतिमध्यः
सर्वंकुर्युःप्रथमद्वितीययोःश्येनस्यचैकत्रिकांताःषड्भागःकाइतिशोविवृद्धिःऊर्ध्वरावेदिरि
तिप्रथमयवोर्वशपद्मस्याद्व्युर्वरावाततएवसमुक्तत्वेरवलउत्तरवेदिंकुर्युःखलेवाली
सूपोत्तवतीतिलांगलेखासूपःस्यात्कलापीवषालस्त्रागातीतायांचेघववेलायांव्रीहिवेलायांवा
५३ यज्ञेतधान्यपात्राणुच्चारूषेयुर्धान्यपात्राउत्तरवेदिःस्यान्मूतस्यषालस्त्रागात्रिवत्सःसो
ऽइतिवकुःत्रिवर्षस्यजानपदीत्रिवत्सइतियोवातिक्रोधयेत्रिवर्षोविवस्यात्ग्रावणःहोतारं
वरेयुकस्यवमुज्ञातारंप्रत्यंचमध्वर्युंदक्षिणाब्रह्माणंपुरस्ताद्धात्रवक्षयुस्तत्रेभ्यःसोमंप्रब्रू

पुरश्चरथैर्यचात उक्तो ब्राह्मणेनाध्वानस्य क्रयुरेव चर्विजि इति शांडिल्यो ऽन्या ॥ स्कु ब्राह्मणा ॥ स्ता
नधनकृ द्वातत्रैभ्यः सोमं प्रक्र युरसोमपाः क्रियायजतेतदहं प्रब्रवीमीन्द्राय विश्वेभ्यो देवे
भ्यो ब्राह्मणेभ्यः सोमेभ्यः सोमपेभ्य इति सक्षीर घृतयोरथान्नवंतीति सघो दुग्धेन क्षीरेण
घृतयः ध्रुतार्गः स्युक्ततोयं नवनीतमुदियात्फेनो वा तदाज्यपि स्रज्जे युरस्थः श्चेत एतस्य दक्षिणा
तमुक्तात्रेदद्याकिं चिद्यतरेभ्यः ॥ ३ एतेनैवान्तरो व्याख्यातस्तस्याश्व एकविं ॥ शो दक्षिणाना म
श्वो विवैकरात्रीणा ध्वहीनोनुक्रीस्तं गिरस आदित्येभ्यः श्वः सुत्यामिति ह्याह तस्य क्रयप्रभृ
त्युत्तरमहः स्यादिति गौतमस्त ॥ स्व पः परिक्रीयेति ह्यादित्यानाहनेतरानपरेद्युः क्रयणा
यानुक्रीरित्याख्योपवसथां तं पूर्वमहः स्यादिति धानंजय्यः श्वः सुत्यामिति ह्याहेति श्वः क्रयं
२त्रि प्राक्रुवंत्यन्नविष्यन्त ॥ स पः परिक्रीयेति वप्रथमस्यासघा स्तां दर्शयेति ध्वहीन चोक्रुज्य ५१
न्यतरे गिरसो क्रीणा ॥ स्तस्मादनुक्रीरित्याख्यातस्याश्व एकशततमो दक्षिणानामश्वो विवे

तेनोक्तो विभ्यक्तिभिः स्योद्विरात्रीणास्त्र्यहीन इतिशांडिल्योदेकं प्रथममहः क्रयणक्रत्वुपवसथ्यांतं
द्वितीयं सौत्यमुत्तमं तस्य दक्षिणायानानि यथोक्ताहं दद्यात्तस्मिन्नुनपदेयान्यन्निध्यात तम
निस्युः सर्ववेदसं निर्मंदियादिति धानंजय्यो विमितं शयनमारोहणमहानसे दासमिथुनो
धान्यपल्यं सीरं धेनुरिति धेनुरिति ॥४ व्रातीनानां योधानां पुत्रानन्नवानान्त्विजो वृणीत शपन
स्याहतामेवेति शांडिल्यो निवातासु याक्रमनन्निवातासु स्ताखामाज्यं मंथयेयत्र स्तंबावृक्षावाब
हुला जातास्युस्तां छेदं देवयजनं कुर्युर्यद्याविद्यादि स्थंडिलं शवनन्त्ये अधिषवण इति येनया
नेनम्रतं निर्वहेयुस्तस्य नन्त्ये अधिषवणफलके कुर्युरेव षालोम्रूपः स्याग्रो लोहितोष्णीषा लो
हितवाससो निवीता ऋत्विजः प्रचरेयुः कपोतप कषाउपधन्वानः पूवमाने रथंतरं करोतीति
वृहत्यामेकर्चनां स्थाने स्यादेकं तद्विबाहतानां स्थानमेव बृहत्यन्नवत्प विप्रतिषेधेनल
रषामनुकल्पयेदित्यपरमेवमत्यीयान्विकारस्तत्र पंचमं बार्हतमाहरेत्स्तोमवशेन तत्पो

क्रमकृः स्यात्क्राद्व्यवधः स्विन्न्ब्राह्मणं दर्शयति द्रष्टेषु रथंतरस्योत्तरयोर्द्विपदे स्याता
मित्याचार्य एवं सुपरायोन्नवंतीति कक्कुभाविति गौतमो नावृत्तिमेतस्तोमस्य दर्शयतीति
सर्वं ब्रह्मसाम कुर्वीत ख्येतस्य द्वे कुर्याद्वृत्तिं स्वेत स्विन्न्कानि पावमानीनां न विद्यते नवनवदक्षि
णा इति नववर्गान्यथोक्तार्दद्याकाण खोरकूट बंडानां तासामपि दक्षिणावेलायां लोहितं ऊन
ययुरेकत्रिकेस्याघः सर्वं कुर्युरेकदा दस्यमुपक्र इति गौतमस्तस्य गायत्रपार्श्वमान्नवोऽयाक्रय ति
कुरांगित्या मितिशांडिल्यस्तस्याः सस्युन्वेयावस्कनामित्येतां मध्ये कुर्यात्प्राचीमनु प्रदिशं याति वे
कितद्दित्येतस्याम् पृष्ठः शीयं कुर्यादिदृत्य गायत्रपार्श्वमिति लामकायनास्त्रिकं बहिष्पवमानः
स्यादिति धानंजय्यः पंचीमध्यंदिनः कस्मान्नव एकीनीतराणीति पवमानानां अह्नोक्त्वषामाणि च
त्रिकाण्येकीनीतराणीति चतुरुत्तरसंपन्नो द्वे द्वे त्रिकपंचिनी प्रत्यवरोहणात्तस्य षट्षष्ठः शतं ५२
दक्षिणाः ।५ व्रात्यस्तोमैर्यक्ष्यमाणाः एयगग्नीनाधाय यज्ञोपकरणानि संपाद्य एषाम ध्यय

नेऽन्निक्रांतितमः स्यादन्निजनेनवातदनावेपिन्नोगलान्नेनतस्यगार्हपतेदीक्षेरन्नन्ताः स्वानुजन्
दुयेयुर्यकिव व्रात्याः संपादयेयुस्ते प्रथमेनयजेरन्ब्राह्मणेनेतर उक्ताः स्त्वा विरादपेत प्रजन
नायेतश्यामनीवामेद्रायन्निकं निधनमुपेयुरितीद्गतिधोतानेनिधनंनिराकुस्तस्यप्रतिषे
धाययथाम्नायमेवोपेयुरुक्तःशीर्षंवप्रद्ध तोदृम्बुलसुशीर्षंयन्नियर्द्गः इदं भवति व्रात्यानां धनुष्केणा
निष्कुणा व्रात्याः प्रसेधमानायंतिसज्याक्रोडे विपथश्चफलकास्तीर्ण इति प्रावररथो नास्तीर्णो
विपथः कंप्रमि आभ्यामश्वाश्वतराभ्यां युक्तः स्यादिति शांडिल्यो याभ्यां काभ्यां वाश्वाभ्यामश्वतराभ्यां
वेति धानंजय्यः कृष्णशं वासः इति कृष्णं कद्रुमिश्रमिति शांडिल्यः शुक्लं कृष्णदशमिति गौतमः कृष्ण
मित्येवमन्य इति धानंजय्यो यावविकौ चर्म्यामविभ्यामेकैकः कीतः स्यात्तयोः पार्श्वमाः इति तत्र
स्वबलन्दे अजिने स्यातां बलन्दमिति श्वेताश्वा रजतानिष्कास्तु गृहपतेरित्येतत्सर्वं गृहपति
रादरेत्त्रयस्त्रिंशतं वहिस्त्रयस्त्रिंशतमिति शांडिल्यो बलन्कानानिदामन्तूषाणीतरेषा

मित्याविकानि लोहितप्रवाणानि वसनानि स्युर्दामितूषाणीति दामदशानि स्युर्दशाः स्यान्तूषमि
ति द्वे द्वे दामनी इति द्वे द्वे एकैकस्य वसनस्य दशे स्यातां द्वे द्वे उपानहाविति रुक्माः कर्णिन्य इ
ति शांडिल्यो याः कास्वेति धानंजय्यो द्विषंहितान्यजिनानीति पूर्वाभ्यामजिनाभ्यां व्याख्यातानि
तद्वेतरेषामेकैक आहरेत्त्रयस्त्रिंशतं च त्रयस्त्रिंशता त्रयस्त्रिंशता गृहपतिमभिसमायं
तीति स्यादु तत्त्रयस्त्रिंशत ऋचि स्यादथ व्रात्येभ्यो व्रात्यधनानि ये व्रात्यचर्याया अविरतास्युर्ब्र
ह्मबंधवे वा मागधदेशीयाय यस्मादेतद्ददति तस्मिन्नेव मृजानायंतीति स्यादु व्रात्यस्तोमैरिष्ट्वा त्रै
विद्यवृत्तिं समातिष्ठेयुस्तेषां ततऊर्ध्वं भुंजीतापि चैनान्कामं याजयेदिति ५ अग्निष्टुत्स्वनडुहा
मश्वानामजानामिति यथो सा हं दद्यात्तथा हिरण्यस्य कंविदर्थमर्त्यो न प्राप्नुयात्सत्रिवृतं प्र
थमेन यजेत तस्य चतुर्युगश्वरथो दक्षिणा तेषामेकः श्याव स्याच्च ब्राह्मणाश्च राजानः पुरस्कुर्वी ५२
रं सद्बृहस्पतिसवेन यजेत तस्य प्रातःसवने क्लृप्तेषु नाराशंसेष्वेकादश दक्षिणा व्यादिशे

दक्षिणाभ्यो नापाकुर्यादेव द्वादशाम्मध्यंदिने ता उत्तरयोरपाकरोत्येकादश तृतीयसवने ता अनूबं
ध्यवपायाऽकृतायामपाकुर्यात्तान्यप्येकादशैकादशशतानि स्युः सहस्राणि वा नित्यस्त्वश्वो म
ध्यंदिने य एनं पुरस्कुर्वीरन्नन्वञ्चं तद्दक्षिणं तत ऊर्ध्वं तिष्ठेयुर्वत्सपतिरिति वैनं तमावदीर
छ्येनेनेषु मुख्यं रिक्तो तोदीक्षोपसदस्त्वस्यैकाहिक्यः॥७॥ सर्वस्वारेणाय क्ष्यमाणो दीक्षाप्रभृति प्रय
तत यथा सोत्यरत्नि वेयामिति प्राणान्त्सहःऽसर्वत्रिन्नहोत्रक्रतुये तानपोऽवहारयेत्कर्त्र्ये
वानुषेवयेत्सोममर्झिः सऽस्तृमाज्ञालीयसंदेशे निनयेयुरान्ते विपवमाने स्तूयमाने ऽधु
वयोर्दक्षिणाप्रावृतो निषद्येत कृष्णाजिनमुपस्तीर्य दक्षिणाशिरास्तं देवगंगच्छतेतदेवं म्रि
यत इत्येतं स्तुतं यजमानऽऽस्त्विग्भिः सह जीर्ष यज्ञपात्रैश्चाहवनीये प्रहृत्य प्रव्रजेयुरिति
शांडिल्यः समापयेयुः शेषमिति धानंजय्यः समापयेयुश्चेदिति शांडिल्यायनो नदीषी
तत्कृष्णाजिनं प्रतिमुच्य याजमानं कुर्याद्धोत्राऽऽर्त्विजं कयेऽदक्षिणो याजमानं कुर्युः सर्वं कृतो क

ह्वान्नुद्धयुरितिधानंजय्यः स॰ स्फिते ऽदनिसंचारिन्वं नीत्वास्यं धंगानिसमादहेयुः संचारिणं
नीतिप्रक्षालयेयुः संघाततद्धुरितित दहेयुः संचारिशंतीति विज्ञायते स्त्र ॰ ॰ येनमवन्त्त्यः
छ्वा सामोपनह्नेनप्रछाद्यान्नवंध्य वपायां कृतायां दक्षिणेवे घंते केशश्मश्रुणपस्पवा
पयेयुरन्नवंध्यशोषं समाप्यमध्ये देवयजनस्य चितां विनुयुः पश्चाद्गार्हपत्यमुपदध्युः पुर
54 स्तादाहवनीयं पश्चिमेनगार्हपत्यं दक्षिणतश्चाग्नीध्रीयं परिहरेयुस्तं दक्षिणाशिरसं चिता
वाहितं यज्ञपात्रैः कल्पयेच्छिरसि कपालानि युंज्यात् समोप्तधानं वक्षसि ललाटे प्राशित्रहर
णं नासिकयोः स्रुवौ वास्ये हिरण्यमवधायानुस्तरणिक्यां गोमुखं वपयाप्रछाद्य घृतत्राग्निहोत्र
हवणीं तिरश्चीं दक्षिणेपाणौ जुहूं सव्य उपभृतं तथा वृक्काकुर्मि [illegible] वामुदरे पात्रीमुपस्थे कृ
ष्णाजिनमंतरेणाऽऽर्द्रीं शम्याः दृषदुपलेयच्चनादे [illegible] अनोदक्षिणस्यो रवस्य दक्षिणात उलूख ५८
लमनुसज्यं मुसलं पादयोः शूर्पं सर्वाण्युत्तानानि पृषदाज्यवंति [illegible] चास्वे [illegible] ग्निः अपउलपराजौ

स्तृणुयुर्यथाग्निमन्यन्नयः समवेष्यंतीत्याहवनीयाद्येत्वयममेयाह्नलोकमेष्यतीति विद्या क्रासं
पत्या द्दवलोकं दक्षिणाग्नेः पितृलोकं कृत्तेषु यज्ञपात्रेषु त्रिश्छंदोगः परिगायेन्नाके सुपर्णमिति
धूमं तु दितेचैषस्वेधूम रूपवेतीति ब्रुचलितेऽग्नमहे महाः ७ असीत्ये तयोरन्यतरेलोषे वा हृ
सर्वाहिताग्नीनां जीवद्वेषयज्ञेतोद्वसानीययान्तोऽजनेन ततऊर्द्धमुमूर्षेर्कुजीत जिजीविषेदेवेति
धानं जयस्त्वस्य हृतान्नं दक्षिणा फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां वाऽकुमास्यान्यारभ्ते ताके कालांतरं ब्राह्म
णेन यज्ञनीयह्नि विश्वदेव शुनासीर्ये स्याताम्तन्तरं ववारुणप्रघासिकं पर्वणुत्तम ७ साकमेधा
नां द्वादशाः शता ७ शुनासीर्यस्य दक्षिणाः पंचाशदितरेषामक्रामेकैकस्यैकैकस्य । ८ उपहूव्येदे
वतानामधेयानि परोक्षं ब्रूयुः स्वष्ठानाम्कु प्रत्यक्षमस्वष्ठानाम्कु देवशब्द ७ सर्वत्र वर्जयेयु
रितीदेवोमहीमित्रस्येत्यात होतायक्षेमहीयज्ञस्येति ब्रूयुर्दिद्दुरिति सोममादिष्टापदक्षिणा
ब्राह्मणेनेतरेभ्यश्च किंविदद्याद्धतपयेतस्य द्वादशादीक्षोपसद इति तिस्त्र उपसदोद्दत्तश्रेतो

त्रवतीतियथोसाप्रदंदीदासुप्राश्नीयाद्धुत्तरेणोत्तरेणकांडेनोपैतीति पृथगुपस्थस्वंगुलि
पर्वभिः प्रतिलोमैः प्राश्नीयादितिधानंजय्य एकांगुल्या पृथक्पर्वभिः सर्वान्देशान् [illegible]सामि
ताः स्युस्तैरनुलोमैरितिशौचिवृक्षिः प्रतिलोमैरितिशांडिल्यः कृतमुच्छ्राप्रसर्प्पंतीतिप्र[illegible]
तः सादान्नष्टिच्छयिष्यंतश्चदेवसत्यानिब्रूयुरियंत्वमिरसावादित्यइतियादेवताश्चमकैरि
55 ष्यरं स्तत्यीतवक्ष्यमंत्रान्ब्रूयुरितिशांडिल्योविकारेणानुनाराशंसानां सोमवमसो
दक्षिणेत्यक्तिकृतस्यस्यात्तस्मिन्निचमसप्रमाणंतंमध्यंदिनेकवनमुखीयैः सहोन्नयेयु
र्दद्युश्चास्मृतादेयइतिहिब्राह्मणंतंदक्षिणावेलायांपूर्वेणाहवनीयमनिहरंतोवेदेर्दक्षि
णेनसदो [illegible] विष्ण्यानानिहारयित्वापूर्वयाद्वारासदः प्रवेशयेयुः [illegible] तेदक्षिणाचियस्यः कि
विद्यातं ॥ आदिष्टादक्षिणाब्राह्मणेनदूणाशस्यैतावंतपष्टाविंशतिशतमानानीतियत्र ५५
स्याचतुर्विंशतिमानानांतावंतपष्टाविंशतिशतानिदद्यात्कुमोदहेत्तेरितिनिष्कोनामालंका

रस्तं दघ्नास्तमनुगच्छेयुरिति हिरण्मयी स्याद्वैश्यस्तोमेऽप्यो दुग्धेन पयसा सोमं मिश्रं कुर्युः प्रा
तःसवने श्रृतेन माध्यंदिने दध्ना तृतीयसवने तस्य द्वादश ८ शतं दक्षिणाः सहस्रं वा यथाक्लृ
पाः पंचशारदीयपशव आलभ्यंते तीव्रस्रुति सोमातिपवितं याजयेदिति यश्च पापीयांस्स्यात्सो
मातिपवित इति शांडिल्यायः सोमं पीत्वा छर्दयेत विरिच्येत वेति धानंजय्यस्तत्र तत्र द्वा दृताव मसा
नवजिघ्रेयुरछावाकस्तोत्रेण स्तुचा नन्दयेयुरनन्दयंतं रुचिजस्थमसानवजिघ्रंतितान छावा
कस्य स्तोत्रे नन्दयंतीति धानदेवं सर्वेषु सवनेषु व्यापन्ने सोमानुन्नयंतीति यानवजिघ्रेयुस्ते ध
वास्मुन्नयेयुः शतमाशिरं दुहंतीति धेनुशतं दाह्यिचात्रे धनंजय्य सोमं मिश्रं कुर्युर्यथा विश्पस्तो
मे तस्य तदेव धेनुशतं दक्षिणा स्तात्त एव दक्षिणा इति धाह।१०। यं ब्राह्मणा राजानश्च पुरस्कुर्वीरं स्स
वाजपेयेन याजत तस्य पौर्णमास्यां दीक्षा त्रयोदश दीक्षाः स्युः सप्तदश वा मासा वा स्यायां दीक्षा
मासमिति गौतमः संवत्सरमिति धानंजय्यः षडुपसत्कश्च साग्निचित्यः स्यादिति पार्ष्ठिकां स्तोमा

ज्योतिष्टोमतंत्रे कल्प्यश्चाते ज्योतिष्टोमादिभिस्तद्ध्रुवैतैः संवत्सरं पूर्वपक्षेषु यजेत त्रयोदशे
पूर्वपक्षे वाजपेयेनेष्ट्वा इतरे वाहस्सैरपरं संवत्सरं तेयथोत्साहदक्षिणास्सू राजसूयविधेन
यजेतेति लामकायनस्त्रिरप्तसंवत्सरशो न्यारोहणीयस्य स्थाने स्याद्वाजपेयोभिषेचनीयस्य पंचद
शरात्रिः केशवपनीयस्य व्युष्टिरात्रिरप्त्यो ज्योतिष्टोमो बृहस्पतिसवेनेव पुरस्ताद्उपरिष्टाद्वाप
रि यजेतेति धानंजय्यो मासमात्रे पुरस्ताज्ज्योतिष्टोमेन तथोपरिष्टादिति शांडिल्यायनः प्रत्य
वरोहणीयेनैवांततो यजेत न तरेषां केन विदिति गोतमः सदस्यसप्तदशान्पृथग्रचिजो वृणी
त तस्य दक्षिणा दासीनिष्करथहस्तियानगवांपष्ठ्यानां वाश्वानां सप्तदशो कैकस्य जातस्य श
हस्राणि गवां शतानि वाक्तसप्तदश विवगावत्संककुवाजपेयमित्यावक्षते ताः समस्य चितिश्चा
विनजे छक्षतो वामध्यतः काशित्यायेन रथेनाभिधावेत्ततमुखाने दधाद्रामांदीचसास्तरणं या ५६
मभिजिके आरोहेद्स्तचर्मसिक्तं होत्रेयस्मिन्नासीनोभिषिच्यतवमनमयीरथाना अधि

र्यवहिरण्यपात्रं लभं मधुनः पूर्णं ब्रह्मणे कं स्मस्त्राले वा हिरण्यंतुषान्मधुमिश्रान् ।९। तस्य व्रतानि नि
त्यवृत्तिं वर्त्तयेत्प्रत्यवरोहणं किं वा दने ऽवन्य व्रज्या ऽ सामान शय्यतामिति वर्ज्येयेद्वाजपेय या
जिन्नि र्यथावयमं वाजपेययाजिभिः प्रत्यवरोहणीयेनेष्ट्वा नैतानि व्रतानि चरेदिति लामकायन
स्तस्य विकल्पाः प्राकृत एव वाजपेय एके प्रकृतीन्द्युत्तरां सप्तदशात्त्रयस्त्रिंशां तां स्तोमान्कल्प
येत्समप्रो नीकषीत्यावकूते तस्योपास्मै गायतेति बहिष्पवमानं ब्रह्मसामैव प्रस्येते नेष्ट्वा स्व
र्गं लोकमाक्रमेतेति धानंजय्यो ज्योतिष्टोमातिरात्रो षोडशिकोऽनतिरात्रो वा षोडशिमान् स्तस्य बृह
त्सप्तदशं स्तोत्रं स्यात्पंचदशस्तोमं स्वास्वग्निष्टोमो वा तस्यान्नीवर्त्तो ब्रह्मसामाऽनुष्टुभि य
ज्ञायज्ञीयमनु कल्पयेद्बृहदग्निष्टोमसाम पंचविंशं पृष्ठानां ब्रह्मसामाः छावाकसाम वा चतु
र्विंशमितरद्देतस्य विवचतुस्त्रिंशानि पृष्ठान्यग्निष्टोमसाम चतस्दशमितरं नैतेषां कश्चनवा
जपेयइति गौतमो यजमानस्यैव निर्न वाजपेयदक्षिणा दद्यादिति दद्यादिति ॥१२॥ इति लाट्यायनस्

त्रेऽष्टमः प्रपाठकः॥छ॥ ॥राजा राजसूयेन यजेत फाल्गुनीपक्षस्य प्रथमायां दीक्षितोऽन्वारो
हणीयाय ज्योतिष्टोमाय तस्यैकादशाद्वादश ८ शतं दक्षिणाः संवत्सरादूर्ध्वमभिषेचनीयेन य
जेत तस्मिन्नेव काले तस्य तथैव दीक्षा द्वे इति गौतमस्तथा मत्यन्वारोहणीयस्यापि द्वे एकान्वा
रोहणीयस्येति स्वोऽभिषेचनीयस्येति शांडिल्यस्त्रयोदशपांचपरपक्षस्य दीक्षेत तस्य दक्षिणा
द्वात्रिं ८ शतं मध्यतः कारिभ्यः सहस्राणि दद्यादेकैकस्मै षोडशभ्यस्तोत्रे मैत्रावरुणप्रतिप्रस्था
त्रे ब्राह्मणाच्छं ८ सिभ्यस्ता अर्द्धिभ्योऽष्टौ प्रतिहर्त्रे पोत्रे नेष्ट्रे अच्छावाकेऽग्नीध्राय तृतीयिभ्यश्चत्वारि
सुब्रह्मण्याग्नीध्रोन्नेत्रग्रावस्तुद्भ्यस्ताः पादिभ्यो बलानस्य शतं सविता नावरुपुस्तान्नि
नीयाद्दक्षिणावेलायामिषु ८ अभिष्ट्यास्य तां ८ स्त एव प्रस्थापस्तुरे युविज्ञेयस्वराजन्नीति तेषां विभ
स्य तृतीयस्य चित्र्यादद्यादशपेयेनुप्रसूत्य स्वकृतीय ८ शेषं तेभ्य एव प्रस्तुस्मृते स्थामानेन्या ५७
पिदध्याज्ञाजन्यास्ते स्पृ स्तनकूर्ध्वमनभिषेक्यास्तेन स्नानसाद्दादवन्ते थमन्यवेयाकृत्स्नविषा

णं त्वक्षाजिनपादं वा वद्ध्याद्वाराही-त्यामितस्म उपानह्यां ब्रजे कास्त्री-त्यां जत्पा ब्रजेत।१ तदीक्षित एव
दशाहे ततो दशपेयेन यजेत तस्य ब्राह्मणं दशादश चमसमन्तियंतीति सु ब्रह्मणप चतुर्थाऊर्ध्व चम
सान्भक्षयेयुः षड्ढान्य एवमितरेषामेवैकं यावता दश पूर्येरन्यजमान चमसाद न्या ८ ते दश मातृ दीक्षा
पितृनित्यन्वाख्याय भक्षयेयुरादशमात्पुरुषादिति स्यात् यत्रा ब्राह्मणीमधिगच्छेयु ब्राह्मणे वात्या
सं दशामं पूरयेयुरम्परं तत्क्षयत स्मरेयुर्न्चिष्यः सरु धिष्ण्यानुपतिष्ठेरं स्वगुणानीरिति स्म भस्य
ते ऽस्मै बहिष्पवमाने ७ हिरण्यस्रजं त्रिपुष्करां प्रतिमुञ्चेदास्ताव उपविष्टाय यजमान अदक्षी द्वादशपु
ष्करां यास्य स्वा स्यात्स्रुचा बहिष्पवमाने न यजमानायैवोद्गात्रे प्रस्तुत ऋजुदितरया प्रतिमुञ्चयास्तवमे
तुः रुचा ता ७ स एव हरेत प्राकाशावध्वर्योरिति सौवर्णौ ध्वर्योर्दक्षिणातः स्यात्प्रजतः प्रतिप्रस्थातुः स्सव्य
तो वासः पोतुरिति कार्पासं ८ स्याद्धराम्लानि ष्टुरिति क्षौमी स्याद्ब्राह्मणे नैवेतराविज्ञातास्तस्या वत्सतर्या
कुर्वीत संवत्सरं देवव्रतानि चरेदुन्मर्दीताना प्लवमानो धावेत दंतान्निकृन्तयेत नखान् श्मश्रूणि वापये

तन्नकेशान्वै याघ्रेवमेणपुत्तर लोम्नयग्न्यगारेन्कं विशेदक्षरः समिध्वत्स्माद ध्यान्मानुयामंप्रवि
शेन्नास्या ब्राह्मणाराष्ट्रं वापयेरन्नश्वानां चनकेशा ७ छिंधुर्नतेऊनी दंतान्नप्रस्नवणानि ब्राह्मणा
स्तुयथाक्षिप्रतं येचतानानुस्पृ ।२ संवत्सराद्दूर्ध्वं केशावपनीयायदीक्षतं यस्मिन्काले क्षिप्रेचन्नी
येयदीक्षेतयस्मिन्नयज्ञेततस्यपौर्णमास्यामतिरात्रो दर्शापेयेनेष्ट्वायऊत्तरः पूर्वपक्षः सम्मि
न्नेवकेशावपनीयेनयऊतेति धानंजय्यः पौर्णमास्यां वैवातिरात्रस्तस्य मरुत्संदक्षिणास्तस्या
पवस्मानीयये ष्ट्वाऽनिष्ट्वा पौर्णमासेन व्युष्टिद्विरात्राय दीक्षेतामावास्यायां पूर्वं भिरुरितिवो च्य
ति४ कीर्षेत्यौर्णमास्यामिति स्वर्वपक्षएवदीक्षेतान्नयोर्विचारयोर्यजनीयउत्तरमक्षव्युष्टिकायामुत्तरमि
तितामिस्त्रप्रथमात्रिमन्त्रो व्युष्टकाद्दतावक्षतऊनेवा पूर्वपक्षेस्यातां ये एवममानपक्षे पुण्याह
नी स्यातां तयोरेव कार्यमिति यावहेति पूर्वेणदक्षिणा व्याख्याता स्त्रा स्मिन्नेव पूर्वपक्षेक्षत्रस्य धृति ५८
नायऊतावकाशश्चेत्स्यादविधमानेयऊत्तरः पूर्वपक्षस्तस्मिं सोमपारोहणीयेन व्याख्यातस्त

योंऽन्यथकल्हस्तेदक्षिणा इति गौतमधानंजय्यौ द्वयस्मिन्केशवपनीयेतथाकृष्टौसञ्चार्य
न्निषेचनीयेगौतमःपंचधानंजय्योनित्यंचबलानांज्ञातीनांविद्वांसऋराज्येकविं०शतिवर्गान्य
थोत्साहंदद्यादेवेणन्नुषभेणपुरस्तादुपरिष्टाच्चपरियजेत विराडिदशवर्गान्यथोत्साहंद
द्यादग्नेयेनन्नुपशुनापुरस्तादुपरिष्टाच्चपरियजेतावैश्वदेवेनोपशादेतस्यचतुर्विं०शा० २।६
तंदक्षिणाः पूर्वैर्वयस्युक्तावचान्याच्छरयिचोपनीयवातेभ्यः सामावरुध्यन्पुनःस्तोमेनयजेततस्य
चाद्यामिथुनादक्षिणाइतिधानंजय्यः पुनःस्तो० मतोरथः पुनरुत्स्यूतं० ज्ञाम्लंपुनर्धेनुःपु
नर्वसुइतिशांडिल्यएतेषांयथोत्साहंदद्यादक्षुष्ठामयोरेकखुराणांसर्वस्मिन्यथोत्साहंदद्याद
न्येषामुत्तरस्मिन्नुदिह्वलनिक्ष्यामविप्रयोगेणयजेततावुभौसत्तापवर्गौस्यातांवसंतेवाद्वी
मास्तएनावंतरेणस्यान्मासोवासंवत्सरोवातयोःपृथक्चतुर्विं०शतिवर्गान्यथोत्साहंदद्यात्पृथ
क्युक्तावभ्यस्थावपानित्योम्यन्यतःकाश्यपकवचौभातादहःस्युरश्वाःशतक्रियोवाराजितान्यांयजे

तेति धानंजय्यायः कश्चापवित्तिकाम इति शांडिल्यप एकादिकेन व्रतेनोक्त उपायो ग्नेः स्तोमयोस्तयोः
पृथक्चत्वारि धान्याचितानि दक्षिणाः षडूवानि पूर्वस्य चतुर्गवोन्युत्तरस्यार्षभाणां द्वादशा ७ शतं द
क्षिणाः स्वस्वस्त्रं वर्षन्ते विद्यमानेषु कतिपया अप्रक्षताः स्युः सांडा इतरे वत्सतरा विश्पर्यं विशःस्व
राजानः पुरस्कुर्वीरं स गोसवेन यजेत तस्य बृहस्पतिसवेन व्याख्यातोऽयुतं चास्य दक्षिणाः स्वाया
न्वातरो वा येन संपादयेयुस्तेम रुद्र सोमेन यजेर ७ तस्य दक्षिणा यथारूपाः पंचशारदीयेपशवस्त्राल
भ्यंते तेषां यथोत्साहं दधुर्येषां केषां चेति धानंजय्यः ऋत दक्षिणाः इंद्राग्न्योः कुलायः सहस्राभिं इन्द्रो
मेराजपुरोहितौ यजेयातामिंद्राग्न्योः स्तोमेन गायत्री संपन्नाः दक्षिणा ब्राह्मणो दद्यां जगती संपन्ना
राजा कामं तु पृथग्यजेयातां तयोरेवमेव दक्षिणा विघनात्यां पशुकामो यजेत तानि च रन्ध्यात्सोमं कामा
थर्वणं वेत्याथर्वणं पशुकामं यज्ञे कुर्यात्सोमं कामा निवर्तते बृहती संपन्नाः दक्षिणाः पशुकामस्यैषु ५९
णं निवर्तते व्याख्याता संदं ७ शत्रुघ्नो वराजाम ७ संदं ७ शेना निवर्तेऽस्य नपदं वज्रेणराजानमस्ति

वरन्त्यत्वात्सोमेनैनौ प्रयुंजीत ज्योतिष्टोमेनैवां ततोयडेत शांडिल्यः शांडिल्यः ॥४ पौर्णमासादीदर्शमासापव
र्गश्चाहीनास्तेषां द्वादशाहापन्नदः षडिति धानंजय्य एकत्रिंशोहनियज्ञपुच्छं त्रिंशोवासुत्या न्युब्ज
यदीक्षाप्रतिक्रामः सर्वेतिरात्रा अहीनाद्विरात्रप्रभृतयस्त्वागर्गणा अश्वमेधादन्येनाहस्सदक्षिणाः प्रा
कृत्तरात्रेत्यस्तत्प्रभृतीनां न्ययस्यः सुत्यान्युब्जयेन ताः समं सर्वेषु हस्सु विन्नाजं दद्यात्समानुपपन्ना
कुत्तमे हनि न्युयिष्ठा अयुतमेकादशरात्रे दद्यान्नवनव पूर्वेषु हस्सु शतानि सहस्रमुत्तमेऽस्तोयान्वि
हतागर्गाः कल्पेन रथंतरं वा पृष्ठं तस्य स्थाने बार्हतं वाजजिद्बृहद्वारवंतीयेउत्तरे पृष्ठे कालेयस्य हद्वा
रवंतीयं तस्य स्थाने पूर्व समं तस्य च कालेयं पार्थस्यौशानं त एव गर्गाः पृष्ठेषु विश्वजितान्या ज्यान्या
न्येषु गर्गान्कुर्यादिति धानंजय्यः षाष्ठिकान्युच्छान्युच्छेषु यथैवार्षेयकल्पेन दृतमिति शांडिल्यो द्वे
ज्योतिष्टोमे वातिरात्रेऽतिरिक्तस्तोत्राण्यपादध्यात्षोडशिमतीति शांडिल्यस्त एव गर्गाः पृष्ठेषु यज्ञा
यज्ञीयं च बृहत्कर्णीप त्रिरात्राणां प्रथमे हनि वषट्कारिण्यो दद्यात्कवन्तु तत्र छंदोगेष्यउत्तमे

मध्यम इतरेष्वः शतमेकैकस्मिन्मध्यमस्ततः कारिष्योदध्यात्संवाशतमर्द्धिनीष्वाक्तृतीयिनीनां विं
शतिं पोत्रेतथा नेष्टुस्त्रिंशतमितराभ्यामाग्नीध्रायचपादिनीनां नवोन्नेत्रे दशेतराभ्यामन्वूतं
तूक्तेत्रेस्मिन् दध्याद्दशानुपदस्याय प्रथमेऽहनि सप्ततिं द्वितीये विंशतिं तृतीये दशादशाबैय्या
३४ प्रवादिभ्यो यश्को ब्राह्मणे नाम्नेवानौ प्रवेयोरक्षोरन्नृत्वानउत्तमे दशशतं विंशी घ्यंते तान्
न्चिव्यायादध्यात्सनुमाप केन्योवासरुस्वतमी मध्यमेऽहनि ब्रह्मणा आग्नीध्रायचमुकं रुक्मं रौहित
मितस्याक्रूपाणं दशाकलां ब्रह्मणेपंचाग्नीध्राये कामसेत्यपारुवीं तृतामन्यपागवांनक्षीस्व
यदक्षिणेस्याः कर्से गोनामानि ऊर्पेचागो ध्वपिसमऊतज्योतिष्टोमविधिरनंतरामानानां द्वादशा
हेष्वतस्यस्यात्वाल्लिंगदर्शनाच्च यथाष्टष्ठानां पुनराम्नानां शाहीनैकाहादौ नानाप्रकार
णावच्छुचोदितानामानं तयासंबंधो नस्यादथोपदरमत्रपियथोक्लैंगग्रहणं वान्यार्थे नया ५०
थाषाष्ठिकनिशाकरीणां ६ शेषविधेः पुनराम्नानं तस्मिंस्वतंत्रे हीनरात्रेः स्यादविशेषेण

रहीनेषुचोद्यते प्राकृतीचैवस्यादधिकृत्याम्नानादविशेषचोदनाशेषेयथाचतुरवत्तमेतेनोक्तमों
कारस्यप्रत्याम्नानंवाचारथंतरेसमुच्चयस्तु नानार्थत्वात्स्त्रस्तावशांत्यर्थादिवाकृद्धीथादे
रोंकारोवा तु पूर्वमेवंयथार्थप्रत्याम्नातिकत्तरावाउद्धन्यविधेरावाराद्धेकस्तोमेषु विद त्रिरा
त्रेवस्वस्तोमारात्रिः स्यात्तथाम्नंधिकृत्य ७ ह्युविकारेण वर्त्तते पराकृंवत्रिवृतोन्यत्र स्तंधेनो
पपद्यते त्रिवृतातिरात्रेणेति च विशेषचोदना हृत्यपेक्षावादेशेन विधेतेयथाषोडशंप्रथम ७ रा
त्रिषामेतत्प्रयोक्तः स्कंधावावापोन्यासोवा ब्राह्मणमाज्यदोहानामग्निमुपनिधायस्त्रुवमङ्गुति हो
तुर्धिष्ण्येग्निंधारयेयुः प्रथमेहनियंमध्यंदिने आनयेयुः प्रातःसवनउत्तरयोरह्नोः स्तोत्र
वेलायामेनंप्रज्वलयेयुस्तमनुमंत्रयेताग्निरस्मि विश्वानरोनमस्तेस्तु मामाहिंसीरिति ७॥
सहस्त्रपोषकामः शबलीहोमंकुर्वीत नात्रिरात्रयाजीतिशांडिल्यस्त्रिरात्रोवाएतां प्रदापय
तीतिह्याह यः कश्च सहस्त्रपोषकाम इति धानंजय्यो व नं तप्रथमायां पूर्वपक्षस्य केशश्मश्रूणि

वापयित्वाऽहतं वसनं परिधायानंतर्हिते स्थंडिले द्वादशरात्रीरधःशयीत तप्तं क्षीरं पिबन्ति
त्यान्त्याहितो स्याग्निरावसथ्ये स्यान्नेनमन्यः स्पृशेत् प्रेषयन्तं तानुप्रविशेत् स्वयंव्याहारी वस्या
दद्दूरगामी द्वादश्यात्स्थण्डिलं परिसमुह्याग्निं परिस्तीर्योदुंबर इध्मः स्यात्स्रुक्स्रुवौ च तथा च
नमस्क्तम्मा दधि मधु सर्पिरिति स्रुवेण स्रुचि गृहीत्वा यश्चानुगृहीतमप्यग्रहीतं वा तं जुहुया
च्चबलिम्मनुद्भासीति स्वाहाकारेणोत्तराः स्रुचि यः शेषस्यान्नं वमस्त आनीय प्राश्नीया ६।
त्र हात्स्रुक्स्रुवौ च मस्मं च निदध्यात्तत्रैवानुप्रहरेदिति शांडिल्यायनः प्राङ्वोदङ्वा ग्रामा
न्निष्क्रम्य यत्र ग्राम्यस्य पशोर्नाभिशृणुयात्तदरण्यं परलेपदर्नस्तं वमारलन्यशाबलि शाबलीति
त्रिः परमकं वेन क्रोशेद्यद्यन्यस्तु नाग्नदत्तो द्वा प्रतिवाश्येत तस्मन्मृद्ध कर्मेति विद्याद्द्वितीमान्तृती
यात्संवत्सरात्यासमप्रतिवाश्यमाने कुर्वीत प्रथमतश्चेत्तु स्याग दत्तो वा प्रतिवाश्येत नपक् ५९
नामाशास्तीति विद्याद्द्वितीयं वा प्रतिवाश्यमाने शांतिर्वामदेव्यं ८ शांतिर्वामदेव्यं ॥ ८ राजान्य

मेधेनयजेततस्योपायोयथामहाव्रतेगौतमीयमुपसदस्त्वस्यादीनिक्योदीक्षित्वाश्वमुत्स
ृज्यैतंरक्षन्मंडलमन्वेतिरूपंयोजवेनसंपन्नस्तमनावर्त्तयंतोदिक्ष्वाःसंवत्सरꣳरक्षित्वा
राजन्येयबध्नीयुर्ग्रीष्मोपक्रमेतेतिधानंजय्योवसंतइतिशांडिल्यश्चैत्रवैशाखयोरन्यत
रस्यसहस्राणामष्टम्योवामध्यतःकारिणस्तुविजोब्राह्मणोदन्नेनोजयित्वातेन्यःपृथक्सहस्राणि
दद्यात्पौष्यामिष्टौवितताꣳसꣳस्थितायांवाश्वमुत्सृजेत्तंतयैवाहृतारन्द्रेयुक्तोस्त्रद्रष्टयः
सावित्र्योस्तवंतिसुतोसꣳस्थितासुदक्षिणतआहवनीयस्यहिरण्मयेकूर्चेप्राङ्मुखआसी
नोयजमानःसंवत्सरमहरहर्होत्रेपारिप्लवमाचक्षाणस्यश्रृणुयाद्धिरण्यकशिपुनिब्रह्मा
ऽन्तावाध्वर्युर्वोशतꣳहोत्रेदद्याद्दशाध्वर्यवेसहस्रंवाहोत्रेशतमध्वर्यवेकिंचिदितरान्यो
तस्यदेवव्रतानियथाराजसूयेसंवत्सराद्दृर्ध्वमश्वंबध्नीतनतदहरेतान्यृत्विजआसना
नियथास्वꣳहरेरꣳस्तस्यद्वादशाहदीक्षाद्वादशोपसदस्तवैषामक्षाबहिर्वेदिष्प्ववमानैःस्तु

वीरन्मध्यमे तस्यन्च्यस्य वा लधिमाक्रन्यबहिष्पवमान० सर्पेयुः सर्प्पस्युयजमानउद्गा
तारं ब्रूयाद्गुद्गातरूपच्चा वृणेशतेनचनिष्केणवाम्घोमउद्गास्यतीत्यश्वमास्तावमाक्र
मय्यवडवांदर्शयेयुस्तांयथ्यांनिक्रंदेदथयजमानउद्गातारं ब्रूयाद्गुद्गातरूपवा
वृणेकयेशतेनचैवनिष्केणवञ्चमेवमउद्गास्यसीत्युदंवमन्ध्वमुत्क्रमय्यास्तावउपावि
ष्पाद्गाताम्ब्रतेनस्तुयादग्निवाजीविश्वरूपइत्येतास्युहिरण्यकशिपुन्यायामीनोबहि
ष्पवमानेनस्तुवीमाएवनह्वरेता० यापत्नीनां प्रियतमायजमानस्यसावावातारा
उपुत्रान्नपायितापरि वृक्तीसंज्ञप्तेषुपंसुषु तेज्ञान्तिमेधितेब्रह्मावावातामग्निमेधे
द्दृष्टिमेनामुद्धृयताद्धिरोभार० हरग्निवाथ्यास्येमध्यमेजनुशीतिवातेपुनंग्निवतिनि
दिशेच्छतमस्याराज्ञन्यानांदुहितरोनुवर्यःस्युस्तास्तंप्रत्याग्निमेधेयुक्तं घृमेनमुद्धृ ५२
यताद्धिरोभार०, ग्निवाउथ्यास्यमध्यमेउनुशीनेवातेपुनंग्निवतिनिदिशेयुर्मउद्गाता
हर

परिवृक्तीमन्निमेथे यदस्या अंगुभेद्या अणुक्षुल्लमुपातसन्मुष्कौ यदस्याण्डौ नागोशकेशा
कुला विवर्त्ति निर्दिशेच्छ तमस्याः मृतयामणीनां दुहितरो नुवर्यः स्नुस्तास्तं अत्यन्निमेथे यूयं
देवासो ललामगुं प्रस्तं ऽ इष्टिनमाऽङ्गिषुरिति निर्दिशेयुः सब्रादेदिश्यते नार्यृतस्या। दे नुवो
यथेत्यप उपमृत्य पवाम देवांगी चातस्य यो निंजुं पेयुः स्वाहाकृति किंस्विदिति पूर्वेण सद उपवि
श्य ब्रह्मोद्यं वदेयुर्होत्राध्वर्युणा वा के ब्रह्मा पृच्छे दुद्गातारं पृच्छामि चायितनयं देवमस्वयघच
मत्र मनसानु वेच्छ येषु विष्णुस्त्रिषु पदेष्वेष्टयेषु विश्वं भुवनमाविवेशेति तं ब्रति ब्रयादपि
तेषु त्रिषु पदेष्वस्मि येषु विष्णुस्त्रिषु पदेष्वेष्टयेषु विश्वं भुवनमाविवेशाद्यः पर्येमि पृथिवीं
द्यामुतेमामेकेनांगेन दिवो अस्य पृष्ठमित्युद्गाता पृच्छेद्ब्रह्माणं। केऽ स्विदंतः पुरुष आविवे
शाकान्यंतः पुरुषे अर्पितानि यत्तद् ब्रह्मन्नुपवल्हामहे त्वा किं ऽ स्विन्नस्त्वं प्रति वोचास्यत्रेति
तं प्रति ब्रयात् पंचस्वंतः पुरुष आविवेश तान्यंतः पुरुषे अर्पितानि यत्तचात्र प्रतिमन्वानो अ

स्मिन्नमायया॑न्नवस्पुत्रो॑ग्मदिति सर्वे यजमानं पृच्छेयुः पृच्छामि त्वा परमंतं पृथिव्याः पृच्छा
मि यत्र भुवनस्य नाभिः पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः पृच्छामि वाचः परमं व्योमेति तान्प्र
ति ब्रूयादियं वेदिः परो अंतः पृथिव्या अयं यज्ञो भुवनस्य नाभिरयं सोमो वृष्णो अश्वस्य
रेतो ब्रह्मायं वाचः परमं व्योमेति तस्य दक्षिणाः सहस्रं प्रथमेऽहनि दद्यात्तथोत्तमे मध्यमेऽहन्येक
जनपदे यद्ब्राह्मणानां वित्तं स्यात्तद्दद्यादिति तस्य वा मध्ये यजेत ॥१०॥ प्राचीं होत्रे दिशं दद्याद्
दक्षिणां ब्रह्मणेऽध्वर्यवे प्रतीचीमुदीचीमुद्गात्रे यदन्यद्भूम्याः पुरुषेभ्यश्च तुलया विचारयो वि
वधाश्च युक्तो तोन्नयज्ञ इच्छामश्वमेधं चत्वारिंशतं वा मध्यतः कारिभ्यः सहस्राणि दद्याद् एकैका
१।२ श्वे चतुर्विंशतिमाद्विनीभ्यो द्वादश तृतीयिनीभ्यः षट्पादिनीभ्यो वरा ... एताः कामं कुर्वन्यस्मी द
द्यात्तस्य विकल्पाः तान्येव पंचदशस्तोमान्यहानि कल्पयेत् सप्ततकोऽश्वमेधोऽर्धमासमश्वं चा ५३
रयित्वैतेन यजेत ज्योतिष्टोमो वि तस्यातिरात्रस्तृतीयमहः स्यात्तेन मासं गो वा तेन त्रीन्नायुर्वी

तेन षड्ढ्यान्तस्य वै तेषामन्यां किं विन्द्रतीयमहः स्याद्विश्वजिदनिरुक्ता ज्योतिर्याभिमाणां वातिरात्रा
णामेव तेषां स्तोमचोदनैवस्याद्यथा वज्ञष्टोमस्य सर्वस्तोमयोस्त्रिरात्रेषु वतं त्रविलोपानावि
घतेस्यतंत्रास्त्वेवस्युः ऋतलक्षणाहि पुरस्ताज्ज्योतिः प्रत्यक्षविकारात्स्तोमचोदनाद्वृकुष्टोम
सर्वस्तोमयोर्वचनात्तंत्रविलोपो यथा जामि विकल्पः सर्वस्वारे ।९ त्रयोदश्यामपरपक्षस्य
रा। दीक्षेत जामप्रनायतस्य विंशति दीक्षा द्वादशोपसदः सत्त्रोपयन्ति पृथग्ब्राह्मणानध्वर्युर्जुहुयात्पुरो
डाशां स्तउक्ता ब्राह्मणेन समानदेवतो पूर्वो नापरो न्यपोरग्नेव होत्रिमित्यतत्र अन्तर एषां
होमास्तस्याकत्था कुदेत्य द्वादशाहमिष्टिनिर्यजेत तास्त्वेतएव प्रतिलोमाः पुरोडाशा वनिष्ठस्य
जनित्रेत्ववत इति स सर्वस्य चतुर्थेहनि बृहत्यक्तु पुनाः पृथगनुपूर्वमनुकल्पयेद् चतुर्थे
हिजनित्रवत्नानं तयोर्विकल्पः स्याद्दार्षेयकल्पेन पंचशारदीये पशुबंधे यजेत सप्तम्यामष्टम्यां
वाम्चयुजी पक्षेषु वत्सतरी रेवालन्तर न्तः क्षते विसृजेयु स्तेषां यावंतान्त्रेष समापयेरं

स्नावतोन्यानयजेरुक्षूतानपि स्टेरुयुस्तथाकृपा॥ स्नावदूषान्यघ्या॥ शरदि कार्त्तिके मासि
यजेत तस्य द्वादशोपसदस्तृतीये षड्रात्रे पंचमस्याह्नः प्रत्यवरोहिण्युक्थानि स्युरित्याचार्या
अभ्यासंगो ह्यत्र यथा देवानां पंचदशरात्रे रात्रिकारिन स्तत्र प्रत्यवरोह इति गौतमस्त्रयस्त्रिंशा
न्येव स्युरिति सप्तदशरात्राणां प्रथमस्यातिरात्र एकविंशान्युक्थानि ज्योतिष्टोम प्रदेशाज्ज्योतिष्टो
64 म प्रदेशात्॥१२॥ इति कात्यायनसूत्रे नवमः प्रपाठकः॥ छ॥ ॥दीक्षा क्रय प्रसवोक्थानानि सप्त
वेमत्रेषु पूर्वपक्ष उपपादये युक्तेषामेकस्यानुपपत्तौ क्रयोपरपक्षे स्यात् प्रसवश्च यदि कृत्रिम
कानमेव पूर्वपक्षे स्यात् तेषां द्वादशदीक्षा स्तथोपसदो नादशो सांवत्सरिके त्र्यह्ने संवर्दीक्षाणां या
था कामी प्रथमे पंचदशरात्र एकान्नविंशति दीक्षा इति धानंजय्य एकाष्टका महाव्रतमभावा
स्यातिरात्र इति ध्याय त्रयोदशेति गौतमः पौर्णमास्यतिरात्र इति ध्याय ततोऽतिकल्पो वाषोड ५४
शरात्र प्रभृतीनि त्रिंशद्रात्रांतान्यष्टादशदीक्षाण्येकान्नपंचाशद्रात्रालि द्वादशाह प्रभृतीनि

सत्राणीति तेन यज्ञे तत्प्रदानं तेनादीनां लिंगानि ह्यस्मिन् ब्राह्मणं दर्शयति यथैकदीक्षाणां प्रथमे
ऽहन्यान्द्वारं ब्रह्मसाम कुर्वन्नौधसस्य स्थाने कुर्यात्तस्योक्तिरूनेकाक्षरणिधनं स्थाने स्या
न्नौधसं वा नावारस्त्वेक्ति द्वुबाहुतानामनेकाक्षरणिधनानि यात्रन्त्रयिष्ठानि सामानि तत्रपौ
ष्कलं कुर्यात् ज्योतिष्टोमप्रायाणि ह्यत्र सामानि ॥ शाक्वरीषु षोडशिनास्तुवीतेति गौरीवितमस्या
नाम्नीषु स्यादह्नो दैनादिति तत्प्रकरणे महानाम्नीष्वेव षोडशिसाम स्तुनं द्युतास्त्वन्य सामापद्या
ते पि ह पृष्ठस्तोत्रीयेषु परोक्षाणि कुर्वन्नेतास्तु नित्यवत्सा: करोतीत्येतास्वेत स्मिं स्थाने वचनस्य
विराह्वनुष्टुप्सु च गौरीवितमेव स्यात् स्वारप्रायाणि हि षोडशिसामानि शाक्वरीणां काम्यानि निधनानीडा
स्थानेषु स्युरित्याचार्यास्तद्धि न्यायिष्ठं वस्त्वेवेति गौतमधानंजय्यावत्रादि निधनवादवद्यथका
स्थानं इतिशौचिवृक्षिरेवमत्प्रीयान्विकारो नियमात्सर्वेषु निधनस्थाने द्युतिकौत्स उत्तमया
स्तोत्रीयया संयुक्तं पुरीषमानंतर्यादिति धानंजय्यः शाक्वरीनिस्तुचेत्यपवर्ज्य पुरीषणे स्यादह्वस्मा

दक्षं युक्तं॰ स्यात्पर्य्यायांते स्यास्तोत्रांते वा पंचमेह्नि रायोवाजीयं ब्रह्मसाम कुर्व्वं॰ स्तस्य स्तो
त्रे कं यद्यधिकस्य दृष्टत्वेनोपपन्नं वा द्विरिं कुर्य्यादिरण्येयं हि स छंदस्यं च समाने वाह्नि दृष्टं
पार्थुरश्मं कुर्वन्वाद्वि द्विरस्यात्कुर्य्याद्वामस्यं वाराय। २ दशमस्याह्नो नंगमेके मानन्तं ब्रुवते
बहिष्पवमानं याज्ञवादस्तोत्रक्लृप्तान॰ त्यग्निष्टोमावन्तित इति वाक्यावयवेन चास्यांगं विदधत्यंगं कु
65 स्यादधिकृत्याम्नानादस्तोत्रक्लृप्तानमित्येकस्तोत्रस्यापि स्वातंत्र्यं न विद्यतेऽग्निष्टोमावन्तित इति
वाक्यमात्रं यथायद्गुच्छायद्गु क्रतोरनंतरयायेत्यतिरात्रस्य गवामयनेन चस गविययवाद्धि-
कृत्याम्नातमनंग॰ स्याद्यथा रथंतरं ज्योतिष्टोमस्यातिरात्रयोः षोडशिन्यनादिष्टे प्रतिषिद्धे वा क्रि
यमाणे यत्र विराडुपपद्येत कुर्य्यादेनं तत्रेत्याचार्य्या द्वादशाहे हि क्रियते न गवामयने तत्र तथो
पपद्यते कारणं नु संपद्यते वोक्थ्यविराड्संपन्नाः कारणं वा पूर्वस्य विधेन विद्यते याथाकामी चाति ५५
रात्रस्य प्रकृतो तस्मादिहापि तथैव स्यात्क्रियमाणे विधिप्रतिषेधौ पूर्वस्मिं॰ स्त्रयोदशरात्रे क्र

उ१

गाच्छंदोमाः सोमसामादेशात्कौरीवितस्य चानादेशात् कृत्वामयनन्यायेन दृष्टोऽवच्छिन्नोऽपि
तथा प्रवर्त्तते दशरात्रवच्च व्यतिरेकात् सच्छंदोमवांच्छ्रुतम् अमाधिः प्रत्नवद्वा पर्वाहिष्यवमानं
परेणाह्येतदस्य प्रत्नानुरूप इत्याह दृष्टं च दशमार्थमित्यवच्छेदेन वादयोगाद्यसां च सरादेशा
द्वात्रिंशत्त्रेषु तथैवाङ्गिरसानामन्त्यानाम् इति गौतमस्त्र्यार्षेय ८ । द्वाज्जैन निवृत्तिमुत्तरेषां दर्शयती । २।४
त्यपरे । २ अत्रावृत्तानां प्रवराणां प्रथमस्य प्रवारस्य प्रथमस्याक्रोमानवादि दृष्टातीत ज्ञानिस्या
त्संतनिना विकृतचानुनिवृत्तिः प्रवारे घनिष्ठवान्नप्रमजेनान्दृष्यक्तामूपवारानेकेऽनादेशो
ऽकृतिप्रत्ययाद्विद्याधिदन्त्र्यवायान्नानाब्रह्मणामचात्र दृष्यतः षष्ठस्यालोपवचनात् इतिगो
रायुरित्यनादेशात्रिवृत्ताश्रयंति त्रिवृत्तार्थंतीति वाद जमास्य तेऽङ्गिरसवप्रवाराण्येवेति गौतमो
सर धिकनोऽदिंस्तत्रेषु नवतीतरस्वाहष्टो न्यायात्स्वास्य प्राकृतस्यापि कृतः प्रवारस्य ज्येष्ठ इति गौरि
युगौरिवायुः प्रवारः ऽद्वितीयः त्तृतीय इति चपरं ब्राह्मणमेष प्रत्नावार्किङ्गं वाझति प्रवारे

यथा लोक दृष्टः अथांतरा ऐतदंऽ ज्ञानात्यंऽ ज्ञानाक्रमात् पित्य उपमत्सु मर्याधीः षिफाणये युः दृश्यते
वस्तुरन्निन्निर्यान्युक्तानि ब्राह्मणेन ततः सुत्याक्रूपाकरणवेलायां ॥ कवनानां पूर्वेणाहविर्धाने
आसीना आंजीरन् न्यंजीरन् ॥ यजुश्चाग्नीध्रीय एवेति गौतम उक्तो मानुपूर्व्यं ब्राह्मणेनारा रह
रत कुर्युरिति धानंजय्यशांडिल्यौ सर्वस्तोम एवेति गौतमः पृष्ठ्य इत्येके ॥४ संवत्सरं मनिता
66 मु त्रयमं दाशरात्रिकं प्रायणीयं ॥ स्यादित्येके त्रिवृदेव कार्यमिति धानंजय्योऽत्र प्रायणीय उच्चोद
यिचातस्य स्तोमविकारं स्यादिति दाशरात्रिकाणां चावयवप्रयोगो न विद्यते आद्ये नेकेह्य
वशाधकस्तवसे ॥ स्यादित्याचार्याः सांवत्सरिकस्यष्ठ्यस्या नुग्रहायेति वक्तुर्थः स्त्वलिहवो
जुहुस्तेन संघापेया यथा पृष्ठ्येन ज्ञानीत्र ॥ मंतनिह्नुवं प्रयुक्तमा हन्ति साधु चाद्य एवं तुस्या
दुपरिष्टाध्यान्निज्ञवानां लोपस्थाने पूर्वस्मिन्यकामितत्पुरस्तादावृत्तानामेतनोक्तमेकषष्ठि ५५
रात्रे शतरात्रे त्रिप्रयायमन्निषु एवं त्यक्तिकां त्वेममानत्रामिषु एवेति प्रतिष्ठित्या इतिसवि

कल्पः स्याद्यांतःस्तनुकुर्यथामारस्वतेषु यत्र उक्थवत्समाने देशे वा यथान्येषामयांतए व वक्ष्यो
ति अदोह विर्द्धनानिकारयि चाहः संस्थाश्च काणि विपरिवर्त्तयेयुरित्याचार्यास्तदनिभ्रयातस्त
पमश्रयाणाद्यस्ममानत्रानिषवोऽहरहरेव कुर्युरिति धानंजय्यशांडिल्या वनिष्ठवेष्ठ्वेति गोत
मस्त्रिकद्रुकेष्वित्येकेऽउकं कालादीक्षा ब्राह्मणेन गवामयनस्य विशारवज्ये ष्ठो त्रिविक ल्पेत चैत्री पं
क्ष्याषाढस्य षष्ठ्यां वा दीक्षेवा मृत दशदीक्षाः कुर्वीरन्नेतेनो क्रमेना देशे सांवत्सरिकाणां८ सांं
वत्सरिकाणां।५ पंवसुमाः सुबाह्रताः प्रगाथा आप्यंत इत्युनीव र्त्तस्तोत्रीया ब्रह्मसाम कृतस्य तस्य
दि. जकरणेक्ष्यंते न्योन्यः प्रगाथ इति वनाना प्रगाथ तां दर्शयति चक्रुः शतमिंद्र बाह्वताः प्रगा
था दशतयीषु तेषां बृहद्रथंतर कालेयस्तोत्रीयाः इंद्र क्रतुश्चान्यत्र उक्ता नाः शतस्येकं च तुर्वि०६ शोको
र्यादितरानत्रिष्ठवेष्वेकोन त्रिं६शत्साता बार्हतास्तृयास्तेषामेकैकं तृतीये तृतीये हनि कुर्यात्क्रताः
त्येतस्मिं स्थान आर्षेय कल्पेन पंचमस्य मासस्योत्तमेऽत्रिष्ठवे पंचमे हनि मता बृहतीः कुर्यात्प्रगा

थाग्नन्वात्रैषांतेषु छंदस्सी मंयुज्येत च्यमिति षष्ठमासि गायत्री पादमेकैकमुक्थिनामुपरिष्टात्कुर्या
द्विष्टावानुपपत्तिरिच्छन्यथा सातो बार्हतशेषा ष्टोतान्कुर्वासंयोगइति गौतमो बृहती कुर्याद्धिवमाम
नतीति वचनुकत्तरे रवपंछदोस्मिरेतव्यमिति गायत्री चतुर्विंशे कुर्याद्बृहतीं प्रथमस्याम्भिन्नविके
नुष्टुभं द्वितीये बृहतीरितरेषु द्वरेनुपंचमादकः सतोबृहतीः अन्नवंति त्रिप्रगाथास्तत्रपङ्क्तीः कवा
षष्ठे वा त्रिष्टुभा षष्ठं मासमियु जगती तृतीयस्वरसाम्निनवस्तातो बार्हतशेषो द्वौ व प्रगाथौ तान्कु
चापङ्क्तिमुपयुञ्ज्यात्पांवा त्वमस्य पञ्चानेन तत्र द्धिं त्रिष्टुभेति गौतमः। ६ बृहत्यावैव त्रिष्टुभा वेत व्यमि
ति त्रिष्टुभं चतुर्विंशे कुर्याद्बृहतीं प्रथमस्याम्भिन्नविके एषां विपर्यासः सर्वस्मिन्नयनएतानि म
हानाना चानिवचकत्तर प्रयोगा बृहती त्रिष्टुभोस्य विपर्यासः षष्ठ एव मासि स्यादिति शौचिवृक्षिः स्यं
शरद्ववबाए व छंदस्सामिति हितस्मिन्नुपोच्य विदधाति सर्वत्रैव तासायार्याश्च कत्तराणि सानुपूर्वं ५७
प्रयुंजानो बृहतीं मध्य आमनंति त्रिष्टुभा षष्ठं मासमिति वारु बृहती कुर्याद्बृहत्या व त्यामा नोप

पद्यते साम्नाय्याद्बृहतीग्रहणमिति शेषो विवृद्धिः त्रिष्टुभ्येतियथान्यत्रयस्त्रोवाद्दोऽहीनाद्य बृहत्प
सातोबार्हतिशेषो यद्दो बृहद्रथंतरकालेयस्तोत्रीयाद्युते त्रिष्टुभो ब्यत्यस्येन्नूरणि रिस्सिषामतीति
कालेयः स्याद्यद्बृहत्स्पस्तोत्रीयेऽनीवर्त्तः स्वरसाम्नोवन्यितरस्मिन्रथंतरस्तोत्रीयं कुर्यादिति ता
हितत्रान्यार थंतरस्यैवं भाव हृतत्रावर्या वि शतिशतं च पि प्रगाथानधीयते तृन्यएव प्रयु
ञ्जीतस्य रोधाहिव कुः शततत्र तथैव सतो बृहती कुर्यात् कुध रेतुपंच मादक्षः शोविहृते पुनर्विप
र्यासोन्यायेनाकृतक्रियार्थि विधानं कृताः पुनर्बृहद्रथंतर कालेयस्तोत्रीयाः १ वि शति शतस्य
उशेषो विद्यते तेषां क्षमानिः सातोबार्हतैश्चव कुर्याद्ब्यत्यस्य त्रयास्त्रि शत्प्रकृती सरुवकु विं
शेषकुर्यात् कुत्समेवस्वर साम्नीत्यावायाश्चनीवर्त्त प्रकरणेहि श्रूयंते सोत्राप्यनीवर्त्तइत्यंतरणाचे
तावार्षेयकल्पेन कृतः षट् प्रगाथमिलापितथैवस्यात्तेषांयत्र क्रमप्रयोगे तृतीये तृतीये स
निसतो बृहत्पठपद्येरन्कुर्यादेनास्तत्रानुपपद्यमानासु प्रगाथाएवस्युरनावारोहि

षडहे न्यत्र तृतीयादहः सतोबृहतीनां स्ययथैवं पुरस्तादग्नीवर्त्तस्तोत्रीयं कुर्यात्त्रियो
परिष्टादिंद्र क्रतौ ब्रह्मसामानि निधनवंत्येवं स्यार्षेयकल्पेन कृतमतिरात्रचतुर्विंशान्यां
सहव छोमासः पूर्वस्मिन्यहःसिद्धनातिरात्राभ्यां प्रथमेऽन्तरस्मिन्यदे तानि सामानि न्यवं
त इति गौरीवितस्योत्तरयोर्निधनवश्यावाश्वस्यानां सर्वत्र गवामयने नारन्यस्यवपवनं विद
68 धाती त्येके न्यवेत्यस्य विधिस्त्वार्षेयकल्पेन कृतो गौरीवितश्यावाश्वयोर्निधनवत्स्यैव ब्राह्मणे
न तथा कल्पव्यवनं स्यात् सर्वेमहर्चिंडो महाव्रतेनस्तुवीरन्नित्युक्ताहे विकार एव स्या
दश्रुतिस्मृता ह्यन्येवाप्येतवमर्वशाद्वस्त्रेवं कृत्स्नस्तुवीरन्निति कर्मसमवायात्तो विपर्यवा ष्ठन्नः
दनुपूर्वं स्तवनं स्यान्निस्महित्यिर्म ज्ञातामनं ज्ञायेति वामनाज ब्रन्यस्तवनं दर्शयतिना
नादेशस्तवनं छंदोगानामेवस्यात् ज्ञातेव सर्वेणा ज्ञायदिति युक्तो तस्य देशान्निदधाति ५८
ह विद्धानि शिरस्वांस्तुवाम रथोः प्रत्यंवरयुक्तेदक्षिणेन धिस्ण्यान्यरीत्य पश्चान्मैत्रावरुण

स्यधिक्यस्योपविशंपतिवयेशिरस्यास्तुवतेतेषामेवतरैः स्तवनं दर्शयतीत्यां दमाग्निष्टोम
सामकार्यमित्युक्तेतवश्चवोवृद्धत्येताःकृर्वाकृतिस्वषुस्याद्दशाद्दरथ्यार्विकान्यनुगानान्येवं
इवेन्नवतियथानुञनिसामानिषड्वेसर्वस्मिन्नित्यावायोऽष्टर्वेष्वनुगानान्येवमस्य ०। रोधतरो
गीतानांद्वादश वैइतिशांडिल्यस्तत्रापरावाग्नेयोद्वयावाहरेदातेअग्नेऽग्निंतमन्यइत्येवमृच्वनु
गानानिचतुर्थमेवानुगानंचवेस्यादितिवार्षगण्यो ०। त्रहिनिधनवादेवदात ब्रतमितिन्नवतिस्व
रितिन्नवतिशकनइतिन्नवतीतिन्नक्षयृच्यकल्यंतेनानाम्नामवद्येनान्येकेधीयतेधीयते। ९। छंदो
मद्दशाहयोर्दशमस्यत्रय स्त्रि ०। शमग्निष्टोमसामस्यादित्येकेत्रिक ०। सार्पराज्ञ्यं दशामूध्नदेशाप्य
थान्त्यमोवापश्चतुर्वि ०। शमित्यकामानिद्धअदिश्यंतदशामास्वर्व ०। ष्यदूराध इत्यथोघ्नतचतुर्वि ०।
शः प्रत्यन्दविकारश्चयथान्त्य सावादाब्राह्मणादिदितवूस्तोमेकल्यप्रदेशाद्धकामान्नवति
त्रि ०। शिनः स्तुत्यामाम्नांसर्वत्रसंवत्सरन्वोऽपायिनचहाविर्यज्ञिका ०। स्तायाध्यतवादद्यो पस्स

दं दृति वा तवतोरयने द्वावेकोनौ मासौ स्तुनुयु स्त्रिवृता वेति गौतमस्त्रयस्त्रिंशा वेति धानंज
य्य उक्तो वा त्रिंशिनौ स्यातां यथैतद्ब्राह्मणं तयान्मास्पष्ट्यां दीक्षि चा पंचदशा दीक्षाः क्रुवीरन्नेव
दशानां दशमस्याष्टादशः प्रतान्युक्तानि स्युरित्याचार्याः षोडश्यपाया द्विनिवृत्तं नामेधमित्यवच
नात्क्रु निवृत्तिर्नस्याद्यथान्येषां साम्नां वचनं वकारणं नामेधस्य न षोडशी दृश्यते वाज्नी दृक
मषोडशिके पुनस्यायनविचाराः दृष्ट्यनेकेको मासो वर्त्तेनत्येके दृष्ट्य स्तोमेनेति शांडिल्यो ऽलिङ्गव
दृष्ट्या न्याममिति गौ विवृद्धिः दृष्ट्या क्रमेके केनेति शांडिल्यायनः धानंजय्यो ज्योतिष्टोमेनेति साम का
यनस्तस्य रथंतरं दृष्टं बृहद्वव्यत्यासं यथैवार्षेयकल्पेनोक्तमिति हेरकलो ऽक्लि ॥१०॥ पौर्णमासी
प्रक्रतयो दीक्षाः कौण्डपायिनस्य तस्योपसदं तं उपवसथकर्म क्वचातिरात्रमुपेयुरिति शांडि
ल्यएवं द्विरभ्यते वृत्तिस्ततऊर्ध्वं प्रातराकुत्सुपक्रमाः सायमाकुति सं स्थाएकान्नत्रिंशत् मग्ना ५९
न्यग्निहोत्रं जुहुयुर्मासमेवेति गौतमः सुत्यानां तु पुरस्तादुपवसथकर्मस्यादतिरात्रश्चैवं

वर्त्यते वृत्तिरव्यवायस्य हविर्यज्ञैः स्कृत्वा नाम श्रवणादतिरात्रो न स्यादिति धानंजय्यः अत्यंतायन्येषु
वाप्यन्ने हि विदधात्युपसदं तत एवोपसेव्य कर्म स्याद् द्वादशरात्रो वा द्व्यहो शौनासीर्ये त्यो राजानं क्रीणी
युरेवमनंतरं स्कृत्वा त्यो भवतीति दीक्षोपसदां अव्यवायो न्याय इति शांडिल्यायनस्तेमा क्रि सोमं क्री
णंतीति चानंतरं दीक्षान्तः क्रयं दर्शयित्युपवसथ्यकर्मैवानंतरं स्कृत्वा त्यः स्यादग्नीध्रीयादंगारानाहा
र्जीयं स्कृत्वा पृथक्स्थालीपाकं श्रपयित्वा पितृयज्ञान्कुर्वीरं स्तेनोपदक्षिणाग्निप्रणयेयुः पितृयज्ञिका
यामाहवनीयाद्दक्षिणतो वल्मकप्रधानेषु तस्मिन्कुर्युर्दक्षिणाहवनीये कृत्वमुपवसथ्यकर्म चेत्कृतं
स्याद्यथाप्रकृत्यकृते ऽग्निहोत्रमासे दीक्षितानां स्याद्यथर्युर्जुहुयादन्वाहार्ये इतरे स्युर्हवींष्येवेष्ट्याय
नेष्टपावप्युः ॥ ॥ अग्निहोत्रोपस्थानं विकल्पकर्माः स्मर्मिष्टयजुहुयाद्वीति न क्रियेरन्नवक्तव्यन्यंगस्योति
शांडिल्यः समिधस्त्वादध्युर्यावत्तत्पुरस्तात्कृताः सर्वे क्रियेरन्निति धानंजय्यो मासं दर्शपूर्णमासान्त्या
मित्यामावास्येन षड्वर्षपक्षमितरं पौर्णमास्ये नामावास्ये पितृयज्ञः स कृत्वा न स्यादिति गौतमो न कर्त

यन्नस्यादितिशांडिल्यो ॥ २२ ॥ स्यादिति धानंजय्यो मासम् ॥ ७ ॥ आकर्मैधेरिति गृहमेधीयेनेष्ट्वा तदैवशोभ ॥ ७ ॥
स ॥ ७ ॥ स्थापयेयुरेवं त्रि ॥ ७ ॥ शाक्त्यं च उपेतान्नवंतीति धूह्लापवर्गस्त्वेषां प्रकृतौ पंचदश कृच एवान्यस्येयुः
समासोग्निहोत्रं दशहोतेतिद्वा होतारं नामाध्वर्यवोग्निहोत्रोपस्थानमधीयत रुचिकु उत्तरे राजि
प्रेतावषट्कारिणोध्वरे ॥ ५ ॥ समकेष्वमसेनोद्धयेयुः ॥ ६ ॥ प्रतिरूपे होत्राः समास ॥ ७ ॥ को ब्राह्मणेनस्वादाम
नाधुपसंवारं ब्रह्मेतरे होत्रे कुर्यात्रयो ॥ ८ ॥ प्रस्तोता रावाग्नीध्रश्च गृहपतिर्गृहपतिः ॥ ९ ॥ ब्रह्मणः ॥ मृ
ब्रह्मणइत्यसमासंतयोर्दर्शयिति ॥ १२ ॥ एतेनोक्तस्तापश्चितस्यदीक्षादिस्तत्स्यायनविवारा ज्योति
ष्टोमोतिरात्रः षोडशिमान ॥ २२ ॥ स्यादिति धानंजय्यश्चत्वारो ज्योतिष्टोमा अक्षि ॥ ३ ॥ दिषपंवा ॥ ४ ॥ षड्भु मा
सेभ्यु ष्वन्यस्येत महाव्रतं विषुवानथैतएव मासा आवृत्ता विश्वजिच्चाक्षि ॥ ३ ॥ स्थाने तत्पुरुषस्य नाराय
णस्यायनमक्षि ॥ ३ ॥ दह ॥ २२ ॥ स्वदग्नेज्योतिष्टोमो वा रथंतरपृष्ठो बृहत्पृष्ठ इंद्रस्य यासासे बृहद्र ७०
थंतरे पृष्ठे तदिंद्राग्न्योरुक्तयसामा ब्रह्मप्रजापतो वीर्यो वैरूपपृष्ठो व्रतं चादित्यस्य विराज्पृष्ठो

विश्वजिद्धापाः शाक्वरीपृष्ठो गवां रेवतीपृष्ठः प्रजापतेर्वामदेव्यपृष्ठो विश्वेषां देवानां स्वरपृष्ठः
सूर्यस्य दिवाकीर्त्यपृष्ठो महेन्द्रस्य महाव्रतपृष्ठो ज्योतिष्टोमेनत्री एयुत्तराणि तस्य रथंतरं पृष्ठं बृ
हद्वत्यामं यथे वार्षिककल्पेनोक्तमिति कर्ककलौकिः ।१३ अग्निष्टोमात्रिवृतउक्थ्याः पर इति तन्त्रा
ववनादतिरात्रानस्युर्विषुवंतश्चेति शाण्डिल्य इतरः सत्रन्याय इति धानंजय्यो तिरात्रावभितः स्यातां म
ध्ये विषुवान्बृहत्पृष्ठो रथंतरमध्यंदिनः पंचदशा सप्तदशा एकैकस्मिन्चेत संवत्सर वर्गे स्यादुत्तमउ
त्तमे वा संवत्सरे पृथग्वा संवत्सरेषु तेषां यथास्तोमं विषुवंतः स्यू रथंतरपृष्ठो बृहद् बृहत्साम त्रिवृताः स्या
द्बृहत्पृष्ठो रथंतरमध्यंदिनः परेषु याज्ञनीयेहनि प्रस्तवः स्यात्सर्वपिन्देयश्च विषुवकाः समाद्भीमाप्ता
तिवर्जिर्षिपरपन्दे विषमेषु मास सत्रमाव्यक्तातिरात्रान्स्यात् कारुक्लम हानीत्याचार्याः कारु
त्रमाव्यमितिह्याद्यंतरेणातिशो विद्वद्भिः सद्भक्तमहानीयंतरेणातिरात्रावारुतस्यायनविकल्प
स्त्रिकद्रुकास्त्रचतुःषष्ठं शतमन्निस्त्रवानां दशरात्रो व्रतमिति दशरात्रो व्रतमिति ।१४ दक्षिणैतीरेकर

स्य त्या विनशनस्य दीक्षेरं स्मारस्वतायप्रश्यांपन्नस्येति गौतमो मावास्यायामतिरात्रः स्यादे
व० स्वस्थानमामावास्यं प्रयुज्यते स्तम्यां वादीक्षि वामावास्यायां यज्ञनीये ह्न्यतिरात्रः स्यादि
ति धानंजय्यः समाधयउत्तरात्स्या० सुत्या स्या० स्वस्थानं वैवामावास्यं प्रयुज्यते पूर्वपक्षो ह्या
मावास्यस्थानमिति पुरारात्रेः सायं दोहं दोहयेरं स० क्रिते ति रात्रे प्रातर्दोहं तेन सांनाय्येन
यजेरं सान्नाय्येन ह्याध्वर्युः शम्यांपरास्यती त्याहवनीयन्यं तेन तिष्ठन्प्राङ्मुखो नित्यमिष्टि स० मव्या ॥५
सुप्रास्ये तत्फुकं ब्राह्मणेन चक्री वन्तावुत तथापि पत्नीशाला स्याच्छामित्रं च तानि यथा देशं कुर्वीरं समम
खे कृमिन्नागः स्यादनुपूर्वं विषमे वेदेः पा० स्रूं स्तरेयुस्तयोत्तर वेदेर्धिष्ण्ये स्यतो नि विशपयथा
यतनं निवपेयुः कस्य खलत्वधोयूप इति दृषु बुधाः स्यात्प्रकृष्यइति तं पूर्वं कर्षेयुरेवानुप्यछंत
उपोप्तएव त्यनिखातस्तिष्ठेत्स्या० सुत्क्तिः पर्यु प्तानोपरवान्खनंती त्यधिषवणफलकयोरध स्ता
दुपरवानामभ्यप्रास्तेषां प्रतिषेध आलिखेयुरेवे [illegible]नखनेयुः।१५ तथा पो र्यमीमांस्यागोष्ठोम स्तोमे

नां

नवतीतियंजनीयेहनिस्यादित्याचार्याः ॥ कुक्षिते गोष्ठेमेपौर्णमास्यामिति हि ॥ कलानां तावद्धि
दधातिलतमादृश्यमानांतेतमपदृीयमानमितिवरकलवत्पदात्किधानंपर्वणिच्चैवस्यात्तेषांपौ
र्णमास्यांतेषाममावास्यायामितिहि प्रत्यक्षेणविदधातिकर्मानंतर्यमात्रं तु ॥ कलादर्शपूर्णमा
स्योर्कलतमादृश्यमानांतेतमपदृीयमानमितिवयथाम्नयमोवादः ॥ कुक्षिते गोष्ठेमेतदहरेवपौ
र्णमासेनेहविषेष्ट्वाघुंजीरन्निति धानंजय्योयजमानानांतत्रैवता ॥ रात्रिंवसेयुरितिगौतमः ॥ घुंजी
रन्नेवेतिशाण्डिल्यः श्वोभूतेतुयजेरन्नेतेनायुक्त्याख्यातंतत्रधानंजय्येनामावास्यायां ॥ सायंदो
हं दोहयेत्सुप्रातरनुवाकान्प्रातर्दोहमतिचिरमेवंकुर्युः ॥ आम्नायंतिछेदितिशाण्डिल्यायनः दूत
रयोरेवान्यतरत्कुर्युरिति कौण्डपायिनेत्रोऽनमुक्तमिष्ट्ययनेषु दर्शपूर्णमासधर्माश्चैवं प्रमाण
त्वेवपर्वस्तु स्युः ।१६ दधघटया अप्ययेपौनर्ण्योयामिष्टिं निर्वपेरन्यादिनोदकास्यादप्यनुदकाया
मितिधानंजय्यः शालेगोष्ठेपूषंकमपदर्जंतीतिवर्त्मतरीशतेगर्भिणीषुतायत्रगव्यमत्रयं ॥ स्यात्तत्र

रन्देयुः पुंगवैस्तासां तु ऊीरं त्वपि पिबाव तासु सरलस्त्व ७ संपन्नाःस्कु पूर्वपक्षे गामतिरात्रं कृत्वाद
वैनाऽन्तिष्ठेयुर्यदा सर्वज्यानिं ऊीयंत इति तास्मामेवाधिकारः प्रकरणान्तत्वात्तत्र विश्वजिदति
रात्रोक्तेतगरस्पतावाकुः प्रादुर्भावानादेतयोरापदोक्तं तिष्ठेयुरप्यपरस्पक्षेन सत्त्वन सरस्व
त्यामिवक्तथमन्त्यवेयुर्देवियज्ञनन्तृताच्चेषां तवत्वाविधमानेकरस्वल्याण वो धारं पार्श्वतिस्कुयदा
क्षद्रं प्रास्त्रवणमागच्छं त्यथोच्छानमितितथाप्रास्येयुर्यथेनं पूर्वपक्षे आगच्छेयुरिति गोतमोयप
नान्निकं विकुच्छानमागच्छेदिति धानंजय्यः प्रायणीयमेवातिरात्रमुपेत्योत्तिष्ठेयुरिति क्षुद्रं प्रास्र
णमागम्यपुरस्तादतिरात्रस्याग्नये कामायेष्टिः स्यादिति शांडिल्यउपरिष्टादिति धानंजय्यस्तस्या
मन्त्रां पुरुषीवधेनुके यज्ञोपकरणशेषाः ७ ज्ञानिरूपायान्यस्मै दद्युः स्वामिनो ह्यस्य वैमेत्रेषु तेषां
प्रतियहणं न विद्यते तत्रोक्तथो ब्राह्मणेनापध्वंशमनीयमेतत ७७ एतेनैवोत्तरे व्याख्याते तत्रा ७२
ग्नये कामायेष्टिरपोनप्त्रीयाव स्रुव होमौ स्यातामिष्टिरेवाग्नये कामायोपरिष्टाद्यदतिरात्रस्येति

शांडिल्यः पर्वणोरिंद्रक्रन्द्रौ पूर्वस्याग्नेर्हामौ त्रिवृतौ राथंतरबार्हते पूर्वपक्ष उन्नये पंचदशे राथं
तरबार्हते अपरपक्ष इति गौतमस्तेन पक्षयोः संचारयेत्सर्वं च चैव त्रिवृत्पंचदशो व्यत्यासः ८ स्या
तां तयोर्यस्मिंल्लुप्येत पर्वणि छेद्ये नोत्तरं पक्षमुपक्रमेत तेनोक्तमुत्तरस्य त्रिककुत्केकुत्सर्व छत
तो रथ्योर्विनानितिष्ठेद्दिवासीत नक्तं ८ हविष्कृच्छिष्टनोर्जीस्यादधः संवेशयमा ८ साशूपलवणाशीन
स्त्रियमुपेयाद्यथाप्रकृत्याहिताग्निवृत्तिं वर्तयेदार्षद्धुते संवत्सरं ब्राह्मणस्यागारस्ये दिदृश्चिद्रा
आचार्यस्य वानेतं धवानामामीः सरस्वत्यां तेषामेकोव्यस्मिन्नग्निमिं संवत्सरमग्निमिंधीत ये काम्ने
परिचर्यात यामग्निहोत्रमेव जुहुयात् पुरस्तादाहिताग्निः ९८ संवत्सरादूर्ध्वं परीणां नामस्कु दीक
कद्देत्रे तस्यामग्नीनाधाय यथाकालमन्वारंभणीयये वा प्रक्रम्ये इति शांडिल्यो दर्शपूर्णमासा न२
भ्यां यजेतेति धानंजय्यः सायंप्रातराहुती एव हुत्वा पुरस्तादाहिताग्निः सरस्वतीदृषद्व
त्योः संभेदं प्राप्याग्नेयेनाष्टाकपालेन यज्ञमुपक्रमेत तत्र शम्याप्रासनं यथा सारस्वतेषु

नत्वश्रकामान्नकामे कामममेकामिष्टमेकैकेनाकामन्ऽ स्नापयेद्दृषद्वत्पादद्दीणेन तीरे लोष्ट
न्तस्याः प्रत्यव्यममं प्राप्येतये ष्ठेष्ठा त्रिज्जत्वावहरणं प्रतियमुनामवन्त्यमन्त्यवेयाचत्रकवत
तो द्दूरे यमुनास्यान्तत्रैतयेष्ठो ष्ठ्वा ष्ठ्वास्वयऽ सामगायन्नवन्त्यमन्त्यवेयाद्गायन्त्वाप्रवृ
ड्डिष्यतोऽ यन्नमिदंमन्यदृशति धानंऽप्यस्तदेवमनुष्यन्त्यम्त्तिरोन्नवतीतिनग्रामंपुनरेयादि
तीव स्वर्गं लोकमाक्रमते व्यावर्त्तेतश्रेयान्भवतीति वोदकांतधानाद्यथाकरऽमक इति ॥१९॥
संवत्सरमहरहस्त्वोरेणायऽतषष्ठ्यां विज्ञीपन्दुस्यपंवम्यामिति गौतमोऽत्तोपायनीयमोदन
माशिन्वाकेशश्मश्रूणिवापयित्वाहृतंवस्त्रनूंपरिधायपरिसमुह्याग्नीन्परिस्तीर्यप्रणीताः प्रणी
यमेखलामाबध्य दंडपाणौ कृत्वापश्चाद्दूपत्युस्योपविश्यपस्त्वयं कृष्णाजिनं प्रतिषऽकृत्व
कीपश्चिमेनवाहनीयंदक्षिणातिक्रम्यैतकुर्यात्तस्यातिस्त्वइष्टयः पूर्वाह्णे एकापृथक्कमध्यंदि ७२
नापराह्णयोस्त्वापृथगनुपूर्वंपूर्वीऽ षियान्युक्तानि आम्रणेनैकावैवस्यां तानिसर्वाणि

स्यान्त

स्युः संवत्सराद् ऊर्ध्वमवन्तरथमन्त्य एव यात्तत्र सामगानं यथापूर्वं स्विन्नुत्तयोस्त्ववन्तर्धा कुदेस्य
यत्पुरस्तादिष्वयनं तेनेष्ट्वा सोमेन यजेत यावतीवा हवींषि पुरस्तात्तावन्ति चर्पिष्टु लिस्तद्दे
वत्यैः सर्वस्त्रं गवामयनं स्तोमस्मा स्तोविकृतं स्यादित्येके षंड कुषंडावमितिगरापगरा
वितिस्यादेतिप्रत्यक्षविहितं चार्षेयकल्पेन तत्रानुमानं न विद्यते सिगरापगरावेवोपोत्तमौ
स्तनिस्यातां पौर्णमास्यां प्रलवं त्रिसंवत्सरं तस्य यथाकामी दीक्षाणां षष्ठिरिति शाण्डिल्यः प्र
थमोत्तमौ संवत्सरौ स्यातिहरेदित्येके लिङ्गवस्तोम दृष्ट्य देशरोहार्थ इति यथाम्नायमेवोपे
युरमावास्या प्रलवे सहस्रसंवत्सरे सहस्रसंवत्सरे ॥२०॥ इति लाट्यायनसूत्रे दशमः
प्रपाठकः समाप्तः ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ छ ॥ संवत् १६२१ वर्षे भाद्रपदमासे कृष्णपक्षे ॥ सप्तम्यां
तिथौ सोमदिने लिखितमिति ॥ छ ॥ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ श्रीरस्तु ॥ शुभं भवतु ॥
लिखितं वासुदेवेन सूत्रं लाट्यायनाभिधं ॥ प्रीयतां मे जगन्नाथः सर्वदुःखापनोदकृत ॥१॥ ॥ छ ॥

गोपाल दत्त [illegible] श्लो

१८२५